

อภินันทนาการ

การพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายของทinkerไม้หวาย
อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

สำนักหอสมุด

นางสาวอัจฉรา ศรีคล้าย

สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยนเรศวร
วันลงทะเบียน..... 11 ต.ค. 2555.....
เลขทะเบียน..... 1-6029334.....
เลขเรียกหนังสือ..... ๗ TT.....

197.8

04987

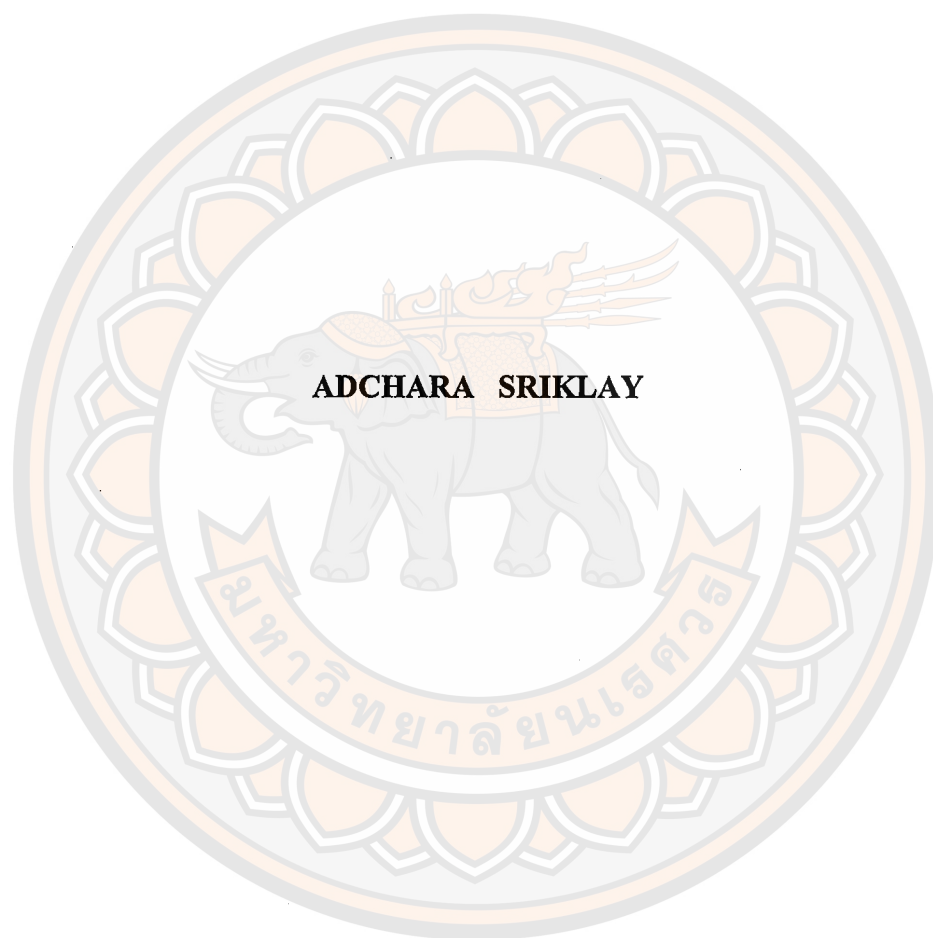
2555

ศิลปนิพนธ์เสนอคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาลัทธิปริญาศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต
สาขาวิชาออกแบบผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์

มีนาคม พ.ศ.2555

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยนเรศวร

**THE DEVELOPMENT OF RATTAN HANDICRAFT OF TINNAKORN -
MAIWAI, MUANG DISTRICT, PHITSANULOK PROVINCE, THAILAND.**

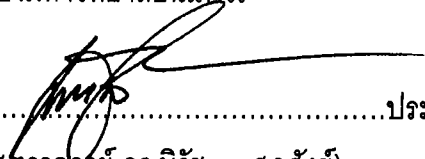

**Arts Thesis Submitted to the Faculty of Architecture of Naresuan University
in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Bachelor of Fine and Applied Arts Degree in Product and Package Design**

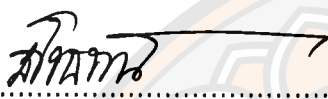
March 2012

Copyright 2012 by Naresuan University

คณะกรรมการสอบได้พิจารณาศิลปนิพนธ์ เรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่อง
หวายของทinkerไม้หวาย อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ของนางสาวอัจฉรา ศรีคล้าย เห็นสมควรรับเป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาออกแบบผลิตภัณฑ์และบรรจุ
ภัณฑ์ ของมหาวิทยาลัยนเรศวร

.....ประธาน
(รองศาสตราจารย์ ดร.นิรัช สุดสังข์)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.จิระวัฒน์ พิระสันต์)

.....กรรมการ
(อาจารย์ชโลธรณ์ ทิพย์อุปภัมภ์)

.....กรรมการ
(อาจารย์จรัญญา พหลเทพ)

อนุมัติ

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์เฉลิมชัย เกรียงษ์)

คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

มีนาคม พ.ศ. 2555

ประกาศคุณูปการ

ภาควิชานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดีเพราะความอนุเคราะห์ และความกรุณาอย่างยิ่ง จากรองศาสตราจารย์ ดร. นิรัช สุตสังข์ อาจารย์ที่ปรึกษา รวมทั้งคณะกรรมการอาจารย์ประจำ ภาควิชาศิลปะและการออกแบบ สาขาการออกแบบผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ทุกท่านที่ได้ให้ คำแนะนำปรึกษา ช่วยกระตุ้นพลังความคิดของผู้วิจัยให้เกิดการพัฒนาด้านความคิด สติปัญญา ที่สำคัญทำให้ผู้วิจัยเกิดความมานะ อดทน ตลอดจนตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความเอา ใจใส่เป็นอย่างยิ่ง จนภาควิชานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณา และขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณ คุณทินกร ปริมาณนท์ ซึ่งเป็นเจ้าของร้านทินกรไม้หวาย และเป็น ผู้เชี่ยวชาญในการผลิตหัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายในครัวเรือนทินกรไม้หวาย ที่เอื้อเพื่อ ข้อมูล อำนวยความสะดวกและให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีทั้งในด้านที่ประวัติความเป็นมา กระบวนการผลิต การตลาด และการออกแบบ และในการเก็บข้อมูลให้กับผู้วิจัย

ขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อ คุณแม่ และทุกคนในครอบครัว ที่คอยช่วยเหลือ เป็น กำลังใจ อำนวยความสะดวกในการเดินทางเพื่อไปเก็บข้อมูล และสนับสนุนในการทำวิจัยฉบับนี้

สุดท้ายนี้ขอบคุณเพื่อนๆ ในสาขาวิชาออกแบบผลิตภัณฑ์และออกแบบบรรจุภัณฑ์ทุกคน และบุคคลที่ผู้วิจัยไม่ได้กล่าวไว้ ณ ที่นี้ ที่ให้คำปรึกษา อธิบายงานต่าง ๆ ที่ไม่เข้าใจ และให้ กำลังใจ ตลอดจนความเป็นห่วงเป็นใยที่ดีต่อกันเสมอมาแก่ผู้วิจัยในการทำวิจัยในครั้งนี้คุณค่า

คุณประโยชน์อันพึงมีที่ได้รับจากการวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณแต่ผู้มีพระคุณ ทุก ๆ ท่าน

นางสาวอัจฉรา ศรีคล้าย

ชื่อเรื่อง	การพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายของทinker ไม้หวาย
ผู้วิจัย	อัจฉรา ศรีคล้าย
สถานที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร.นิรัช สุตสังข์
กรรมการที่ปรึกษา	อาจารย์จรูญญา พหลเทพ
ประเภทสารนิพนธ์	ศิลปนิพนธ์ สาขาวิชาออกแบบผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์, มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2554
คำสำคัญ	การพัฒนาหัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวาย ทinkerไม้หวาย ต้น หวาย

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการวิจัยคือ 1) เพื่อศึกษารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องหวายประเภทเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายของทinkerไม้หวาย อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก 2) เพื่อพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ต้นแบบหัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายของทinkerไม้หวาย อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก วิธีดำเนินการวิจัย ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ผู้เชี่ยวชาญด้านการผลิตหัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวาย คุณทinker ปริมาณนที เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย 1) แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก 2) แบบสังเกต การเก็บรวบรวมข้อมูล นักวิจัยได้อธิบายถึงวัตถุประสงค์และขอความร่วมมือในการดำเนินการสัมภาษณ์ ได้ขออนุญาตจัดบันทึกในประเด็นสำคัญๆ ลักษณะบรรยากาศของการสัมภาษณ์มีการพูดคุยอย่างเป็นธรรมชาติทำให้สามารถมีความเข้าใจตรงกันระหว่างนักวิจัยและผู้ถูกสัมภาษณ์ได้ในขณะนั้น การวิเคราะห์ข้อมูล 1) การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร 2) การวิเคราะห์ข้อมูลจากภาคสนาม ผลการวิจัยพบว่า ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายที่ผู้วิจัยได้พัฒนาการออกแบบนั้น เป็นเก้าอี้เน้นความรู้สึกนั่งสบายมากกว่าเก้าอี้ธรรมดา เพราะส่วนที่นั่งจะมีความลึกประมาณ 70 เซนติเมตร และมีองศาโค้งงอเล็กน้อย 110 องศา มีพนักพิงสูงเพื่อรองรับศีรษะทำให้นั่งแล้วเหมือนเป็นส่วนหนึ่งของเก้าอี้ มีที่เท้าแขนให้ความรู้สึกสบาย และมีการออกแบบเก้าอี้วางเท้าเพื่อยกเท้าให้สูงเพิ่มองศาเอียงให้ร่างกายอยู่ในท่วงท่าที่ผ่อนคลายยิ่งขึ้น เพราะการพัฒนาหัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายนี้ได้รับแรงบันดาลใจจากหม้อข้าวหม้อแกงลิง จึงส่งผลให้เฟอร์นิเจอร์มีรูปร่างอ่อนช้อย งดงามเป็นธรรมชาติ และใช้แนวความคิดจากคำว่าพลังแห่งการดึงดูด ทำให้มีความหรูหรา ดึงดูดให้ผู้พบเห็นอยากทดลองนั่ง และทำให้รู้สึกผ่อนคลาย สบายทุกครั้งยามใช้งาน

สารบัญ

บทที่	หน้า
ประกาศศัญญาการ.....	I
บทคัดย่อ.....	II
สารบัญ.....	III
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย.....	6
ขอบเขตของการวิจัย.....	7
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	8
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	9
หลักการออกแบบ.....	10
ผลิตภัณฑ์.....	24
เฟอร์นิเจอร์.....	34
หัตถกรรมพื้นบ้าน.....	43
เครื่องจักสาน.....	49
หวาย.....	67
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	68
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	71
ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง.....	72
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	74
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	74

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	75
4 ผลการวิจัย.....	76
ตอนที่ 1 การศึกษาสภาพทั่วไปของผลิตภัณฑ์.....	76
ตอนที่ 2 การศึกษาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องหวายของกลุ่มอาชีพหัตถกรรมใน ครัวเรือนทึนกรไม้หวาย.....	87
5 บทสรุป.....	89
สรุปผลการวิจัย.....	89
สภาพทั่วไป.....	90
ข้อเสนอแนะ.....	91
บรรณานุกรม.....	93
ภาคผนวก.....	95
ประวัติผู้วิจัย.....	99

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม อาชีพหลักของประชากร คือ การเพาะปลูก การประมง และเลี้ยงสัตว์ แต่เดิมระบบการผลิตส่วนใหญ่ยังอาศัยการพึ่งพาธรรมชาติ ดังนั้นการประกอบอาชีพเกษตรกรไทยส่วนใหญ่จึงมีการทำงานตามลักษณะที่เป็นฤดูกาล ดังจะเห็นได้จากมีช่วงเวลาการผลิตการเก็บเกี่ยวผลผลิตต่างกันไปตามลักษณะธรรมชาติของพืชผล หรือผลผลิตของพืชแต่ละประเภท ด้วยเหตุนี้เกษตรกรจึงมีเวลาว่างเป็นบางช่วงประกอบกับลักษณะการผลิตส่วนใหญ่เกษตรกรยังอาศัยเทคโนโลยีพื้นบ้านที่ทำสืบทอดจากบรรพบุรุษ ยังใช้อุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ที่พัฒนาขึ้นใช้เองตามความจำเป็นการใช้สอยในการใช้งานแต่ละอย่าง โดยการผลิตส่วนมาใช้ฝีมือแรงงานตนเอง หรือกลุ่มคนภายในชุมชน อาจใช้เครื่องมืออุปกรณ์ตามที่จำเป็น จึงเกิดงานหัตถกรรมพื้นบ้าน กิจกรรมการพัฒนาสร้างสรรค์ที่ใกล้ชิดกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนชนบทที่ควบคู่กับอาชีพการเกษตรมาโดยตลอด ดังจะเห็นนอกฤดูการเก็บเกี่ยวเกษตรกรการจัดทำเครื่องมือ อุปกรณ์ ใช้ในการดักและจับสัตว์น้ำ เครื่องภาชนะที่ใช้เก็บผลผลิตเกษตร ตลอดจนเครื่องใช้จำเป็นในชีวิตประจำวัน แม้งานหัตถกรรมจะหมายถึงสิ่งที่สร้างขึ้นด้วยมือและมืองสอของประโยชน์ใช้สอย ตามความจำเป็นในการดำรงชีวิตเป็นหลัก แต่โดยธรรมชาติของการสร้างสรรค์งานย่อมมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพัฒนางานอยู่ตลอดเวลา งานหัตถกรรมพื้นบ้านเมื่อพัฒนาถึงความสมบูรณ์ในด้านประโยชน์ใช้สอยแล้ว ผู้สร้างก็มีความชำนาญในการสร้างสรรค์จากการสืบทอดมายาวนาน จึงย่อมมีการพัฒนาฝีมือดีขึ้น มีการปรับปรุงในด้านความละเอียด ประณีตในงานมากขึ้น เน้นคุณค่าทางศิลปะเป็นการพัฒนาจากงานหัตถกรรม

งานหัตถกรรมจึงถือว่าเป็นงานศิลปะอย่างหนึ่งของคนสมัยโบราณ แต่เดิมมานุษยมีสัญชาตญาณการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนให้ดีขึ้นตลอดเวลา ดังนั้นมนุษย์จึงพัฒนาปัจจัยการดำรงชีวิตของตนให้ดีขึ้น ตั้งแต่การสร้างที่อยู่อาศัย การทำเครื่องมือเครื่องใช้ให้มีคุณภาพดีขึ้น และสอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการจักรสานนั้นอาจเริ่มจากการนำกิ่งไม้ ใบไม้ มาสอดขัดกันอย่างง่ายๆ เพื่อทำเป็นที่อยู่อาศัย ทำรั้วป้องกันสัตว์ ป้องกันศัตรู มนุษย์อาจได้ความคิดในการนำวัสดุธรรมชาติมาสอดขัดกันจากการสร้างรังของสัตว์ แล้วได้พัฒนากระบวนการสอดขัดกันของวัสดุธรรมชาติหรือวัสดุที่แปรรูปแล้วให้มีรูปแบบที่เหมาะสมกับการใช้สอย จนเกิดเป็นเครื่องจักสาน ทำให้มนุษย์มีเครื่องมือเครื่องใช้ซึ่งช่วยให้คุณภาพชีวิตของ

มนุษย์ดีขึ้น ดังนั้นการทำเครื่องจักสานจึงเริ่มจากสัญชาตญาณการพัฒนาและสร้างสรรค์ของมนุษย์ และพัฒนาเรื่อยมาจนเป็นการทำเพื่อใช้สอยตามสภาพการดำรงชีวิต เพื่อสนองความต้องการตามความเชื่อ ขนบประเพณี และวัฒนธรรมในที่สุด (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2546, หน้า 279) และจากการสำรวจภาชนะเครื่องปั้นดินเผาที่ได้พบ มีร่องรอยของเครื่องจักสานปรากฏอยู่ ซึ่งนำไปสู่การสันนิษฐานทั่วไปและต่อชุมชนสังคมส่วนรวม ไม่ว่าจะด้านอำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิต การให้คุณค่าทางจิตใจ จากความงาม ความประณีต ความเป็นลักษณะเฉพาะถิ่น อันจะนำไปสู่ความว่า การทำเครื่องปั้นดินเผายุคแรกทำขึ้น โดยการไล่ดินเหนียวลงใน เครื่องจักสาน เมื่อดินเหนียวแห้งแล้วจึงนำไปเผาไฟ หัตถกรรมจักสานใหม่ไปหมดคงเหลือแต่เพียงดินเผาที่มีรูปร่างตามแบบของภาชนะจักสาน

ปัจจุบันสินค้าประเภทศิลปหัตถกรรมมีหลากหลายประเภท ซึ่งอาจจัดแบ่งตามวัตถุประสงค์การผลิต กรรมวิธีการผลิต ประโยชน์ใช้สอย หรืออาจจัดแยกแยะตามวัสดุที่ใช้ผลิต ซึ่งมีมากมาย และหลากหลาย สามารถแยกย่อยได้หลายประเภท แต่ที่สำคัญใช้กว้างขวางแสดงถึงภูมิปัญญาไทย ทั้งด้านความสวยงาม ประโยชน์ใช้สอย สามารถสร้างรายได้แก่คนในท้องถิ่นอย่างกว้างขวาง คือ งานหัตถกรรมจักสาน ดังนั้นงานศิลปหัตถกรรมมีความสำคัญต่อสังคม จึงมีการส่งเสริมพัฒนางานศิลปหัตถกรรมกว้างขวางขึ้น

ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านไทย โดยเฉพาะงานจักสานเป็นงานที่กระจายอยู่ทุกภูมิภาค เพราะเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตของสังคมเกษตรมาแต่อดีต ต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่าเครื่องจักสานไทยมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับวิถีชีวิตไทยมาโดยตลอด ดังจะเห็นได้ชัดเจนจากกลุ่มงานจักสานที่ วินัย วิริยะปานนท์ (2527, หน้า 2) กล่าวว่าเครื่องจักสานที่ใช้เป็นเครื่องภาชนะส่วนมากทำด้วยไม้ไผ่ หวาย ไม้ไผ่ของนานาชนิด เช่น กระบุง กระจาด กระติบ กระทวย กระบาย กะโล่ ตะกร้า ฯลฯ เครื่องจักสานที่ใช้เป็นเครื่องดัก และดวง เช่น กระออม กระชู่ สัด เครื่องจักสานที่ใช้ในครัวเรือน ส่วนใหญ่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชาวชนบท ชาวสวน ชาวนา มี กระชอน กระชอนกระดัง พัด เป็นต้น เครื่องจักสานที่ใช้ในการขนส่งใส่สินค้ามีกระพา เข่ง หลัว ชะลอม เครื่องจักสานที่เป็นเครื่องจับ และดักมี กระจู้ ชะนาง ลอบ สุ่ม เผือก เป็นต้น เครื่องจักสานที่เป็นเครื่องครัว เครื่องประดับ เครื่องเล่น เช่น บ้านที่ฝาเรือนทำจากไม้ไผ่สานที่เรียกว่าฝาขัดแตะ เสื่อที่ทอจากกก เสื่อลำแพน มู่ลี่ หมวก กอบ ตะกร้อ ปลาตะเพียนสาน และตุ๊กตาสานด้วยใบลานหรือใบมะพร้าว

จากการศึกษาเบื้องต้นพบว่างานหัตถกรรม นอกจากมีความสำคัญในด้านประโยชน์ใช้สอยในการดำรงชีวิตแล้ว ยังมีลักษณะเฉพาะที่สำคัญแฝงอยู่ ถือเป็นเอกลักษณ์ประจำของงานศิลปหัตถกรรมจักสานก็ได้ ดังจะเห็นได้จากงานจักสานมักจะใช้วัสดุจากธรรมชาติเป็นหลัก

ใหญ่ อาจใช้วัสดุเพียงชนิดใดชนิดหนึ่งหรือมีวัสดุอื่นๆ ประกอบก็ตามล้วนเป็นวัสดุจากธรรมชาติ ทั้งสิ้น ที่สำคัญนำมาใช้แพร่หลายในหัตถกรรมไทย คือ ไม้ หวาย นอกจากนั้นอาจมีวัสดุเฉพาะถิ่น เช่น กก ลิพา กระจูด ไบลาน ไบตาล เป็นต้น ส่วนการผลิตไม่ต้องอาศัยเครื่องมืออุปกรณ์มากนัก นอกจากใช้วัตถุดิบธรรมชาติแล้วงานหัตถกรรมจักสานเป็นงานที่สร้างขึ้นด้วยมือเป็นหลัก จึงไม่ต้องอาศัยอุปกรณ์เครื่องมือในการทำชิ้นงานมากนัก ส่วนใหญ่จะใช้เครื่องมืออุปกรณ์พื้นฐานที่จำเป็นเท่านั้น ได้แก่ มีดโต้ มีดตอก คีม เหล็กมาด และเครื่องเรียด

นอกจากนี้ผลิตภัณฑ์มีลักษณะเรียบง่าย เนื่องจากงานหัตถกรรมมุ่งประโยชน์ใช้สอยในการดำรงชีวิต ลักษณะรูปแบบผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่จึงเรียบง่ายสนองประโยชน์ใช้สอยโดยตรง กระบวนการผลิตส่วนใหญ่จึงเรียบง่าย ตรงไปตรงมาไม่ยุ่งยากซับซ้อน คุณค่าความงาม โดยใช้วัสดุธรรมชาติ จากลักษณะพื้นผิว และสีสันลวดลายของวัตถุเหล่านั้นมีลักษณะความเป็นเฉพาะถิ่น เนื่องจากงานหัตถกรรมจักสานมุ่งตอบสนองประโยชน์ใช้สอยในการดำรงชีวิต ซึ่งย่อมผิดแผกกันตามวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของแต่ละท้องถิ่น ประกอบกับความแตกต่างของวัสดุธรรมชาติ ความนิยม คติความเชื่อ ความศรัทธาของคนแต่ละท้องถิ่นจึงทำให้งานหัตถกรรมมีลักษณะเป็นเฉพาะของแต่ละท้องถิ่น เช่น หัตถกรรมจักสานทางอีสานก็มีลักษณะเฉพาะที่ต่างจากทางภาคกลาง ทั้งด้านทรวดทรง ลวดลาย กรรมวิธีการผลิต หรือหัตถกรรมจักสานลิพาจากทางใต้ก็มีลักษณะเฉพาะของทางใต้ เป็นต้น

สำหรับหน้าที่ของเครื่องจักสานนั้น คือประโยชน์ใช้สอยในการดำรงชีพ เครื่องจักสานจึงต้องตอบสนองการใช้สอยตามสภาพของสังคมแต่ละยุคสมัย สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ในช่วงครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา อันเนื่องมาจากนโยบายการพัฒนาประเทศด้านอุตสาหกรรม ซึ่งต้องพึ่งพาเทคโนโลยีและวิทยาการใหม่ๆ มากขึ้น วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมเปลี่ยนไป ความจำเป็นของการใช้เครื่องจักสานโดยตรงในชีวิตประจำวันลดน้อยลง เครื่องจักสานจึงถูกปรับเปลี่ยนบทบาทไปตามสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยด้วย มีการประยุกต์ประโยชน์ใช้สอยของเครื่องจักสานจากหน้าที่การใช้สอยโดยตรงเฉพาะอย่าง มาเป็นประโยชน์ใช้สอยอื่นที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพวิถีของสังคมปัจจุบันมากขึ้น เช่น การประยุกต์กระจาดที่ใช้ประโยชน์โดยตรงในอดีตมาเป็นกระจาดขนาดเล็ก ที่มีความประณีต สวยงาม ให้เป็นเครื่องตกแต่ง ดูเล่น ควบคู่การใช้บรรจุสิ่งเล็กๆ น้อยๆ เป็นต้น

การขยายการพัฒนาประเทศด้านอุตสาหกรรมและความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีและวิทยาการใหม่นั้น นอกจากมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพชีวิตความเป็นอยู่แล้ว ยังมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติอย่างกว้างขวาง วัสดุธรรมชาติที่ใช้สำหรับวัสดุธรรมชาติ

อื่นๆหลากหลายมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นผักตบชวา กก กระจูด ไบลาน ไบตาล เพราะวัตถุดิบเหล่านี้ ต่างก็มีลักษณะเฉพาะเหมาะสมสำหรับสร้างงานหัตถกรรมเพื่อประโยชน์ใช้สอยมากที่สุด เป็นการปรับเปลี่ยนที่สอดคล้องกับสภาพสังคมเศรษฐกิจไทยที่กำลังประสบภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ

ดังนั้นสังคมไทยควรตระหนักถึงความจำเป็นในการหันมาพึ่งตนเองตามวิถีไทย โดยน้อมนำแนวพระราชกระแสเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแนวการดำเนินชีวิตทั้งส่วนบุคคล ชุมชน และสังคมไทยโดยรวม เพราะโดยพื้นฐานสังคมไทยมีทุนทางสังคมที่มีคุณค่ามหาศาลอยู่ในตัวอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นพื้นฐานจากการเป็นประเทศเกษตรกรรม ความอุดมสมบูรณ์ด้านพืชพรรณธัญญาหาร ความหลากหลายภูมิปัญญาไทยที่สั่งสมมายาวนานและมีการกระจายอยู่ทุกพื้นที่ทั่วประเทศ

พิษณุโลกเป็นจังหวัดที่อยู่ทางภาคเหนือตอนล่างของไทย เป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองมายาวนานตั้งแต่ก่อนยุคสุโขทัย คนทั่วไปมักรู้จักพิษณุโลกจากสิ่งสำคัญที่มีชื่อเสียงของจังหวัด เช่น พระพุทธชินราช หรือสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แม้กระทั่งของกินอย่างผักนึ่งลอยฟ้า ก๋วยเตียบางกระท่อม สิ่งเหล่านี้ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยือนพิษณุโลกปีละหลายล้านคน สร้างรายได้เข้าจังหวัดเป็นมูลค่ามหาศาลจากธุรกิจท่องเที่ยวและงานบริการต่างๆ ชาวพิษณุโลกตั้งบ้านเรือนเรียงรายอยู่ริมสองฝั่งแม่น้ำน่านและแม่น้ำยมซึ่งอยู่ทางตะวันตกของจังหวัด จึงประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก และมีหัตถกรรมเป็นรายได้เสริม ด้วยทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ เป็นการสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน และครอบครัว หวายเป็นวัสดุอีกชนิดหนึ่งที่มีประโยชน์การใช้สอยไม่ด้อยไปกว่าไม้ไผ่ กลุ่มอาชีพหัตถกรรมเครื่องหวายของครอบครัวทinkerไม้หวายสามารถนำหวายมาประดิษฐ์เป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ได้มากมาย หวายมีหลายชนิดเช่นเดียวกับไม้ไผ่ ขนาดของลำต้นของหวายจะแตกต่างกันตามแต่ชนิด มีตั้งแต่ขนาดลำเล็กกว่านิ้วก้อย จนถึงขนาดเท่าข้อมือ สามารถตัดให้โค้งงอเป็นรูปร่างได้ตามความต้องการ จึงเหมาะอย่างยิ่งในการทำเครื่องใช้หรือเฟอร์นิเจอร์ต่างๆ ได้ จากคุณสมบัติของหวายที่ได้กล่าวมานั้น จึงนำหวายมาสร้างให้เกิดมูลค่า เป็นผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากการดัดแปลงของหวายอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งเป็นการนำเอาวัตถุดิบมาพัฒนา เพื่อให้เกิดตัวเลือกในการนำเอาวัตถุดิบมาใช้ประโยชน์ และสร้างรายได้ให้กับครอบครัว

ทั้งนี้จังหวัดพิษณุโลกมีศักยภาพและโอกาสในการพัฒนาสูง เนื่องจากพื้นที่เป็นทรัพยากรท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดแล้ว ยังมีแหล่งแร่ที่มีค่ารอการสำรวจขึ้นมาใช้ อย่างเช่นการพบแหล่งแร่ทองคำ(สุขสวัสดิ์ ลีมรุ่งเรือง, 2546, หน้า 46) และมีป่าไม้อุดมสมบูรณ์แห่งหนึ่งของประเทศ มีศักยภาพในด้านการท่องเที่ยวสูงทั้งทางธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรมที่ขึ้นชื่อแห่งหนึ่งของประเทศ ซึ่งปัจจุบันมีการผลิตหัตถกรรมเครื่องจักสานเกือบทั่วทุกพื้นที่ โดยแต่ละพื้นที่จะมีรูปแบบทาง

ศิลปะและรูปลักษณะของผลิตภัณฑ์ที่แตกต่างกันออกไปตามอารยธรรมความเป็นอยู่ วิถีชีวิต ซึ่ง ทัศนกรรมส่วนใหญ่จะเป็นการใช้ประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน และมีขั้นตอนการผลิตที่ แตกต่างกัน จากการศึกษาเบื้องต้นพบว่า แหล่งเครื่องจักสานในภูมิภาคนี้ จะมีการพัฒนาและ นำเอาวัสดุต่างๆในท้องถิ่นเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ และลักษณะรูปแบบคุณสมบัติที่แตกต่างกัน ซึ่ง โดยทั่วไปจะมีการพัฒนาการ และปรับปรุงรูปแบบทัศนกรรมให้มีความก้าวหน้าและนำไปสู่ระบบ ธุรกิจและสภาพเศรษฐกิจของชุมชน และเพื่อให้ชุมชนมีการสร้างอาชีพเพื่อหารายได้ให้แก่ชุมชน ส่งเสริมกิจในครัวเรือนและภาคชุมชน ซึ่งสามารถสังเกตได้จากภาพรวมของทัศนกรรมในท้องถิ่น ปรากฏว่า แหล่งผลิตเครื่องจักสานยังไม่สามารถพัฒนารูปแบบศิลปะให้ก้าวหน้าจากจุดเริ่มต้นใน การผลิตเท่าใดนัก แต่หากได้พิจารณารูปแบบในด้านของธุรกิจจะเห็นว่าการพัฒนาและการ ส่งเสริมการทำทัศนกรรมในท้องถิ่นมีการพัฒนาทางด้านการออกแบบ การพัฒนารูปแบบใหม่ๆให้ เกิดขึ้นในชุมชน การคิดค้นเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ใหม่ๆหลากหลายรูปแบบจากวัสดุในชุมชนเป็นสิ่งที่ดี โดยสร้างความหลากหลายในรูปแบบของการตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคและการนำเอา วัสดุที่มีความแปลกใหม่ในท้องตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นผลิตภัณฑ์ตัวเลือกในการ พัฒนารูปแบบไปสู่ตลาดโลก เพื่อพัฒนาการและความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ทัศนกรรมจัก สานจากหวาย ของทิงกรไม้หวาย จังหวัดพิษณุโลก

ทิงกรไม้หายนั้น ตั้งอยู่ในตำบลหัวรอ เขตอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก เป็นร้านรับผลิต และจำหน่ายเครื่องหวายโดยตรง ลักษณะของร้านจะเป็นตึกแถว 3 ชั้นมีทั้งหมด 2 ห้องแถว บริเวณโดยรอบจะมีสำนักงาน สถานที่ราชการ และสถานศึกษา ส่วนลักษณะพื้นที่ของตำบล หัวรอ นั้นเป็นพื้นที่ราบรุ่ม ชุมชนหัวรอเป็นชุมชนเมืองและเกษตรกรรม ส่วนใหญ่เป็นชุมชนเมือง แต่ในบางส่วนยังมีการทำเกษตรกรรมบ้าง ประชากรมีวิถีชีวิตที่มีความคล้ายคลึงกับสังคมเมือง และสังคมเกษตรของชุมชนโดยทั่วไป จากสภาพของประชากรส่วนใหญ่มีความอุดมสมบูรณ์ใน หลายๆด้านทั้งธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งในปัจจุบันจะสังเกตได้ว่าสภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยความเป็นอยู่ตลอดเวลา ทั้งการเพิ่มจำนวนประชากรในชุมชน และ การขยายตัวในชุมชน การเติบโตทางการเจริญเติบโตและพัฒนาการในด้านการเปลี่ยนแปลง เข้าสู่ระบบเศรษฐกิจในเชิงวัฒนธรรม การดำเนินชีวิตโดยอาศัยปัจจัยภายนอกในการดำเนินชีวิต ของประชากรมากขึ้น ศิลปทัศนกรรมพื้นบ้านจากภูมิปัญญาของทิงกรไม้หวายมีความงาม เป็นสิ่ง ที่บ่งบอกถึงวัฒนธรรมที่น่าหวงแหน และส่งเสริมให้เจริญ ด้วยคุณสมบัติของหวายที่คุณค่าในการ ทนแดดและไม่ยืดหดตามดินฟ้าอากาศ และยังมีประโยชน์การทำเครื่องใช้สารพัดอย่าง จึงได้ พัฒนามาเป็นเฟอร์นิเจอร์ ของตกแต่งบ้านหรือในสถานที่ต่างๆ และเป็นวัสดุทางเลือกซึ่งหาได้ง่าย

และแพร่หลาย เพื่อสร้างสรรค์ผลงานและประยุกต์ใช้กับผลิตภัณฑ์หวายและเพื่อให้ผลิตภัณฑ์จากหวายให้เป็นที่รู้จักแก่บุคคลทั่วไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องหวาย ประเภทเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายของ ทินกรไม้หวาย ตำบลหัวรอ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
2. เพื่อพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ต้นแบบหัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายของ ทินกรไม้หวาย ตำบลหัวรอ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การศึกษาวิจัยเชิงพัฒนาครั้งนี้ มุ่งที่จะศึกษาเพื่อจะพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายของ ทินกรไม้หวาย อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

1. ทำให้ทราบถึงผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายเพื่อที่สามารถส่งเสริมสนับสนุนสร้างภาพลักษณ์ที่ดีสำหรับหัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายของ ทินกรไม้หวาย อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
2. ทำให้ได้ผลิตภัณฑ์ของการพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายของ ทินกรไม้หวาย อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
3. เพื่อให้ได้รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องหวายที่มีเอกลักษณ์ร่วมสมัยและเกิดจากความสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ โดยจากภูมิปัญญาไทยอันเป็นรูปแบบต้นฉบับ และเป็นแนวทางในการเพิ่มมูลค่าเชิงพาณิชย์ต่อไป

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

ในการประเมินด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ของผู้ใช้ผู้วิจัยได้กำหนดข้อพิจารณาการประเมินให้ครอบคลุมหลักการออกแบบด้านต่างๆ ที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ของโครงการที่ออกแบบ และพัฒนาดังนี้

1. ด้านการออกแบบ
 - ความปลอดภัยในการใช้งาน
 - ความแข็งแรงทนทาน
 - ความประหยัดในการเลือกใช้วัสดุ
 - การใช้วัสดุได้อย่างเหมาะสมและคุ้มค่า

- 2. ด้านหน้าที่ใช้สอย
 - ใช้สอยสะดวกสบาย
 - เหมาะสมกับวัตถุประสงค์การใช้สอย
- 3. ด้านวัสดุ
 - ความสวยงาม คงทน แข็งแรง
 - ความประณีต ปลอดภัย
 - มีความเป็นเอกลักษณ์ของวัสดุ
 - ผสมผสานในการใช้วัสดุร่วมได้ลงตัวและเหมาะสม

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงพัฒนา ซึ่งนักวิจัยในที่นี้หมายถึงนิสิตภาควิชาศิลปะและการออกแบบ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร และผู้ประกอบการทินกรไม้หวายที่มีส่วนร่วมตลอดทุกขั้นตอนการวิจัย

โดยมุ่งหวังว่าผลงานวิจัยให้เกิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายของทินกรไม้หวาย ตำบลหัวรอ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

- 1.1 ขอบเขตด้านคุณสมบัติต้นหวาย
 - ด้านการเพิ่มศักยภาพของหวาย
 - ด้านความทนทานการประยุกต์ใช้

1.2 ขอบเขตด้านกระบวนการผลิตหัตถกรรม

- การเลือกวัสดุ
- การผลิต
- การพัฒนา
- การทดสอบคุณภาพ

2. ขอบเขตด้านระยะเวลา

ศึกษาริบทของผู้ประกอบการทินกรไม้หวายตั้งแต่ พ.ศ. 2553 – พ.ศ. 2555

3. ขอบเขตด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรม

การออกแบบและพัฒนา นักวิจัยได้ศึกษาข้อมูลในส่วนต่างๆรวมรวมข้อมูล ในส่วนต่างๆ และสามารถปฏิบัติการออกแบบได้ดังนี้

3.1 การร่างภาพและระดมความคิด

3.2 เขียนแบบเพื่อการผลิต

3.3 ทดสอบคุณภาพตามมาตรฐาน

ดังนั้น ผู้ประกอบการทिनกรไม้หวาย อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก จะได้ผลิตภัณฑ์ต้นแบบ จำนวน 2 ชิ้น ประกอบด้วย

1. ผลิตภัณฑ์เฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายเก้าอี้นั่งสบาย 1 โครงสร้าง 1 กราฟิก
2. ผลิตภัณฑ์เฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายเก้าอี้วางเท้า 1 โครงสร้าง 1 กราฟิก

ข้อตกลงเบื้องต้น

งานวิจัยครั้งนี้เป็นการร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้ประกอบการทिनกรไม้หวาย ตำบลหัวรอ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ลิขสิทธิ์ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายของทिनกรไม้หวาย ตำบลหัวรอ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก เป็นของมหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. การพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวาย หมายถึง การคิดออกแบบ แก้ไข ปรับปรุง เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ดี เป็นงานช่างที่ทำด้วยมือโดยการจักสานหวายตามที่มนุษย์ได้คิดค้นประดิษฐ์ขึ้นเพื่อนำมาอำนวยความสะดวกสบาย ด้วยการจักสานด้วยมือตามวิถีชีวิต โดยถือประโยชน์การใช้สอยเป็นหลัก

2. ทินกรไม้หวาย หมายถึง ธุรกิจในครัวเรือนที่เป็นร้านรับผลิตและจำหน่ายหัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายโดยตรง และได้จัดตั้งขึ้นโดยคุณทिनกร ปรมานนท์ ลักษณะของร้านจะเป็นตึกแถว 3 ชั้นมีทั้งหมด 2 คูหา เพื่อตั้งเป็นร้านและสถานที่สำหรับการผลิตหัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวาย ส่วนใหญ่หวายที่ใช้ในการผลิตนั้นเป็นหวายน้ำผึ้ง ที่มีความทนทาน และคุณประโยชน์มากที่สุด ทางร้านรับผลิตเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายจากความต้องการของผู้บริโภคทุกแบบ และทุกชนิด โดยการจักสานด้วยมือตามความรู้และประสบการณ์กว่า 20 ปี

3. ต้นหวาย หมายถึง ต้นไม้ที่ลักษณะเป็นกอ คล้ายกับพวกปาล์ม ใบเป็นหนามเล็กๆ และบางชนิดมีลักษณะคล้ายใบไผ่ มีหนามปลายลำ ประกอบด้วยเซลล์ยาวมาก สามารถดัดโค้งงอเป็นรูปต่างๆ ได้ตามความต้องการ เหมาะอย่างยิ่งในการทำเครื่องใช้ต่างๆ (รัตนะ อุทัยผล, 2523, หน้า 76

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายของทinkerไม้หวาย อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสาร สื่อสิ่งพิมพ์และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยครอบคลุมเนื้อหา

1. การออกแบบ

1.1 ความหมายของการออกแบบ

1.2 องค์ประกอบของการออกแบบ

1.2.1 Element of Arts

1.2.2 Composition of Arts

1.3 ประเภทของการออกแบบ

1.4 ลักษณะทั่วไปของการออกแบบ

1.4.1 กราฟิก

1.4.2 โครงสร้าง

2. ผลิตภัณฑ์

2.1 ความหมายของผลิตภัณฑ์

2.2 องค์ประกอบของผลิตภัณฑ์

2.2.1 กราฟิก

2.2.2 โครงสร้าง

2.3 ประเภทของผลิตภัณฑ์

2.4 หน้าที่ของผลิตภัณฑ์

3. เฟอร์นิเจอร์

3.1 ความหมายของเฟอร์นิเจอร์

3.2 ประเภทของเฟอร์นิเจอร์

4. หัตถกรรมพื้นบ้าน

4.1 ความหมายของหัตถกรรมพื้นบ้าน

4.2 องค์ประกอบของหัตถกรรมพื้นบ้าน

- 4.3 ลักษณะของหัตถกรรมพื้นบ้าน
- 4.4 ประเภทของหัตถกรรมพื้นบ้าน
- 4.5 คุณค่าของหัตถกรรมพื้นบ้าน
- 5. เครื่องจักสาน
 - 5.1 ประวัติความเป็นมาของเครื่องจักสาน
 - 5.2 ความหมายของเครื่องจักรสาน
 - 5.3 ประเภทของเครื่องจักสาน
- 6. ดันหวาย
- 7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. หลักการออกแบบ

แนวความคิดเกี่ยวกับการออกแบบ

การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์เป็นหน้าที่โดยตรงของนักออกแบบผลิตภัณฑ์ รวมทั้งความพยายามในการค้นคิดผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ หลายชนิด เพื่อสนองความต้องการของผู้บริโภค ถึงแม้ว่าในบางครั้งการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์หลายชนิดไม่ได้เกิดขึ้นเพื่อสนองความต้องการโดยตรงในปัจจุบันของผู้บริโภคก็ตาม ในการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์เราจำเป็นต้องคำนึงถึงปัจจัยหลายประการ ซึ่งแตกต่างกันไปตามลักษณะและความสลับซับซ้อนของสิ่ง ๆ นั้น เริ่มต้นตั้งแต่ระยะเวลาการคิด ประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์นั้นอาจจะใช้ระยะเวลานานหรือสั้นก็ได้แล้วแต่ชนิดของผลิตภัณฑ์ บางครั้งแบบที่ได้ทำการออกแบบไว้อาจจะล้าสมัยไปก่อนที่จะทำการผลิตออกมาจำหน่ายก็ได้ เนื่องจากได้มีความคิดใหม่ที่ดีกว่าเริ่มซ้ำซ้อนขึ้นมาอีก

ปัญหาสำคัญในด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์และพัฒนาผลิตภัณฑ์คือ การกำหนดความสมดุลระหว่างการให้ผู้บริโภคได้รับสิ่งของที่สนองความต้องการของเขาทุกประการ แต่อย่างไรก็ตามในปัจจุบันการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์นั้นหากมีคู่แข่งในตลาด จำเป็นจะต้องยึดถือความต้องการของผู้บริโภคเป็นหลัก ในกรณีการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ตามความต้องการของผู้บริโภคทุกประการ อาจจะมีปัญหาในการผลิตผลิตภัณฑ์หลายชนิด ซึ่งแตกต่างกันมากน้อยตามความต้องการและรสนิยมของผู้บริโภค การลงทุนในการผลิตที่สูง แต่หากเราไม่คำนึงถึงผู้บริโภคเลยและผลิตผลิตภัณฑ์เพียงอย่างเดียว การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ก็สามารถดำเนินไปได้โดยง่าย แต่จะมีปัญหาในด้านการขายผลิตภัณฑ์แก่ผู้บริโภคซึ่งเขาอาจจะไม่มีเลือกซื้อผลิตภัณฑ์นั้นก็ได้ หากไม่มีความจำเป็นจริง ๆ ในการปฏิบัติส่วนมากจะต้องพิจารณาความ

สมดุลระหว่างกรณีทั้งสองนี้ โดยการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะซึ่งทำให้เกิดผลที่ดีที่สุด (สาคร คันธโชติ, 2528, หน้า 4).

1.1 ความหมายของการออกแบบ

ในตอนนี้จะกล่าวถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบ ซึ่งเป็นข้อมูลพื้นฐานที่มีส่วนเกี่ยวข้องและสำคัญต่องานวิจัย โดยแบ่งข้อมูลออกเป็นข้อๆ เพื่อต่อการเข้าใจ ดังนี้

การออกแบบคืออะไร มีคนจำนวนมากคิดว่า การออกแบบเป็นความพยายามในการที่จะทำให้สิ่งที่ปรากฏแก่สายตาเกิดความสวยงาม แต่ความสวยงามเป็นเพียงส่วนหนึ่ง ซึ่งแท้จริงแล้วจุดประสงค์ในการออกแบบมีอะไรลึกซึ้งไปกว่านั้น พฤติกรรมขั้นพื้นฐานของมนุษย์ หรือเกือบทุกสิ่งที่เราทำจะเป็นการออกแบบชนิดหนึ่ง แม้กระทั่ง การเก็บหนังสือ ปลูกต้นไม้ ทำอาหาร เมื่อเราจะทำอะไรโดยมีจุดมุ่งหมาย และจบลงด้วยการมีสิ่งใหม่ ๆ เกิดขึ้น เพื่อสนองจุดมุ่งหมายนั้น สิ่งนั้นคือ การสร้างสรรค์

การออกแบบมีอยู่ทั่วไป แม้แต่ตามธรรมชาติ ดอกไม้แต่ละดอกจะประกอบด้วยกลีบหลายกลีบที่บอบบาง กลีบสีหนึ่งอยู่ล้อมรอบกลีบสีหนึ่ง ทำให้เห็นถึงความแตกต่างของสี ของรูปดอก และของใบสีเขียวที่อยู่ด้านหลัง จะเห็นได้ว่าดอกไม้มีการออกแบบอยู่ในตัวของมันเอง และนอกจากนั้น ดอกไม้หนึ่งในหลายดอกก็เป็นส่วนหนึ่งของการออกแบบทั้งหมด ซึ่งทำให้เกิดความพึงพอใจในการมอง เราจะรู้ถึงรูปร่าง รูปทรง สี และลักษณะพื้นผิว ซึ่งแต่ละส่วนสมบูรณ์ในตัวเอง อีกทั้งถูกจัดวางอย่างระมัดระวังให้สัมพันธ์กับส่วนอื่น ๆ ที่ช่วยกันสร้างสรรค์ความสวยงาม และเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม

นอกจากนั้น การออกแบบคือการจัดองค์ประกอบของหลายสิ่งสร้างสรรค์ให้มีความสัมพันธ์กัน ไม่ว่าจะประกอบที่คล้ายคลึงกัน หรือแตกต่างกัน นำมาจัดด้วยการใช้สายตา ทำให้มีจุดสนใจ การออกแบบจะปรากฏในรูปแบบ รูปร่าง ซึ่งแตกต่างกันหลายชนิด ถ้าเราสังเกตอย่างถี่ถ้วน เราจะรู้ว่างานศิลปะทั่วไปจะประกอบขึ้นมาได้ ต้องอาศัยหลักในการออกแบบเสมอ

ศิลปะนอกจากเป็นการจัดองค์ประกอบ และเป็นการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ แล้ว ศิลปะยังเป็นผลงานที่เกิดจากการแสดงออกของอารมณ์ ปัญญา ทัศนคติ และทักษะความชำนาญของมนุษย์ ซึ่งสอดคล้องกับวัสดุ และเทคโนโลยีในสมัยปัจจุบัน "การออกแบบคือศิลปะ ศิลปะคือการออกแบบ" (เลอสม สถาปิตานนท์, 2537, หน้า 7)

ปัจจุบันนี้การออกแบบมีความสัมพันธ์กับศิลปะเป็นอย่างมาก อาจกล่าวได้ว่าผลผลิตของศิลปะในชีวิตประจำวันก็คือ ผลอันเกิดจากการนำเอาการออกแบบมาใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งสิ้น ก่อนที่จะสร้างสิ่งทีอันจะเป็นประโยชน์ต่อชีวิต หรือสร้างงานศิลปะประเภทใดก็ตามในขั้นต้นนั้น

ผู้สร้างงานจำเป็นจะต้องออกแบบเสียก่อน ซึ่งความหมายของการออกแบบมีผู้ให้ความหมายไว้ต่างๆ อาทิ เช่น

สงวน รอดบุญ (2524, หน้า 101) ได้ให้ความหมายของการออกแบบไว้ว่า “การออกแบบคือสิ่งที่อยู่ในอำนาจความรู้สึกและความคิด อาจเป็นการออกแบบรูปทรง รูปแบบหรือแผนผังที่กำหนดขึ้น ด้วยการจัดองค์ประกอบของ เส้น สี เสียง แสง พื้นที่ ลักษณะพื้นผิว ถ้อยคำ ท่าทาง และจัดวัตถุต่างๆ ตามหลักเกณฑ์ทางความงาม (Aesthetic Principle)”

อารี สุทธิพันธุ์ (2516, หน้า 138) กล่าวถึงการออกแบบว่า “ หมายถึงการสร้างสรรคสิ่งใหม่เพื่อประโยชน์และความงาม ด้วยการนำส่วนประกอบของการออกแบบมาใช้ (Elements of Design) และหมายถึงการปรับปรุงของเดิมที่มีอยู่แล้วดัดแปลงให้เหมาะสมยิ่งขึ้น (Organize and reorganize)

กราเวล (Graves. 1951, หน้า 3) แสดงแนวคิดว่า ผลงานศิลปะที่สร้างขึ้นนั้น ก็คือ การออกแบบหรือการจัดองค์ประกอบนั่นเอง

อีเมอร์สัน (อารี สุทธิพันธุ์ อ้างอิงมาจาก Emerson. 2519, หน้า 139) เขียนไว้ในหนังสือออกแบบว่า “เก้าอี้ อาจเป็นที่ให้ความสบายเวลานั่ง แต่ด้วยการเลือกใช้วัสดุที่เหมาะสมของผู้ออกแบบและสัดส่วนที่ถูกต้อง อาจจะมีคุณค่าทางความงามแฝงอยู่ด้วย เพื่อเพิ่มความสง่างามให้แก่ผู้นั่งตลอดจนคุณค่าด้านอื่นๆ ปนอยู่เสมอ”

วัฒน์ จุฑะวิภาค (2547, หน้า 12) ได้สรุปความหมายของการออกแบบว่า “การออกแบบคือ การมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การจัดเลือก และร่างแบบเพื่อก่อให้เกิดรูปทรงที่สวยงาม”

“Design is the deliberate ordering or planning of space, matter, or activity for a given purpose.” (Holmes, 1934) การออกแบบคือการจัดระเบียบหรือการวางแผนอย่างตั้งใจสำหรับที่ว่าง เรื่องราวหรือกิจกรรมตามจุดมุ่งหมายที่กำหนด

“Design is a highly innovation cross – disciplinary process through which man seeks to satisfy not only himself but also the need of others.” (Gasson, 1974) การออกแบบคือกระบวนการคิดค้นข้ามสาขาวิชา ซึ่งมนุษย์ค้นหามองหาความพึงพอใจให้ตนเองแล้ว ยังเพื่อความต้องการของคนอื่นๆ

“Design is the area of human experience, skill and knowledge that reflects man's concern with appreciation and adaptation of his surrounding in the light of his material and spiritual needs. In particular, it relates with configuration composition, meaning.

Value and purpose in man – made phenomena.” (Archer, 1976) การออกแบบเป็นสาขาวิชาที่เกี่ยวกับประสบการณ์ ความชำนาญ และความรู้ซึ่งสะท้อนถึงความเอาใจใส่ต่อการปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อม ให้เป็นไปตามความต้องการทางด้านวัตถุและจิตใจ เฉพาะอย่างยิ่งมันเกี่ยวข้องกับการจัดเรียง การจัดองค์ประกอบ ความหมาย คุณค่าและจุดมุ่งหมายในเงื่อนไขที่มนุษย์กำหนดขึ้น

การออกแบบ คือการวางแผนสร้างสรรค์รูปแบบ โดยวางแผนจัดส่วนประกอบของการออกแบบ ให้สัมพันธ์กับประโยชน์ใช้สอย วัสดุ และการผลิตของสิ่งที่ต้องการออกแบบนั้น (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2526, หน้า 19)

การออกแบบหมายถึง การรู้จักวางแผนจัดตั้งขั้นตอนและรู้จักเลือกใช้วัสดุวิธีการเพื่อทำตามที่ต้องการนั้น โดยให้สอดคล้องกับลักษณะรูปแบบและคุณสมบัติของวัสดุแต่ละชนิดตามความคิดสร้างสรรค์ การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ขึ้นมาเช่น เราจะทำเก้าอี้นั่งสักตัวจะต้องวางแผนไว้เป็นขั้นตอน โดยเริ่มเลือกวัสดุที่จะใช้ทำเก้าอี้ นั้น จะใช้วัสดุอะไรที่เหมาะสม วิธีการต่อยอดนั้นจะใช้ กาว ตะปู นอต หรือใช้ข้อต่อแบบใด คำนวณสัดส่วนของการใช้งานให้เหมาะสม ความแข็งแรงของเก้าอี้ที่นั่งมากน้อยแค่ไหน สีสัสนี้จะใช้ควรที่จะใช้สีอะไรที่จะทำให้เก้าอี้ที่นั่งมีความสวยงามและทนทานต่อการใช้งาน เป็นต้น

การออกแบบหมายถึง การรวบรวมหรือการจัดองค์ประกอบทั้งที่เป็น 2 มิติ และ 3 มิติเข้าด้วยกันอย่างมีหลักการ การนำองค์ประกอบของการออกแบบมาจัดรวมกันนั้น ผู้ออกแบบจะต้องคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยและความงามอันเป็นคุณลักษณะสำคัญของการออกแบบ การออกแบบเป็นศิลปะของมนุษย์เนื่องจากเป็นการสร้างค่านิยมทางความงามและสนองคุณประโยชน์ทางกายภาพให้แก่มนุษย์

การออกแบบหมายถึง กระบวนการที่สนองความต้องการในสิ่งใหม่ ๆ ของมนุษย์ซึ่งส่วนใหญ่เพื่อให้ชีวิตอยู่รอดและมีความสุขสบายเพิ่มขึ้น

ในการออกแบบนี้ถือว่าเป็นวิชาปฏิบัติเกี่ยวกับการวิเคราะห์ การสร้างสรรค์และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เพื่อการผลิตที่เหมือน ๆ กันเป็นจำนวนมากให้ได้รูปร่างที่ถูกต้องแน่นอนก่อนที่จะลงทุนในการผลิต นอกจากนี้เพื่อจัดวัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือเครื่องจักรที่ใช้ในการผลิตสามารถที่จะผลิตผลิตภัณฑ์ในราคาพอสมควรที่ผู้ซื้อพอจะซื้อได้ (สาคร คันธโชติ, 2528, หน้า 6)

จากความหมายที่นักวิชาการหลายท่านได้ให้ไว้เกี่ยวกับการออกแบบนั้น สรุปได้ว่าการออกแบบก็คือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น โดยการปรับเปลี่ยน พัฒนาสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติแวดล้อม ซึ่ง

การปรับเปลี่ยนที่เกิดขึ้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อแก้ปัญหาและเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์เอง ซึ่งนับเป็นคุณสมบัติอันสำคัญที่สร้างความแตกต่างให้มนุษย์จากสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ

1.2 องค์ประกอบของการออกแบบ

เมื่อมองงานศิลปะที่เกิดขึ้นจากการออกแบบ เราจะเห็นได้ว่างานเหล่านั้นประกอบกันขึ้นจากองค์ประกอบของการออกแบบ ทั้งนี้เพื่อความเข้าใจในโครงสร้างของการออกแบบ ควรจะศึกษารายละเอียดขององค์ประกอบให้ชัดเจน เพื่อช่วยเสริมสร้างความเข้าใจในงานออกแบบให้มากขึ้น

1.2.1 องค์ประกอบในความนึกคิด (Conceptual Elements)

องค์ประกอบในความนึกคิดไม่สามารถมองเห็นได้ ไม่มีตัวตน แต่ดูเหมือนจะคงอยู่โดยทั่วไป มีดังนี้

- จุด (Point) จุดชี้ให้เห็นถึงตำแหน่งในที่ว่าง ไม่มีความกว้าง ความยาว ความลึก จุดให้ความรู้สึกคงที่ ไม่มีทิศทาง ไม่ครอบคลุมพื้นที่ว่าง จุดจะอยู่บริเวณปลายทั้งสองของเส้น หรือจุดเริ่มต้นและลงท้ายของเส้น จุดตัดระหว่างเส้นสองเส้น จุดศูนย์กลางของวงกลม จุดพบกันของเส้น บริเวณมุมของระนาบหรือปริมาตร

- เส้น (Line) เมื่อจุดเคลื่อนที่ เส้นทางที่จุดเคลื่อนไปคือเส้น ความรู้สึกนึกคิดถึงเส้นจะต้องมีความยาว แต่ไม่มีความกว้างหรือความหนา มีตำแหน่งและทิศทาง พร้อมทั้งการเคลื่อนไหวและการเจริญเติบโต เส้นเป็นสิ่งสำคัญที่สามารถให้ความรู้สึก เชื่อม ต่อเนื่อง รองรับ ล้อมรอบ เพื่อเพิ่มความสนใจให้กับองค์ประกอบอื่น และเส้นยังทำให้เกิดรูปร่างได้คือ ระนาบ

- ระนาบ (Plane) ระนาบเกิดจากการเคลื่อนไหวของแนวเส้นในทิศทางที่ไม่ใช่ทิศทางของตัวเส้นเอง ทำให้เกิดความกว้าง แต่ไม่มีความหนา มีตำแหน่ง และทิศทางที่กำหนดขอบเขต เส้นขนานสองเส้นอธิบายได้ถึงความเป็นระนาบ ซึ่งเกิดจากแนวเส้นที่มองไม่เห็นระหว่างสองเส้นขนานนั้น ซึ่งให้ความรู้สึกต่อเนื่องกันด้วยสายตา เมื่อเส้นขนานแคบเข้า ความรู้สึกถึงความเป็นระนาบจะเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ ถ้ามีเส้นขนานจำนวนมากที่ถี่ขึ้น ๆ ความรู้สึกที่เกิดขึ้นต่อช่องระหว่างแนวเส้นขนาดที่ถี่มากจะเป็นเพียงสิ่งที่มาขัดจังหวะพื้นผิวระนาบเท่านั้น

- ปริมาตร (Volume) เมื่อระนาบเคลื่อนในทิศทางลงจากบนลงล่าง จะเป็นปริมาตรซึ่งมีตำแหน่งในที่ว่างและล้อมรอบโดยระนาบ ปริมาตรหรือมวลนี้สามารถสังเกตได้เป็น 3 มิติ

1.2.2 องค์ประกอบที่มองเห็นได้ (Visual Elements)

องค์ประกอบที่มองเห็นได้ จะเป็นตัวแทนขององค์ประกอบในความนึกคิด โดยเมื่อเราเขียนจุด เส้น ระนาบ หรือปริมาตรลงบนกระดาษ เราจะไม่เพียงแต่มองเห็นความกว้างยาวเท่านั้น แต่จะเห็นถึงสี และพื้นผิว ซึ่งขึ้นอยู่กับวัสดุที่เราใช้และวิธีใช้

เมื่อองค์ประกอบในความคิดเปลี่ยนเป็นมองเห็นได้ จะแสดงให้เห็นถึงรูปร่าง ขนาด สี ผิวสัมผัสซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการออกแบบ ดังนี้

- รูปร่าง (Shape) เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นถึงลักษณะของรูปทรงต่าง ๆ รูปร่างขององค์ประกอบเป็นอย่างไร มีผลมาจากรูปทรงของพื้นผิวและขอบของรูปทรงนั้น ทุกสิ่งที่มองเห็นได้จะมีรูปร่างต่าง ๆ

- ขนาด (Size) แสดงระยะจริงของรูปทรง ความยาว กว้าง สูง ให้วัดได้ระยะเป็นสิ่งที่กำหนดสัดส่วนของรูปทรงในสภาพแวดล้อม องค์ประกอบที่เห็นเป็นรูปเป็นร่างจะมีขนาดซึ่งแสดงถึงความใหญ่ เล็ก

- สี (Color) เนื้อสี ความเข้มสี และความสว่างหรือมืดของสีบนผิวของรูปทรง เป็นสัญลักษณ์ที่ชัดเจนที่สุดในการแยกองค์ประกอบต่าง ๆ จากสภาพแวดล้อมโดยรอบ

- ผิวสัมผัส (Texture) ลักษณะผิวสัมผัสของรูปทรง จะมีผลต่อความแตกต่างในการรับรู้ด้วยการสัมผัส และการสะท้อนแสง ผิวสัมผัสเรียบจะให้ความรู้สึกอยากสัมผัส ผิวสัมผัสหยาบจะให้ความรู้สึกขรุขระหรือแหลมคมไม่น่าสัมผัสเหมาะที่จะดูด้วยตาเพียงอย่างเดียว

1.2.3 องค์ประกอบที่สัมพันธ์กัน (Relational Elements)

องค์ประกอบตั้งแต่หนึ่งองค์ประกอบขึ้นไป จำเป็นจะต้องควบคุมการจัดวางโดยคำนึงถึงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบนี้ ทิศทางและตำแหน่งการจัดวางสามารถรับรู้ได้ บางประเภทต้องอาศัยความรู้สึกจากการวิเคราะห์ดู โดยเฉพาะเรื่องของที่ว่างและแรงดึงดูด

- ทิศทาง (Direction) ทิศทางของรูปร่างขึ้นอยู่กับว่า รูปร่างนั้นสัมพันธ์กับผู้ดูอย่างไร สัมพันธ์กับกรอบที่บรรจุอยู่อย่างไร หรือสัมพันธ์กับรูปร่างใกล้เคียงอย่างไร

- ตำแหน่ง (Position) ตำแหน่งของรูปร่างพิจารณาโดย ความสัมพันธ์ของรูปร่างกับกรอบ รูปร่างจะอยู่ห่างจากกรอบโดยรอบเท่ากัน หรือชิดกรอบด้านใดด้านหนึ่ง รูปร่างจะสัมพันธ์กับโครงสร้างในการออกแบบด้วย หากได้มีการออกแบบเบื้องต้นโดยคำนึงถึงโครงสร้างเป็นหลัก

- ที่ว่าง (Space) รูปร่างของที่ว่าง ไม่ว่าจะเล็กหรือใหญ่ ต้องการที่อยู่ในที่ว่างเสมอ ที่ว่างจะถูกครอบคลุมหรือทิ้งว่างเปล่า ที่ว่างของงาน 2 มิติ จะมีลักษณะแบนราบ หรือสร้างภาพให้เกิดการลวงตาเห็นความลึกของที่ว่างดูเป็น 3 มิติได้

- แรงดึงดูด (Gravity) แรงดึงดูดไม่สามารถมองเห็นได้ แต่ผู้ดูสามารถรู้สึกได้ถึงแรงดึงดูดของโลก เราจะรู้สึกถึงความหนัก เบา มั่นคง หรือไม่มั่นคงของรูปร่างเดี่ยวหรือกลุ่มของรูปร่างได้

1.2.4 องค์ประกอบที่นำมาใช้ประโยชน์ (Practical Elements)

- งานที่เหมือนจริง (Representation) เมื่อรูปร่างในงานศิลปะได้ถ่ายทอดมาจากธรรมชาติหรือโลกที่มนุษย์สร้างขึ้น เราจะเรียกงานนั้นว่างานที่เหมือนจริง ซึ่งอาจจะดูเหมือนจริงไปจนใกล้จะเป็นงานนามธรรม

- ความหมาย (Meaning) ความหมายของงานศิลปะแต่ละชิ้นจะแสดงออกเพื่อสื่อสารถึงแนวความคิดในการออกแบบ

- ประโยชน์ใช้สอย (Function) ประโยชน์ใช้สอยในการออกแบบจะแสดงออกเมื่องานออกแบบนั้นสนองความต้องการทางด้านใช้สอยของมนุษย์

(เลอสม สถาปิตานนท์, 2537, หน้า 28)

หลักการออกแบบทั่ว ๆ ไป

1. ความเป็นหน่วย (Unity) ในการออกแบบ ผู้ออกแบบจะต้องคำนึงงานทั้งหมดให้อยู่ในหน่วยงานเดียวกัน เป็นกลุ่มเป็นก้อน หรือมีความสัมพันธ์กันทั้งหมดของงานนั้น ๆ และพิจารณาส่วนย่อยลงไปตามลำดับ ในส่วนย่อย ๆ ก็คงต้องถือหลักนี้เช่นกัน

2. ความสมดุลหรือความถ่วง (Balancing) เป็นหลักทั่ว ๆ ไปของงานศิลปะที่จะต้องดูความสมดุลของงานนั้น ๆ ความรู้สึกทางสมดุลนี้เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นในส่วนของความคิดในเรื่องของความงามในสิ่งนั้น ๆ มีหลักความสมดุลอยู่ 3 ประการ คือ

2.1 ความสมดุลในลักษณะเท่ากัน (Symmetry Balancing) คือ มีลักษณะเป็นซ้าย – ขวา, บน – ล่าง เป็นต้น ความสมดุลในลักษณะนี้ ดูแล้วเข้าใจได้ง่าย

2.2 ความสมดุลในลักษณะไม่เท่ากัน (Non – symmetry Balancing) คือ มีลักษณะสมดุลกันในตัวเองไม่จำเป็นจะต้องเท่ากัน แต่ดูในด้านความรู้สึกแล้วเกิดการสมดุลกันในตัว ลักษณะการสมดุลแบบนี้ผู้ออกแบบจะต้องมีการปะลองดูให้แน่ใจในความรู้สึกของผู้พบเห็นด้วย ซึ่งเป็นความสมดุลที่เกิดในลักษณะที่แตกต่างกันได้ เช่น ใช้ความสมดุลด้วยผิว ด้วยแสง – เงา หรือด้วยสี เป็นต้น

2.3 จุดศูนย์ถ่วง (Gravity Balance) การออกแบบใด ๆ ที่เป็นวัตถุสิ่งของและจะต้องใช้งาน การทรงตัวจำเป็นที่ผู้ออกแบบจะต้องนึกถึงจุดศูนย์ถ่วง ได้แก่การไม่โยกเยก หรือให้ความรู้สึกไม่มั่นคงแข็งแรง ดังนั้นสิ่งใดที่ต้องการจุดศูนย์ถ่วง แล้วผู้ออกแบบจะต้องระมัดระวังในสิ่งนี้ให้มาก เรื่องของจุดศูนย์ถ่วงจึงหมายถึงการทรงตัวของวัตถุสิ่งของนั่นเอง

3. ความสัมพันธ์ทางศิลปะ (Relativity of Arts) ในเรื่องของศิลปะนั้น เป็นสิ่งที่ต้องพิจารณากันหลายขั้นตอน เพราะเป็นเรื่องของความรู้สึกที่สัมพันธ์กัน อันได้แก่

3.1 การเน้นหรือจุดสนใจ (Emphasis or Centre of Interest) งานด้านศิลปะผู้ออกแบบจะต้องมีจุดเน้นให้เกิดสิ่งที่ประทับใจแก่ผู้พบเห็น โดยมีข้อบ่งชี้ว่าเป็นความรู้สึกที่สร้างขึ้นเองจากตัวของศิลปกรรมนั้น ๆ ความรู้สึกนี้ ผู้ออกแบบจะต้องพยายามให้เกิดขึ้นเหมือนกันส่วนมากจากบุคคลทั่วไป

3.2 จุดสำคัญรอง (Subordinate) คงคล้ายกับจุดเน้นนั่นเอง แต่มีความสำคัญรองลงไปตามลำดับ ซึ่งอาจจะเป็นรองส่วนที่ 1 ส่วนที่ 2 ก็ได้ ส่วนนี้จะช่วยให้เกิดความลดหลั่นทางผลงานที่แสดง ผู้ออกแบบจะต้องคำนึงถึงสิ่งนี้ด้วย

3.3 จังหวะ (Rhythm) โดยทั่ว ๆ ไป สิ่งที่สัมพันธ์กันในสิ่งนั้น ๆ ย่อมมีจังหวะ ระยะเวลา หรือความถี่ห่างในตัวมันเองก็ดี หรือสิ่งแวดล้อมที่สัมพันธ์อยู่ก็ดี จะเป็นเส้น สี แสง เงา หรือช่วงจังหวะ ของการตกแต่ง แสงไฟ ลวดลาย ที่มีความสัมพันธ์กันในที่นั้นเป็นความรู้สึกของผู้พบเห็น หรือผู้ออกแบบจะต้องรู้สึกในทางความงามนั่นเอง

3.4 ความต่างกัน (Contrast) เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นเพื่อช่วยให้มีการเคลื่อนไหวในการไม่ซ้ำซากเกินไป หรือเกิดความเบื่อหน่าย จำเจ ในการตกแต่งก็เช่นกัน ปัจจุบันผู้ออกแบบมักจะหาทางให้เกิดความรู้สึกขัดกันต่างกัน เช่น แก้วอืดใหม่ แต่ในขณะเดียวกันก็มีแก้วอ้อมยรัชกาลที่ 5 อยู่ด้วย 1 ตัว เช่นนี้ ผู้พบเห็นจะเกิดความรู้สึกแตกต่าง ทำให้เกิดความรู้สึกไม่ซ้ำซาก รสชาติแตกต่างออกไป

3.5 ความกลมกลืน (Harmonies) ความกลมกลืนในที่นี้หมายถึงการพิจารณาในส่วนรวมทั้งหมด แม้จะมีบางสิ่งบางอย่างที่แตกต่างกัน การใช้สีที่ตัดกัน หรือการใช้ผิว ใช้เส้นที่ขัดกัน ความรู้สึกส่วนน้อยนี้ไม่ทำให้ส่วนรวมเสียก็ถือว่าเกิดความกลมกลืนกันในส่วนรวม ความกลมกลืนในส่วนรวมนี้ถ้าจะแยกก็ได้แก่ความเน้นไปในส่วนมูลฐานทางศิลปะอันได้แก่ เส้น แสง - เงา รูปทรง ขนาด ผิว สี นั้นเอง (สาคร คันธโชติ, 2528, หน้า 31)

การออกแบบหรือการสร้างสรรค หมายถึงการแสดงออกของความคิดหรือการปฏิบัติงานศิลปะที่มีอยู่ในบุคคลทุกคน มิได้มีแต่เฉพาะกลุ่มที่ทำงานด้านศิลปะเท่านั้น บุคคลทุกอาชีพก็ต้องมีการออกแบบหรือการสร้างสรรคโดยไม่รู้ตัว อย่างบุคคลที่มีอาชีพเป็นครู ควรเข้าใจและให้ความสนใจเป็นพิเศษ ครูจะต้องเป็นผู้สร้าง มีการสร้างสรรคให้เด็ก ๆ อยู่ตลอดเวลา ทั้งในเวลาที่สอนและนอกเวลาที่สอนเพื่อให้เกิดสิ่งใหม่ ๆ ขึ้น เพื่อให้นักเรียน นักศึกษา ได้รู้จักการเรียนในระบบสร้างสรรคเพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวันต่อไปในอนาคต ดังนั้น บุคคลทุกคนจะมีลักษณะเฉพาะของตนแตกต่างกันไป ฉะนั้นการแสดงออกของผู้ออกแบบในงานออกแบบหรือสร้างสรรคจึงไม่เหมือนกัน จะต้องมึลักษณะพิเศษของแต่ละคนที่ออกแบบแตกต่างกันออกไป

การออกแบบหรือการสร้างสรรค์ที่มนุษย์สามารถจะศึกษาลำดับที่เป็นมา ทำการควบคุม วิวัฒนาการและให้คำพยากรณ์การแปรเปลี่ยนสืบต่อไปในอนาคตได้ ตัวอย่างเช่น พืชที่มี องค์ประกอบส่วนต่าง ๆ สัมพันธ์กันโดยสมดุล จึงจะยังชีวิตและมีรูปทรงที่สวยงามเฉพาะตัวได้

องค์ประกอบของศิลปะเป็นรากฐานที่สำคัญของศิลปะ ซึ่งผู้ออกแบบจะต้องทำความเข้าใจ และนำหลักการออกแบบไปให้เป็นแนวทางพิจารณาการออกแบบสร้างสรรค์ งานศิลปะให้เกิด ความสัมพันธ์กลมกลืน มีความงามและความประทับใจ หลักการออกแบบได้มีการค้นคว้าและ ปฏิบัติมาเป็นเวลานานแล้ว ได้มีการค้นคว้าปรับปรุงให้ดีขึ้น ๆ จนปัจจุบันนี้คนรุ่นหลัง ๆ พยายาม ยึดถือเป็นหลักของการออกแบบได้ดังที่กล่าวไว้แล้วว่า หลักการวางแนวการออกแบบต้องใช้หลัก ยึดหยุ่นบ้าง ฉะนั้นจึงหวังว่าในวันข้างหน้า เมื่อได้มีการค้นคว้าเพิ่มเติมอีกก็คงจะมีหลักของการ ออกแบบเพิ่มขึ้นและใหม่ขึ้น (กนกวรรณ น้อยน้อย, 2549, หน้า 37)

1.2.1 Element of Arts

ในการทำงานศิลปะประเภทต่างๆ แม้กระทั่งการออกแบบก็ตาม จะต้องมีความเข้าใจใน องค์ประกอบของสุนทรียภาพ งานออกแบบย่อมประกอบขึ้นด้วยส่วนประกอบของการออกแบบ (Element of design) ผู้ออกแบบต้องมีความเข้าใจส่วนประกอบต่างๆ ของการออกแบบให้ถ่องแท้ เพื่อนำส่วนต่างๆ เหล่านั้นมาใช้ได้อย่างเหมาะสมกลมกลืน โดยที่ส่วนประกอบหลายๆ อย่าง จะ รวมตัวกันขึ้นเป็นผลงาน ส่วนจะมีความสวยงามน่าสนใจด้วยนั้นขึ้นอยู่กับคุณภาพในการ ปฏิบัติงานของผู้ออกแบบ

1.2.2 Composition of Design

ในทางศิลปะนั้น องค์ประกอบ (Composition) ก็คือการนำสิ่งต่างๆ มาจัดวางรวมกันให้เกิด ความเหมาะสม โดยการจัดวางสิ่งต่างๆ นั้น ควรคำนึงถึงลักษณะต่างๆ ของวัตถุ ไม่ว่าจะเป็นรูปทรง เส้น สี รูปร่าง ลวดลาย ค่าน้ำหนักสี และอื่นๆ (วิวัฒน์ จุฑะวิภาต, 2527, หน้า 124)

1.3 ประเภทของการออกแบบ

การออกแบบนับเป็นความพยายามของมนุษย์ในอันที่จะสร้างสรรค์สิ่งใหม่ให้เกิดขึ้น เพื่อนำ ประโยชน์ไปสู่การดำรงชีวิตที่ดีงาน การสร้างสรรค์ย่อมมีเป้าหมายไปสู่สิ่งที่ดีกว่าและ เหมาะสมกว่าที่เป็นอยู่ ซึ่งอาจจะเหมาะสมทั้งทางด้านวัสดุอุปกรณ์ในการผลิต กระบวนการผลิต ความนิยมชมชอบ สภาพเศรษฐกิจ ประโยชน์ใช้สอย และคุณค่าทางความงาม การออกแบบจึง แบ่งตามประเภท ดังนี้

1.3.1 การออกแบบเพื่อประโยชน์ใช้สอย

การออกแบบเพื่อประโยชน์ใช้สอย คือ การออกแบบผลิตภัณฑ์โดยเน้นประโยชน์ใช้สอย หรือประโยชน์ทางกายเป็นหลัก และมีคุณค่าทางความงามเป็นตัวผลักดันให้งานออกแบบ

น่าสนใจและน่าใช้สอย การออกแบบผลิตภัณฑ์ในปัจจุบัน ผลิตภัณฑ์บางอย่างมีสภาพเป็นเครื่องไฟฟ้าเครื่องจักรกลประกอบไว้ด้วย ตามความก้าวหน้าของเทคโนโลยี หรือประยุกต์วิทยาในปัจจุบัน ทำให้การออกแบบต้องเกี่ยวข้องกับกลไกซับซ้อนยิ่งขึ้น การออกแบบเช่นนั้นต้องศึกษาและออกแบบให้สัมพันธ์กับกลไกต่าง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องที่ผู้ออกแบบจะต้องมีความรู้ความสามารถเฉพาะด้านอีกด้วย

การออกแบบสิ่งที่เป็นประโยชน์ใช้สอย นับว่ามีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตโดยตรง การรู้จักเลือกใช้ยอมแสดงถึงรสนิยมของผู้ใช้

1.3.2 การออกแบบเพื่อการติดต่อสื่อสาร

การออกแบบเพื่อการติดต่อสื่อสาร หรือการออกแบบสื่อสาร (Communication Design) เป็นงานที่เน้นการสื่อสารถึงกันด้วยภาษาและภาพที่รับรู้ร่วมกันได้ ซึ่งจะเป็นสิ่งตีพิมพ์หรือไม่ก็ได้ การสื่อสารถึงกันเพื่อประโยชน์ในทางความรู้ ความเข้าใจ การชี้ชวน หรือการเรียกร้อง เช่น การออกแบบหนังสือ โปสเตอร์ งานโฆษณา การออกแบบสื่อสารจำเป็นต้องมีความรู้ความสามารถเฉพาะด้าน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นงานออกแบบที่เกี่ยวข้องกับจิตวิทยาชุมชน ทั้งทางด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

การออกแบบโฆษณาในสิ่งพิมพ์ เป็นงานออกแบบเพื่อการสื่อสารอย่างหนึ่ง ซึ่งอาจจะออกแบบทั้งภาพและตัวหนังสือ หรือออกแบบจัดวางเฉพาะตัวหนังสือก็ได้

1.3.3 การออกแบบเพื่อคุณค่าทางความงาม

การออกแบบเพื่อคุณค่าทางความงาม เป็นการออกแบบทางทัศนศิลป์ ที่มีเป้าหมายเฉพาะตัว เพราะงานทัศนศิลป์ไม่ได้มีคุณค่าทางกายหรือการสื่อสารเพื่อชี้ชวนใด ๆ แต่งานทัศนศิลป์เป็นสื่อกลางที่มุ่งให้ผู้ชื่นชมได้ชื่นชมกับความงามและความคิด ซึ่งผลจากการชื่นชมนั้น ผู้ชื่นชมอาจจะได้รับความสงบสันติ การพักผ่อน อารมณ์ความรู้สึก ความคิด และทัศนคติบางอย่าง เช่น การได้พบภาพเขียนที่มีสีสันสวยงาม เราอาจจะรู้สึกเบิกบานใจ สบายใจ หรือได้พบอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย เราอาจจะมีความศรัทธาอย่างใดอย่างหนึ่งต่อระบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย เป็นต้น

ปัจจุบันงานออกแบบทางทัศนศิลป์ได้ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวางมาก ทั้งรูปแบบและเนื้อหาที่มีทั้งการเสนอในเรื่องความงาม ความคิด จินตนาการ และจิตใต้สำนึก ซึ่งการออกแบบจะต้องมีการฝึกฝน มีความเชื่อ มีลักษณะเฉพาะตัว และสามารถออกแบบให้สัมพันธ์กับเป้าหมายของผลงานแต่ละชิ้นได้

เมื่องานออกแบบทุกลักษณะ มีสภาพเป็นสื่อกลางในสังคม งานออกแบบย่อมมีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตในครอบครัวและสังคมโดยตรง ซึ่งเป็นไปได้ทั้งการสร้างความดีงามใน

สังคมหรือทำให้สังคมเป็นไปในทางไม่ดี งานออกแบบทั่วไปแล้ว ประโยชน์และความงามย่อมหมายถึงคุณค่าในทางดีงาม แต่บางครั้งงานออกแบบก็อาจจะกระตุ้นให้เกิดความต้องการ เกิดความพึงพอใจ เกิดความเห็นแก่ตัว อันเป็นวิถีทางที่ไม่ถูกไม่ควรในสังคม ซึ่งความดีงามของงานออกแบบจึงต้องสัมพันธ์กับการรู้จักประมาณตนของผู้คนในสังคมด้วย (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2526, หน้า 9)

ดังนั้น การออกแบบควรคำนึงถึงผลกระทบต่อสังคม เพราะการออกแบบต่าง ๆ อาจทำให้ชักนำความรู้สึกนึกคิดของคนในสังคมไปในที่เลวร้ายได้ ควรสร้างสรรค์การออกแบบที่ชักนำไปสู่ความดีงาม จะทำให้งานออกแบบที่เราออกแบบที่มีคุณค่าทั้งกับตนเอง ผู้อื่น และสังคมของเราด้วย

1.4 ลักษณะทั่วไปของการออกแบบ

การออกแบบใด ๆ ก็ตาม ย่อมได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มนุษย์ไม่เคยพึงพอใจกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยไม่เปลี่ยนแปลง ต่อเมื่อมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับประโยชน์และความพึงพอใจแต่ละช่วงเวลา สิ่งนั้นจึงจะได้รับการยอมรับเป็นอย่างดี การออกแบบทั้งหลายจึงปฏิเสธการพัฒนาไม่ได้

การออกแบบที่ดีนั้นควรจะคำนึงถึงปัจจัยต่อไปนี้

1. รูปแบบที่สร้างสรรค์
2. มีความงามที่น่าสนใจ
3. สัมพันธ์กับประโยชน์ใช้สอย
4. เหมาะสมกับวัสดุ
5. สอดคล้องกับการผลิต

งานออกแบบย่อมประกอบขึ้นด้วย ส่วนประกอบของการออกแบบ (Elements of Design) โดยที่ส่วนประกอบหลาย ๆ อย่างจะรวมตัวกันขึ้นเป็นผลงาน ส่วนจะสวยงามน่าสนใจหรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับคุณภาพในการปฏิบัติงานของผู้ออกแบบ ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไปนี้

ส่วนประกอบของการออกแบบคือ

1. จุด (Point)
2. เส้น (Line)
3. รูปร่างและรูปทรง (Shape and Form)
4. มวลและปริมาตร (Mass and Volume)
5. ลักษณะผิว (Texture)
6. บริเวณว่าง (Space)

7. สี (Color)
8. น้ำหนักสี (Values)

ประเภทของงานออกแบบ

1. งานออกแบบเพื่อการอยู่อาศัย ในปัจจุบันนอกจากการออกแบบบ้านพักอาศัยและสถานที่ทำงานต่าง ๆ แล้ว การออกแบบอาคารพาณิชย์ได้มีความสำคัญทดแทนอาคารทางศาสนาในอดีต

2. งานออกแบบเพื่อการใช้สอย กินความได้อย่างกว้างขวาง เช่น งานออกแบบเครื่องประดับ ซึ่งการออกแบบเครื่องประดับในลักษณะสร้างสรรค์ ปัจจุบันถือเป็นงานศิลปะที่มีคุณค่าอย่างหนึ่ง

3. งานออกแบบเพื่อการเผยแพร่ ปัจจุบันตลาดการออกแบบโฆษณาก้าวหน้าไปมาก มีบริษัททางด้านธุรกิจโฆษณาแข่งขันกันมาก งานโฆษณาต้องมีความเข้าใจทั้งด้านจิตวิทยา มานุษยวิทยา และสังคมวิทยา

4. งานออกแบบเพื่อเสนอความงาม เป็นงานออกแบบทางด้านทัศนศิลป์ (Visual Art) โดยตรง ปัจจุบันมีลักษณะเสนอปัญญาและความคิดอย่างกว้างขวาง

5. งานออกแบบเพื่อการดำรงชีวิต เป็นการออกแบบเพื่อชีวิตการเป็นอยู่หรืออาชีพในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการออกแบบเพื่องานศิลปกรรม เลี้ยงสัตว์ การประมง ซึ่งเป็นอาชีพหลักสำหรับสังคมไทย (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2526, หน้า 83)

1.4.1 การออกแบบกราฟิก

หลักการออกแบบนั้นนอกจากการออกแบบทางด้านโครงสร้างแล้ว การออกแบบที่สำคัญอีกอันหนึ่งที่จะละเลยไม่ได้ นั่นก็คือการออกแบบกราฟิก การออกแบบกราฟิกสามารถทำให้วัตถุประสงค์ทางการประชาสัมพันธ์ และการโฆษณาสินค้าเป็นไปตามเป้าหมาย ดังนั้นการออกแบบกราฟิกที่ดีจึงควรพิจารณาสิ่งต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. ความง่าย งานกราฟิกใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นการนำเสนอในรูปแบบใดก็ตาม กราฟิกนั้นอาจเป็นแผนภูมิ แผนภาพ ไดอะแกรม หรืออื่น ๆ การออกแบบจะต้องทำภายในเนื้อที่ซึ่งมีความจำกัด มีขอบเขตความกว้างความยาวชัดเจน การออกแบบต้องเป็น "ความง่าย"

1.1 ง่ายต่อการนำไปใช้ มีขนาดพอเหมาะ ไม่ไหวหรือเล็กเกินไป

1.2 ง่ายต่อการผลิต การผลิตไม่ยุ่งยากซับซ้อน

1.3 ง่ายต่อการสื่อความหมาย มีภาพชัดเจน ตัวอักษรอ่านง่าย ข้อความกระชับเข้าใจ

ง่าย

2. ความเป็นเอกภาพ “เอกภาพ” นี้หมายถึง สิ่งที่จะช่วยให้ชิ้นงานเป็นอันหนึ่งอันเดียว ซึ่งจะต้องขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์นั้น ๆ ความเป็นเอกภาพจะต้องครอบคลุมถึงเรื่องความคิดและการออกแบบ หรือ Unity of Idea and Unity of Design

3. การเน้น ภายในเนื้อที่อันจำกัดนั้นจะต้องมีการเน้น การเน้นจะเป็น ณ จุดใดจุดหนึ่งที่เราเห็นว่ามีความสำคัญ อาจกระทำได้ด้วยข้อความก็ได้ โดยมีหลักว่า “ความคิดเดียวหรือจุดสนใจเดียว (One Concept and One interested)” การมีหลายความคิดหรือนำเสนอ หลายจุดสนใจ จะทำให้การออกแบบล้มเหลว เพราะหาจุดเด่นไม่ได้ ภาพรวมจะได้ไม่ชัดเจนเพราะขาดเอกลักษณ์ของความเป็นผู้นำในตัวสินค้าหรือความเป็นหนึ่งขงสื่อ นอกจากนี้ยังอาจจะเป็นในส่วนของขนาด สี แสง หรือ ทัศนคติ ก็ได้

4. ความสมดุล ความสมดุลในงานกราฟิกเป็นเรื่องของความงามความน่าสนใจ ความสมดุลในที่นี้ควรพิจารณาที่ออกแบบว่าต้องการอะไร ต้องการให้เกิดอารมณ์อย่างไร เรียบง่าย สบายตา หรือว่าเร้าใจเกิดการกระตุ้นและการตื่นเต้น ความสมดุลความสามารถเสนอได้เป็น 2 ลักษณะ คือ ความสมดุลนอกแบบ หรือความสมดุลสร้างสรรค์ ทั้งนี้ จะต้องพิจารณาเรื่องของความงามอันเกิดจากเส้น สี สัน ลักษณะของไฟ รูปแบบของภาพ ขนาดของตัวอักษร (วรพงศ์ วรชาติอุดมพงศ์, 2539, หน้า 19)

การออกแบบกราฟิกจึงมีความจำเป็นที่จะต้องยึดหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ของการออกแบบเพื่อประสิทธิภาพและผลตอบสนองต่อสิ่งที่ออกแบบ ที่จะตอบสนองกลับมาอย่างดีที่สุดนั่นเอง

1.4.2 โครงสร้างของการออกแบบ

โครงสร้างของการออกแบบ เป็นการจัดองค์ประกอบของศิลปะ (Elements of Design) การสร้างสรรค์ที่สำคัญ เพื่อให้เกิดมีคุณค่าทางความงาม (The aesthetic)

ทั้งนี้ผู้ออกแบบจะต้องเป็นผู้พิจารณาเพื่อนำหัวข้อต่าง ๆ ที่กล่าวแล้วมาใช้ในการออกแบบ ผู้ออกแบบจะออกแบบอะไรก็ตาม จะต้องเป็นผู้ที่วางแผนการไว้ล่วงหน้า ซึ่งเป็นงานของการสร้างสรรค์ ทำของสวยของงาม และจะต้องนำมาประยุกต์เพื่อการใช้สอยตามความต้องการของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการออกแบบบ้านเรือน เครื่องเรือน รถยนต์ ผลิตภัณฑ์ของใช้ต่าง ๆ ฯลฯ แม้กระทั่งสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่เกี่ยวกับความสวยงามก็เรียกได้ว่าเป็นการออกแบบ เช่น การออกแบบชุมชน ดังนี้ เป็นต้น

นักออกแบบแบ่งออกได้หลาย ๆ ประเภท ซึ่งแต่ละประเภทก็เรียกชื่อเฉพาะเป็นงาน ๆ ไป เช่นเรียกสถาปนิกก็หมายถึงผู้ออกแบบอาคาร เรียกมัณฑนากรก็หมายถึงผู้ออกแบบและตกแต่งภายใน เรียกภูมิสถาปนิกก็หมายถึงผู้ออกแบบการจัดบริเวณ เช่น การจัดสวน ฯลฯ

ยังมีอีกหลาย ๆ ประเภทที่จะต้องอาศัยหลักของการออกแบบเช่นออกแบบทรงผม ออกแบบเครื่องแต่งกาย ออกแบบกราฟิก (การออกแบบทางการพิมพ์) ออกแบบจากละคร ออกแบบเครื่องประดับ ออกแบบลายพรม ออกแบบลายฉลุ ฯลฯ งานใด ๆ ก็ตามที่เป็นสร้างสรรค์ขึ้นมาถือว่าเป็นงานออกแบบทั้งสิ้น แม้ว่าวิศวกรที่ออกแบบสะพาน อุโมงค์ หรือเขื่อน ก็จัดได้ว่าเป็นนักออกแบบประเภทหนึ่งเหมือนกัน

การสร้างอาคารบ้านเรือน สะพาน หรือสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ จำเป็นจะต้องสร้างโครงสร้างขึ้นภายในสิ่งก่อสร้างนั้น ๆ เพื่อใช้เป็นโครงยึดเหนี่ยวให้อาคาร สิ่งก่อสร้างสามารถทรงตัวอยู่ได้ และสามารถรับน้ำหนักได้ ไม่ทรุดหรือพังทลายลงมา ด้วยเหตุนี้ งานออกแบบโครงสร้างจึงเป็นงานสำคัญอย่างยิ่ง

โครงสร้างของการออกแบบต้องคำนึงถึงขนาด (Size) และรูปร่าง (Shape) ฯลฯ ของงานที่จะออกแบบนั้น สำหรับลักษณะพื้นผิว และสี ฯลฯ ก็เป็นส่วนหนึ่งของการออกแบบตกแต่ง จะปรากฏอยู่ในผลงานที่แล้วเสร็จ โครงสร้างของการออกแบบมีความสำคัญมากกว่าการตกแต่ง เพราะการตกแต่งเป็นเรื่องราวของการออกแบบที่ทำให้เกิดความงาม โครงสร้างของการออกแบบมีสิ่งที่จะต้องคำนึงถึงในการออกแบบ ดังนี้

1. เมื่อออกแบบแล้ว ต้องบังเกิดความสวยงามตามที่ต้องการ
2. เมื่อออกแบบแล้ว ต้องให้เกิดความพอใจและประทับใจต่อผู้พบเห็น
3. เมื่อออกแบบแล้ว ต้องให้มีการใช้สอยที่ดี
4. เมื่อออกแบบแล้ว ต้องรู้จักประหยัด
5. เมื่อออกแบบแล้ว การเลือกใช้วัสดุจะต้องเหมาะสมกับงานที่ออกแบบนั้น

การออกแบบโครงสร้าง (Structural Design) ที่เน้นความคิดสร้างสรรค์ในงานออกแบบนี้มุ่งการแสดงรูปแบบของโครงสร้างทางด้านความงาม การออกแบบที่แสดงความคิดริเริ่มใหม่ ๆ แสดงโครงสร้างที่มีโครงสร้างอันสวยงาม สัมพันธ์กับบริเวณว่าง และสามารถรับน้ำหนักได้ด้วย การออกแบบโครงสร้างในลักษณะสร้างสรรค์เช่นนี้ นอกจากเป็นการเน้นทางด้านกรออกแบบเป็นสิ่งสำคัญแล้ว ยังมุ่งให้เกิดความเข้าใจในเรื่องการรับน้ำหนักด้วยประสบการณ์ตรงที่เกิดจากการฝึกปฏิบัติอีกด้วย ซึ่งพอจะสรุปความสำคัญได้ดังนี้

1. ความเข้าใจในเรื่องเส้นและทิศทาง
2. ความเข้าใจในเรื่องรูปทรงและบริเวณว่าง
3. ความเข้าใจในเรื่องปริมาตร
4. ความเข้าใจในเรื่องการรับน้ำหนัก

5. ความเข้าใจในเรื่องวัสดุและการประกอบ

งานโครงสร้างในที่นี้นับเป็นส่วนหนึ่งของงานประติมากรรม ที่เน้นคุณภาพของการออกแบบสามมิติ แต่ในที่นี้ ได้แยกการออกแบบโครงสร้างออกมาเพื่อให้ฝึกปฏิบัติและเข้าใจถึงลักษณะพิเศษในงานโครงสร้าง อันจะเป็นพื้นฐานความเข้าใจทางการออกแบบผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ต่อไป (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2526, หน้า 102)

การแปรเปลี่ยนโครงสร้าง

การแปรเปลี่ยนนั้นอาจจะใช้วิธีแปรเปลี่ยนด้วยรูปทรง หน่วยของรูปทรง หรือแปรเปลี่ยนด้วยโครงสร้าง ซึ่งคล้ายกับวิธีสร้างโครงสร้างซ้ำ แต่จะมีการเปลี่ยนขนาด รูปร่าง หรือทั้งสองอย่างค่อยเป็นค่อยไปเป็นลำดับได้ (เลขสม สถาปิตานนท์, 2537, หน้า 109)

การดำรงชีวิตประจำวันของเรา ต้องผูกพันอยู่กับโลกวัตถุ เมื่อวัตถุได้รับการพัฒนามากเท่าใด คนเราก็ยิ่งต้องผูกพันอยู่กับงานออกแบบมากขึ้นเป็นเงาตามตัว เพราะการก้าวหน้าหรือเติบโตทางวัตถุ ย่อมต้องก้าวหน้าหรือเติบโตไปพร้อมกับการออกแบบ

เมื่อเป็นเช่นนี้ การออกแบบจึงมีสภาพเป็นตัวการสำคัญอย่างหนึ่งในสังคมในอันที่จะผลักดันให้สังคมมีการพัฒนาอยู่ตลอดเวลา จากแนวความคิดหนึ่งเปลี่ยนสู่อีกแนวความคิดหนึ่ง และจากรูปแบบหนึ่งไปยังรูปแบบหนึ่ง

2. ผลิตภัณฑ์

2.1 ความหมายของผลิตภัณฑ์

ผลิตภัณฑ์ (Product) หมายถึง องค์ประกอบหลาย ๆ ประการที่รวมกันแล้วสามารถตอบสนองความต้องการของผู้ซื้อให้ได้รับความพึงพอใจได้ เช่น รถยนต์ อันประกอบด้วยเครื่องจักร อุปกรณ์ และชิ้นส่วนต่าง ๆ ที่รวมกันเป็นยานพาหนะ และสามารถเคลื่อนย้ายคนหรือสิ่งของจากที่หนึ่งไปที่หนึ่งได้ ปากกา ซึ่งประกอบด้วยน้ำหมึก พลาสติก เหล็ก ซึ่งรวมกันแล้วสามารถใช้ประโยชน์ในการเขียนได้ หรือแม้กระทั่ง โรงแรม ซึ่งประกอบด้วยอาคารที่มีห้องหลาย ๆ ห้อง แต่ละห้องมีการนำสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับการพักอาศัยของแขกผู้มาเยือนได้ ดังนั้นไม่ว่าจะเป็น รถยนต์ ปากกา หรือโรงแรม ล้วนแต่เป็นผลิตภัณฑ์ทั้งสิ้น

ผลิตภัณฑ์ (Product) หมายถึง ทุกสิ่งที่นักการตลาดนำมาเสนอกับตลาด เพื่อเรียกร้องความสนใจ เพื่อการได้กรรมสิทธิ์ หรือเพื่อการอุปโภคบริโภค ซึ่งสามารถตอบสนองความต้องการของตลาดได้

1.6029334

ก.ค. 2555

กฎหมายไม่ได้ให้ความหมายไว้ แต่จากกล่าวได้ว่าผลิตภัณฑ์ หมายถึงสิ่งที่มีรูปร่างหรือมีคุณสมบัติทางกายภาพ เช่น เครื่องจักรกล เครื่องสำเร็จ อุปกรณ์ เครื่องมือ ผลิตภัณฑ์ทางเคมี หรือจากกล่าวได้ว่าผลิตภัณฑ์ คือสิ่งที่มีมนุษย์ได้ผลิตขึ้นหรือทำให้เกิดขึ้น คำว่า ผลิตขึ้น คือ การกระทำให้เกิดขึ้นนอกเหนือจากสิ่งที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ ฉะนั้นสิ่งที่มีชีวิตต่างๆ เช่น สัตว์ พืช จุลชีพ หรือ จุลินทรีย์ ที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ จึงไม่ใช่สิ่งที่มีมนุษย์คิดค้นขึ้น หากมนุษย์ไปพบเรียกว่า การค้นพบ การค้นพบจึงไม่ใช่การประดิษฐ์ แต่ถ้าเป็นสิ่งที่มนุษย์คิดค้นขึ้น เช่น จุลินทรีย์ที่ทำผงชูรส ถือเป็นผลิตภัณฑ์อย่างหนึ่ง จึงขอจดทะเบียนสิทธิบัตรได้ ส่วนสัตว์ หรือพืชที่เกิดจากการคิดค้นของมนุษย์ก็เป็นผลิตภัณฑ์ แต่ตาม มาตรา 9 (1) ตอนท้าย ได้บัญญัติว่า สัตว์และพืชทุกชนิดไม่ว่าจะเกิดตามธรรมชาติหรือเกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นของมนุษย์ ขอจดทะเบียนไม่ได้ อย่างไรก็ตามกฎหมายห้ามเฉพาะการจดสิทธิบัตร ตัวสัตว์และพืช แต่ไม่รวมถึงกรรมวิธีในการผลิตสัตว์และพืช ฉะนั้นวิธีในการผลิตพันธุ์ฝ้าย แสมพันธุ์ข้าว ผสมพันธุ์ปลาบึก จึงขอจดทะเบียนสิทธิบัตรกรรมวิธีได้ คำว่า ผลิตภัณฑ์ เป็นผลที่ได้จากการประดิษฐ์หรืออาจเรียกว่าเป็นสิ่งที่ประดิษฐ์ซึ่งกฎหมายคุ้มครองลักษณะภายในของผลิตภัณฑ์ ฉะนั้นจึงอย่าสับสนกับ คำว่า การออกแบบผลิตภัณฑ์ ซึ่งกฎหมายคุ้มครองลักษณะภายนอก เช่น รูปร่างของผลิตภัณฑ์ (คลังปัญญาไทย,ม.ป.ป.)

ผลิตภัณฑ์ คือ สิ่งที่ประดิษฐ์ขึ้นหรือทำให้เกิดขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการในการดำรงชีวิต โดยความสามารถของมนุษย์ (สมศักดิ์ ประเสริฐสุขและสุวิมล พุ่มประทีป, 2529, หน้า 5)

ผลิตภัณฑ์บริโภค (Consumer Product) หมายถึง ผลิตภัณฑ์ (สินค้าหรือบริการ) ที่ซื้อโดยผู้บริโภคในขั้นสุดท้าย (End User) มีวัตถุประสงค์ในการซื้อไปใช้เพื่อบริโภคโดยส่วนตัวหรือซื้อมาเพื่อบริโภคในหน่วยของครัวเรือน เป็นต้น

ผลิตภัณฑ์ (Product) หมายถึง สิ่งใดๆ ที่สามารถนำเสนอขายให้แก่ตลาดเพื่อให้เกิดความพอใจ ความต้องการเป็นของเจ้าของ เรียกให้มีการซื้อ การใช้ หรือการบริโภค ซึ่งเป็นสิ่งที่จะ (อาจจะ) ตอบสนองความต้องการและความจำเป็นของผู้ซื้อให้ได้รับความพอใจ (มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, ม.ป.ป.)

2.2 องค์ประกอบผลิตภัณฑ์

ผลิตภัณฑ์หลัก (Core Product) บริษัทต้องมีความรู้ว่าจะอะไรเป็นสิ่งที่ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคได้

- คุณสมบัติผลิตภัณฑ์ (Product Attribute) เราต้องทราบว่าคุณสมบัติที่นั้นผลิตมาจากอะไร มีคุณสมบัติอย่างไร รูปแบบของผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ในตัวของมันเอง

- จุดเด่นของผลิตภัณฑ์ (Product Feature) เราต้องรู้ว่าสินค้าเรามีอะไรเด่นเป็นพิเศษ กว่าสินค้าอื่น เพื่อดึงดูดลูกค้า

- สิ่งบ่งชี้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ (Product identifications) หมายถึง สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความ เป็นผลิตภัณฑ์ชนิดนั้น ๆ ซึ่งได้แก่ รูปลักษณะของสินค้า ตราสัญลักษณ์ บรรจุภัณฑ์ หรือลักษณะอื่น ๆ ซึ่ง สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้สามารถบ่งชี้ผลิตภัณฑ์แต่ละประเภท

- บริการต่าง ๆ (Services) หมายถึง บริการเสริมที่ผู้ซื้อจะได้รับควบคู่กับการซื้อผลิตภัณฑ์ บางประเภท เช่น การบริการซ่อมฟรี การบริการส่งถึงบ้าน การรับประกัน หรือการติดตั้ง เป็นต้น

- ผลประโยชน์ที่ได้รับจากผลิตภัณฑ์ (Product Benefit) ลูกค้าส่วนใหญ่มักจะสับสน ระหว่างจุดเด่นผลิตภัณฑ์ และผลประโยชน์ที่ได้รับจากผลิตภัณฑ์ ซึ่งจะต่างกัน จุดเด่นผลิตภัณฑ์ คือ สิ่งที่อยู่ในตัวสินค้าส่วนสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ลูกค้าเกิดขึ้นในความรู้สึกของลูกค้า เรียกว่า ผลประโยชน์ที่ได้รับจากผลิตภัณฑ์ตัวอย่าง (คลังปัญญาไทย,2548)

2.2.1 กราฟิก

- จัดให้เป็นเอกภาพ ในที่นี้หมายถึง สิ่งที่ช่วยทำให้ชิ้นงานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งต้อง ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์นั้นๆ ความเป็นเอกภาพจะครอบคลุมถึงเรื่องของความคิดและการออกแบบ

- ความสมดุล ในงานกราฟิกเป็นเรื่องของความงาม ความน่าสนใจ เป็นการจัดสมดุลกัน ทั้งในด้านรูปแบบและสี มีอยู่ 2 ลักษณะที่สำคัญ คือ 1. ความสมดุลในรูปทรงหรือความเหมือนกัน ทั้ง 2 ด้าน คือเมื่อมองดูภาพแล้วเห็นได้ทันทีว่าภาพที่ปรากฏนั้นเท่ากัน ลักษณะภาพแบบนี้จะทำให้ ความรู้สึกที่มั่นคง เป็นทางการ แต่อาจทำให้ดูน่าเบื่อได้ง่าย 2. ความสมดุลในความรู้สึก หรือ ความสมดุลที่สองข้างไม่เหมือนกัน เป็นความแตกต่างกันทั้งในด้านรูปแบบ สี หรือพื้นผิว แต่เมื่อ มองดูโดยรวม จะเห็นว่าเท่ากัน ไม่เอนเอียงไปข้างใดข้างหนึ่ง ความสมดุลในลักษณะนี้ ทำให้เกิด ความรู้สึกเคลื่อนไหว แปรเปลี่ยน ไม่เป็นทางการ และไม่น่าเบื่อ

- การจัดให้มีจุดสนใจ ภายในเนื้อหาที่จำกัดจะต้องมีการเน้น การเน้นจะเป็น ณ จุดใด จุดหนึ่งที่เห็นว่ามีผลสำคัญ อาจทำได้ด้วยภาพหรือข้อความก็ได้ โดยมีหลักว่า "ความคิดเดียว และจุดสนใจเดียว" การ มีหลายความคิด หรือมีจุดสนใจหลายจุด จะทำให้การออกแบบเกิดความ ล้มเหลวเพราะหาจุดเด่นชัดไม่ได้ ภาพรวมจะไม่ชัดเจน

2.2.2 โครงสร้าง

- การเขียนเส้นร่างโครงสร้าง ใช้เพื่อประโยชน์ในการกำหนดขนาด ระยะ และทิศทาง รวมทั้งยังสามารถช่วยในการกำหนดปริมาตรหรือการบรรจุได้ และในการให้น้ำหนักของการเขียน เส้นร่างโครงสร้างนั้น ควรให้น้ำหนักของเส้นเบาที่สุดเท่าที่จะทำได้ และจะต้องมองเห็นเส้นทุก เส้นที่เขียนไว้จึงจะดี

- การคิดและการถ่ายทอดเส้นร่างภาพผลิตภัณฑ์ลงในโครงสร้าง ขั้นตอนในการคิดและ การถ่ายทอดเส้นร่างภาพของผลิตภัณฑ์นั้น เป็นขั้นตอนที่จะต้องแสดงความคิด พยายามที่จะต้อง

เขียนออกมาเป็นภาพร่าง และจะต้องเขียนภาพให้ตรงกับเรื่องราวหรือข้อมูลที่ได้วางไว้ เป็นขั้นตอนที่ต้องแสดงรายละเอียดของผลิตภัณฑ์แล้วว่ารูปร่างหน้าตาเป็น อย่างไร ใช้งานได้อย่างไร

- การเขียนเน้นเก็บเส้นจริงของภาพผลิตภัณฑ์ เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่ทำให้เห็นภาพของผลิตภัณฑ์ชัดเจนขึ้น ทั้งรูปร่างหน้าตาและส่วนขยายเฉพาะ ที่ต้องการให้เห็นข้อดีหรือจุดเด่นของชิ้นงาน ใสสีเส้นให้เหมือนจริงมากที่สุด และสามารถนำไปสู่ขั้นตอนการผลิตได้จริงสำหรับผู้ผลิต

- การเขียนภาพร่างเพื่อการออกแบบผลิตภัณฑ์จึงมีส่วน สำคัญเป็นอย่างยิ่งสำหรับนักศึกษาที่เรียนด้านการออกแบบหรือนักออกแบบ เพราะเป็นขั้นตอนที่ถ่ายทอดความคิดและจินตนาการมาเป็นภาพที่มองเห็นได้ด้วย ตา สีออกมาเป็นภาพสามมิติ มีรูปด้านต่างๆ ลักษณะการใช้งาน ตลอดจนสามารถนำเสนอและอธิบายประกอบได้เพื่อให้เข้าใจตรงกันทุกฝ่าย (ผู้ออกแบบ ผู้ผลิต ผู้ใช้งาน) แต่อย่าลืมว่าต้องเขียนโครงสร้างที่ประกอบขึ้นมาจากรูปทรงง่าย ๆ ก่อน แล้วค่อยใส่รายละเอียดของผลิตภัณฑ์ จะทำให้การร่างภาพหรือแบบเป็นไปได้อย่างมั่นคงและมั่นใจ ที่สำคัญที่สุดก็คือต้องหัดฝึกฝนที่จะสร้างสรรค์และร่างแบบวาดบ่อยๆ จึงจะทำให้เกิดความชำนาญและเขียนถ่ายทอดออกมาอย่างที่ใจคิดและปรารถนา (รัฐไท พรเจริญ, 2545)

2.3 ประเภทของผลิตภัณฑ์

1. สินค้าอุปโภคบริโภค (Consumer Goods) หมายถึง สินค้าหรือบริการที่ซื้อโดยผู้บริโภคชั้นสุดท้าย ความต้องการในการบริโภคสินค้าประเภทนี้ มักเกิดขึ้นอย่างอิสระจากความต้องการและความคิดส่วนตัวจำแนกได้ 4 ประเภท ได้แก่

1.1 ผลิตภัณฑ์สะดวกซื้อ (Convenience Product) หมายถึงสินค้าประเภทที่ผู้ซื้อสามารถหาซื้อได้อย่างสะดวก มีวางจำหน่ายตามร้านค้าโดยทั่วไปเป็นสินค้าที่ใช้อุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวัน อย่างไรก็ตามอาจจะแบ่งผลิตภัณฑ์สะดวกซื้อเป็นผลิตภัณฑ์ซื้อประจำ ได้แก่ อาหาร สบู่ ผงซักฟอก สบู่ น้ำยาล้างจาน ยาสีฟัน แชมพูสระผม ขนมขบเคี้ยว เป็นต้น ผลิตภัณฑ์ซื้อเมื่อถูกกระตุ้น เช่น การซื้อข้าวสารบรรจุถุงชนิดที่มีซองแถม การซื้อสบู่ยกแก้วเพราะมีการลดราคา และผลิตภัณฑ์ซื้อฉุกเฉิน ได้แก่ ยารักษาแผลสด บริการรถพยาบาล เป็นต้น

1.2 ผลิตภัณฑ์เลือกซื้อ (Shopping Product) หมายถึงสินค้าประเภทที่ผู้ซื้อจำเป็นต้องมีการเปรียบเทียบด้านคุณภาพ ราคา หรือรูปแบบ ก่อนการตัดสินใจซื้อ ทั้งนี้เพราะสินค้าเหล่านั้นมีคุณภาพ ระดับราคา หรือรูปแบบที่ต่างกัน ผู้ซื้อจะให้ความพยายามในการแสวงหาซื้อผลิตภัณฑ์ที่ตรงตามความต้องการของตนมากที่สุด ดังนั้นการซื้อผลิตภัณฑ์เปรียบเทียบซื้อจะใช้เวลาในการชื้อนานกว่าผลิตภัณฑ์สะดวกซื้อ ผลิตภัณฑ์เปรียบเทียบซื้อที่มีทั้งชนิดที่เป็นสินค้าแบบเดียวกัน และสินค้าต่างแบบ หากเป็นสินค้าแบบเดียวกัน ผู้ซื้อจะเน้นคุณภาพ และราคาเป็นสำคัญ แต่ถ้าเป็นสินค้าที่ต่างแบบกัน ผู้ซื้อจะเลือกรูปแบบก่อน แล้วค่อยพิจารณาคุณภาพ และ

ราคาในลำดับต่อมา ตัวอย่างผลิตภัณฑ์เปรียบเทียบซื้อได้แก่รถยนต์ เสื้อผ้า เครื่องใช้ไฟฟ้า บ้าน

1.3 ผลิตภัณฑ์เจาะจงซื้อ (Specialty Product) หมายถึงสินค้าที่คุณสมบัติหรือลักษณะเฉพาะพิเศษตรงใจของผู้ซื้อเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นผู้ซื้อจะมีการตัดสินใจล่วงหน้าเกี่ยวกับการซื้อสินค้า การใช้ความพยายามในการซื้อจะสูงมาก ดังนั้นผู้จำหน่ายผลิตภัณฑ์เจาะจงซื้อไม่จำเป็นต้องวางจำหน่ายอย่างกว้างขวางและทั่วถึง ผลิตภัณฑ์เจาะจงซื้อมักจะเป็นสินค้าที่มีอายุการใช้งานนาน ราคาต่อหน่วยสูง เช่น เครื่องดนตรี ของใช้หรูหรา ที่เน้นตรายี่ห้อ เครื่องแต่งกายที่เน้นตรายี่ห้อ อาหารเสริมสุขภาพ เครื่องบันทึกเสียงที่เน้นตรายี่ห้อ เป็นต้น

1.4 ผลิตภัณฑ์ไม่แสวงซื้อ (Unsought Product) หมายถึงสินค้าที่ผู้ซื้อไม่มีความต้องการซื้ออันเนื่องมาจากเห็นว่าไม่มีความจำเป็น หรือไม่รู้มาก่อนว่ามีผลิตภัณฑ์ชนิดนั้นวางจำหน่ายอย่างไรก็ตามหากผู้ขายใช้ความพยายามในการขายให้มากก็สามารถจำหน่ายผลิตภัณฑ์ประเภทนี้ได้ ผลิตภัณฑ์ไม่แสวงซื้อสำหรับบ้านเราได้แก่ ประกันชีวิต อุปกรณ์ชูชีพ เครื่องทำน้ำแร่ หนังสือสารานุกรม รวมทั้งผลิตภัณฑ์ที่เป็น นวัตกรรม

การเลือกซื้อสินค้าเพื่อนำมาอุปโภคบริโภค ผู้บริโภคต้องรู้จักประเภทของสินค้าแต่ละประเภท เพื่อให้การใช้สินค้านั้นคุ้มค่ากับการใช้จ่ายเงิน ซึ่งในยุคของเศรษฐกิจที่หยุดชะงัก ผู้บริโภคต้องระมัดระวังการใช้จ่ายของตนเอง. เพื่อการประหยัด และเพื่อให้เกิดการเก็บออม

2. สินค้าอุตสาหกรรม (Industrial Goods) หมายถึง สินค้าในตลาดอุตสาหกรรมผู้ซื้อจะซื้อไปเพื่อเป็นปัจจัยในการผลิต เพื่อการขายต่อ ผู้ซื้อสินค้าประเภทนี้เรียกว่าผู้ซื้อทางอุตสาหกรรมตราสินค้า บรรจุภัณฑ์ และการติดฉลาก

2.1 วัสดุและชิ้นส่วนประกอบ (Materials and parts)แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

- วัตถุดิบ (Raw materials) เป็นสินค้าที่เกิดจากธรรมชาติ หรือสินค้าทางการเกษตรซึ่งยังไม่ผ่านการแปรรูป
- วัสดุและชิ้นส่วนประกอบการผลิต (Manufactured materials and parts) เป็นส่วนประกอบสำหรับการผลิตสินค้าสำเร็จรูป ซึ่งผ่านการแปรรูปมาแล้ว

2.2 สินค้าประเภททุน (Capital items)แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

- สิ่งติดตั้ง (Installations) ได้แก่ อาคารโรงงาน เครื่องจักรขนาดใหญ่
- อุปกรณ์ประกอบ (Accessory equipment) ได้แก่ เครื่องมือและอุปกรณ์ในโรงงานที่สามารถเคลื่อนย้ายหรือพกพา อุปกรณ์สำนักงานต่างๆ เช่น เครื่องถ่ายเอกสาร เครื่องคอมพิวเตอร์ โต๊ะ เก้าอี้ เป็นต้น

2.3 วัสดุสิ้นเปลืองและบริการ(Supplies and services)แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

- วัสดุสิ้นเปลือง (Supplies) เป็นวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการดำเนินงาน หรือใช้ในการซ่อมแซม บำรุงรักษาอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องจักรอื่นๆ ซึ่งมีอายุการใช้งานสั้นใช้แล้วหมดไป เช่น ปากกา ดินสอ กระดาษ กาว ลวดเย็บกระดาษ ตะปู ไม้กวาด น้ำยาทำความสะอาด เป็นต้น

- บริการ(Services) ได้แก่ บริการซ่อมแซมและบำรุงรักษา หรือบริการให้คำปรึกษาทางธุรกิจ เช่น บริการรักษาความปลอดภัย บริการทำความสะอาด บริษัทรับทำโฆษณา บริษัทให้คำปรึกษา ทางกฎหมาย เป็นต้น (วิทวัส รุ่งเรืองผล,2545,ไม่มีเลขหน้า)

ผลิตภัณฑ์สามารถแบ่งออกเป็น 5 ระดับ หรือ 5 องค์ประกอบด้วยกัน คือ

1. **ผลิตภัณฑ์หลัก (Core Product)** คือ ประโยชน์พื้นฐานสำหรับผลิตภัณฑ์ที่ผู้บริโภคจะได้รับจากการซื้อสินค้านั้นโดยตรง จนเกิดความพอใจอย่างที่คาดหวังไว้ เช่น ผู้บริโภคซื้อนาฬิกา เพื่อต้องการใช้สำหรับดูเวลา หรือผู้บริโภคซื้อบ้านเพื่อสำหรับอยู่อาศัย

2. **รูปลักษณะผลิตภัณฑ์ (Tangible or Formal Product)** คือ ลักษณะทางกายภาพที่ผู้บริโภคสามารถสัมผัสหรือรับรู้ได้ ประกอบด้วย

2.1 ระดับของคุณภาพ (Quality level)

2.2 รูปร่างลักษณะ(Features)

2.3 การออกแบบ (Design)

2.4 บรรจุภัณฑ์ (Packaging)

2.5 ชื่อตราสินค้า (Brand name)

3. **ผลิตภัณฑ์ที่คาดหวัง (Expected Product)** คือ คุณสมบัติหรือเงื่อนไขที่ผู้ซื้อคาดหวังว่าจะได้รับจากการซื้อสินค้า หรือเป็นข้อตกลงในการซื้อสินค้า

4. **ผลิตภัณฑ์ควบ (Augmented Product)** คือ ผลประโยชน์เพิ่มเติมที่ผู้ซื้อจะได้รับควบคู่ไปกับการซื้อสินค้านั้นๆ ตัวอย่างเช่น

4.1 การให้บริการติดตั้ง (Installation)

4.2 การขนส่ง (Transportation)

4.3 การรับประกัน (Insurance)

4.4 การให้สินเชื่อ (Credit)

5. **Potential Product (ศักยภาพเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์)** คือ ส่วนของผลิตภัณฑ์ควบที่มีการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาไป เพื่อสนองความต้องการของลูกค้าในอนาคต (วิทวัส รุ่งเรืองผล, 2545)

6. **ผลิตภัณฑ์จริง (Actual product)** หมายถึง ส่วนที่เป็นลักษณะรูปร่างของผลิตภัณฑ์หรือบริการที่เสนอให้กับผู้บริโภคที่เรามองเห็น หรือรู้สึกได้ ผลิตภัณฑ์จริงประกอบด้วยคุณลักษณะสำคัญ 5 ประการ

6.1 ระดับคุณภาพ (Quality level) เช่น ไอศกรีมมีหลากหลาย อร่อย สะอาด ปลอดภัย เพราะผ่านการรับรองจากสาธารณสุข

6.2 ลักษณะหรือรูปลักษณ์ (features) เช่น ตัวไอศกรีมมีลักษณะแตกต่างกัน เช่น เป็นแท่ง เป็นถ้วย เป็นโคน เป็นกล่อง เป็นรูปการ์ตูน ซึ่งบรรจุในช่องและกล่องที่มีสีสันสดใส

6.3 การออกแบบ (Style) เช่น ไอศกรีมแต่ละรสจะมีรูปแบบน่ารักประหลาด สะดวกในการบริโภค

6.4 ชื่อตราผลิตภัณฑ์ (Brand name) เช่น ตราสินค้า วอลล์ เป็นตราที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของผู้บริโภค ง่ายต่อการจดจำ

6.5 การบรรจุภัณฑ์ (Packaging) เช่น เก็บอยู่ในกล่องที่มีน้ำหนักเบาและช่องที่ปลอดภัย เก็บความเย็นได้ดี และสะดวกในการนำกลับไปบริโภคที่บ้าน

2.4 หน้าที่และคุณสมบัติของผลิตภัณฑ์

หน้าที่คือ ออกแบบผลิตภัณฑ์ให้มีประโยชน์ใช้สอยให้ดีที่สุด (To Make Useful Things More Useful Still) ความสวยงามเป็นสิ่งจำเป็นอย่างหนึ่งแต่ไม่ใช่สิ่งแรก หลังจากออกแบบให้มีหน้าที่ใช้สอย ให้ดีที่สุดแล้ว ก็เพิ่มความสวยงามด้วยการจัดรูปร่าง การตกแต่งผิว และการกำหนดสี เป็นขั้นสุดท้าย และคุณสมบัติผลิตภัณฑ์ (Product Attribute) เราต้องทราบว่าผลิตภัณฑ์นั้นผลิตมาจากอะไร มีคุณสมบัติอย่างไร รูปแบบของผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ในตัวของมันเอง (พิเชษฐ พรมใหม่, 2553)

จุดเริ่มต้นหนึ่งที่สำคัญในการกำหนดแนวทางการจัดการลอจิสติกส์ก็คือ การวิเคราะห์ถึงรูปแบบลักษณะความต้องการในผลิตภัณฑ์ โดยมีองค์ประกอบในการพิจารณา เช่น ช่วงวัฏจักรอายุของผลิตภัณฑ์ ความสามารถในการคาดการณ์ความต้องการได้ ความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ ค่าเฉลี่ยมาตรฐานของ Lead Time และการบริการ ปัจจัยเหล่านี้ทำให้แบ่งหน้าที่ของผลิตภัณฑ์ได้ 2 ลักษณะคือ

1. **Functional Product** – ผลิตภัณฑ์ที่มุ่งด้านการใช้งานเป็นผลิตภัณฑ์ที่มุ่งตอบสนองความจำเป็นในการใช้งานทั่วไป มีความต้องการใช้งานเปลี่ยนแปลงไม่มากนักโดยมีความจำเป็นในการใช้งานสม่ำเสมอ สามารถคาดการณ์ปริมาณความต้องการได้ ผลิตภัณฑ์ที่มุ่งด้านการใช้งาน

นี้มักจะมีคู่แข่งเข้ามาได้ง่าย ส่งผลให้เกิดการแข่งขันด้านต้นทุนผลิตภัณฑ์ นำไปสู่ Profit Margin ที่ลดต่ำลงได้

2. Innovative Product – ผลิตภัณฑ์ที่มุ่งเน้นนวัตกรรมเป็นผลิตภัณฑ์ที่มุ่งสร้างความแตกต่างของผลิตภัณฑ์เพื่อมุ่งตอบสนองความต้องการ สำหรับลูกค้าเฉพาะกลุ่มที่มีความต้องการที่แตกต่างกันไป หรือสร้างให้เกิดความต้องการขึ้นมาสำหรับผลิตภัณฑ์นั้นๆ ด้วยการมุ่งสร้างความแตกต่างนี้จะทำให้ผลิตภัณฑ์ที่มุ่งเน้นนวัตกรรม สามารถสร้างอัตรากำไรได้ในระดับสูงและมีคู่แข่งเข้ามาแข่งขันในส่วนนี้ได้ยากกว่า แต่เนื่องจากกลุ่มที่เป็นเป้าหมายเฉพาะเจาะจง หรืออาจต้องสร้างกลุ่มลูกค้าใหม่ซึ่งมีความต้องการที่เปลี่ยนไปได้ง่าย เมื่อมีผลิตภัณฑ์อื่นที่นำเสนอนวัตกรรมใหม่เข้ามา จะทำให้เราสามารถพยากรณ์ความต้องการที่เปลี่ยนแปลงได้ยากหรืออาจคาดการณ์ไม่ได้เลย

ส่วนประสมผลิตภัณฑ์ (Product mix / Product assortment)

Product mix (ส่วนประสมผลิตภัณฑ์)

ประกอบด้วยกลุ่มของสายผลิตภัณฑ์และรายการผลิตภัณฑ์ทั้งหมด ที่ผู้ขายเสนอขายแก่ตลาด

Product line (สายผลิตภัณฑ์)

เป็นการจัดกลุ่มของผลิตภัณฑ์ที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด คือ

- มีลักษณะคล้ายคลึงกัน
- มีการใช้งานคล้ายคลึงกัน
- จำหน่ายให้กับลูกค้ากลุ่มเดียวกัน
- มีช่องทางการจำหน่ายเดียวกัน
- มีราคาใกล้เคียงกัน

Product item (รายการผลิตภัณฑ์)

หมายถึง ลักษณะหน่วยที่แตกต่างกันภายในตราสินค้า หรือสายผลิตภัณฑ์เดียวกันในด้านขนาด ราคา สี กลิ่น รูปร่าง หรือคุณสมบัติอื่น ๆ

Product mix decision (การตัดสินใจในส่วนประสมผลิตภัณฑ์)

จะต้องมีการตัดสินใจในประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ความกว้างของส่วนประสมผลิตภัณฑ์ (The width of product mix) หมายถึง จำนวนสายผลิตภัณฑ์ที่บริษัทเสนอขาย

2. ความลึกของส่วนประสมผลิตภัณฑ์ (The depth of product mix) หมายถึง จำนวนรายการผลิตภัณฑ์ที่บริษัทเสนอขาย ในแต่ละสายผลิตภัณฑ์

3. ความยาวของส่วนประสมผลิตภัณฑ์ (The length of product mix) หมายถึง จำนวนรายการผลิตภัณฑ์ทั้งหมดที่มีอยู่ในบริษัท

4. ความสอดคล้องของส่วนประสมผลิตภัณฑ์ (The consistency of product mix) หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างสายผลิตภัณฑ์ในด้านการใช้ครั้งสุดท้าย การผลิต การจำหน่าย และอื่น ๆ

ตราสินค้าหรือยี่ห้อ (Brand)

หมายถึง ชื่อ คำ เครื่องหมาย สัญลักษณ์ หรือการออกแบบ หรือการประสมประสานสิ่งดังกล่าวเข้าด้วยกัน เพื่อระบุถึงผู้ผลิตหรือผู้จำหน่ายผลิตภัณฑ์หรือบริการหนึ่ง ๆ

Brand name (ชื่อตราสินค้า)

ประกอบด้วยคำ ตัวอักษร และ/หรือตัวเลขที่สามารถอ่านออกเสียงได้

Brand mark (เครื่องหมายตราสินค้า)

เป็นส่วนหนึ่งของตราสินค้าที่อยู่ในรูปสัญลักษณ์ การออกแบบ สี สัน หรือตัวอักษรที่สามารถมองเห็น แต่ไม่สามารถอ่านออกเสียงได้

Trade mark (เครื่องหมายการค้า)

หมายถึง ตราสินค้าที่ผู้ผลิตหรือผู้จำหน่ายผลิตภัณฑ์นำมาใช้ และได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย โดยจะมีสัญลักษณ์

Logo (โลโก้)

เป็นส่วนหนึ่งของตราสินค้า ที่ประกอบไปด้วย brand name, brand mark, or trademark หรือทั้งหมดมารวมกัน

ประเภทของตราสินค้า (Types of brand)

ตราสินค้าสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. ตราสินค้าของผู้ผลิต (Manufacturer brands)

1.1 Individual brand หมายถึง การตั้งชื่อตราสินค้าให้แตกต่างกันออกไป สำหรับผลิตภัณฑ์แต่ละชนิด

ตัวอย่าง บริษัท Uni – Lever ตั้งชื่อตราสินค้าสำหรับผลิตภัณฑ์แต่ละชนิดแตกต่างกันออกไป เช่น

- สบู่ : ลักซ์, โดฟ
- ยาสระผม : ชันซิล, คลินิก เคสียร์, โดฟ, ออแกนิกส์

- ผงซักฟอก : บริส, โอโม
- เครื่องสำอาง : พอนด์

1.2 Family brand หมายถึง การใช้ชื่อตราสินค้ารวม สำหรับผลิตภัณฑ์ทุกชนิดที่บริษัทผลิตขึ้น

ตัวอย่าง บริษัทผู้ผลิตเครื่องใช้ไฟฟ้า Canon ไม่ว่าจะผลิตสินค้าประเภทใดก็จะใช้ชื่อตราที่เหมือนกันคือ Canon เช่น กล้องถ่ายรูป พริ้นเตอร์ เครื่องคิดเลข เป็นต้น

1.3 Separate family names for product หมายถึง การใช้ตรารวมแยกกันสำหรับผลิตภัณฑ์แต่ละกลุ่ม

ตัวอย่าง เช่น บริษัท Johnson & Johnson

- ผลิตภัณฑ์สำหรับเด็ก : Johnson & Johnson
- ผ้าอนามัย : Modes
- แผ่นอนามัย : Carefree
- แป้งเ็น : Shower to shower

1.4 Company trade name combined with individual product name หมายถึง การใช้ชื่อบริษัทร่วมกับชื่อเฉพาะของผลิตภัณฑ์

ตัวอย่าง บริษัทผู้ผลิตรถยนต์ Honda จะใช้ชื่อบริษัทร่วมกับชื่อเฉพาะสำหรับรถยนต์แต่ละรุ่น เช่น

- Honda Accord
- Honda Civic
- Honda City
- Honda CRV
- Honda Jazz
- Honda Dream, Honda Wave

2. ตราสินค้าของคนกลาง (Middleman's brands or private brand) หมายถึง การตั้งชื่อตราสินค้าของคนกลางที่รับสินค้าจากผู้ผลิตไปขายต่อ โดยใช้ชื่อตราของตนเอง หรืออาจจ้างโรงงานผลิตสินค้าให้ แล้วใช้ตราสินค้าของผู้ขาย

ตัวอย่างเช่น

- Top's supermarket : Top
- Tesco Lotus : Super save

- Big C : Leader price

3. เฟอร์นิเจอร์

3.1 ความหมายของเฟอร์นิเจอร์

ในปัจจุบันนี้ ความหมายของเฟอร์นิเจอร์หรือเครื่องเรือนนั้นได้มีผู้ให้ความหมายอยู่หลายท่าน แต่ละท่านได้ให้ความหมายของเฟอร์นิเจอร์ทั้งแนวกว้างและแนวลึกตามหลักวิชาการต่าง ๆ ซึ่งทางผู้เขียนรวบรวมและนำเสนอต่อไปนี้

ศาสตราจารย์ คันทโชติ (2528 : 1) กล่าวว่า เฟอร์นิเจอร์หรือเครื่องเรือน หมายถึง เครื่องตกแต่งบ้านพักอาศัยหรืออาคาร มีประโยชน์ใช้สอย มีความสะดวกสบายในการใช้เป็นต้น เครื่องเรือนเป็นผลิตภัณฑ์ประเภทผลิตภัณฑ์อุปโภค ได้แก่ โต๊ะอาหาร โต๊ะทำงาน ตู้ใส่เสื้อผ้า เตียงนอน ก่องเก็บของ เก้าอี้ หิ้งหนังสือ ชั้นวางของ เป็นต้น

วิวัฒน์ จุฑะวิภาต (2537 : 13) กล่าวว่า เฟอร์นิเจอร์หรือเครื่องเรือน คือสิ่งที่มนุษย์คิดค้นประดิษฐ์ขึ้น เพื่ออำนวยความสะดวกสำหรับกิจกรรมต่าง ๆ ภายในบ้าน ที่ทำงาน หรือที่สาธารณะ กิจกรรมดังกล่าว ได้แก่ การนอน การนั่ง รับประทานอาหาร ทำงาน ฯลฯ เครื่องเรือนถูกออกแบบสำหรับคนเดียวหรือกลุ่มคน ทำด้วยวัสดุ หลายชนิดแตกต่างกัน เช่น ไม้ โลหะ พลาสติก ฯลฯ เครื่องเรือนจัดว่าเป็นส่วนเชื่อมระหว่างผู้อยู่อาศัยกับตัวบ้าน หรือมนุษย์กับสถาปัตยกรรม

บุญศักดิ์ สมบุญรอด (2544 : 1) ได้กล่าวไว้ว่า เฟอร์นิเจอร์หรือเครื่องเรือน หมายถึง เครื่องตกแต่งบ้านพักอาศัย มีประโยชน์ใช้สอย มีความสะดวกสบายในการดำรงชีพ แต่ในปัจจุบันเครื่องเรือนยังมีบทบาทมากยิ่งขึ้นทุกขณะ สนองความสุขทางกายและใจอันจะมีผลต่อคุณภาพชีวิต และประสิทธิภาพในการทำงานโดยตรง

พิฑูร ผลพินิจศรี (มปป. : 2) ได้ให้ความหมายของเฟอร์นิเจอร์หรือเครื่องเรือนว่า สิ่งที่มีมนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นมาเพื่ออำนวยความสะดวกสบายเหมาะสมกับการทำทางของสรีระมนุษย์ และสิ่งที่ใช้เก็บสัมภาระต่าง ๆ ซึ่งสามารถตกแต่งอาคารบ้านเรือนให้มีความสวยงามและน่าอยู่ได้แก่ โต๊ะ เก้าอี้ ตู้ เตียง หีบ กำบังและอีกสิ่งหนึ่งซึ่งจัดว่าเป็นเครื่องเรือนคือ นาฬิกาแขวนหรือตั้ง เนื่องจากเป็นสิ่งที่บอกเวลาและสามารถประดับอาคารบ้านเรือนให้ดูสวยงาม

เสาวนิตย์ แสงวิเชียร (2535 : 82) ได้กล่าวว่างค์ประกอบที่มีความสำคัญยิ่งในการอำนวยความสะดวกสบายให้แก่ผู้ใช้อาคาร ก็คือ เฟอร์นิเจอร์หรือเครื่องเรือน ดังนั้น อาจสรุปให้ความหมายเฟอร์นิเจอร์หรือเครื่องเรือนไว้ว่า สิ่งที่มีมนุษย์ได้ประดิษฐ์ขึ้นมาเพื่อตอบสนองความ

ต้องการด้านประโยชน์ใช้สอยในการดำรงชีวิตภายใต้การทำกิจกรรมต่าง เช่น การนั่ง นอน รับประทานอาหาร ทำงาน และใช้ประกอบกับอาคารทางด้านงานสถาปัตยกรรมทั้งภายในและภายนอก

3.2 ประเภทของเฟอร์นิเจอร์

การแบ่งประเภทของเฟอร์นิเจอร์ สามารถที่จะแบ่งประเภทของเฟอร์นิเจอร์ออกตามลักษณะต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้ แบ่งตามลักษณะการติดตั้ง การแบ่งประเภทของเฟอร์นิเจอร์ตามลักษณะการติดตั้ง จะใช้เกณฑ์การพิจารณาในด้านการติดตั้งเฟอร์นิเจอร์ว่า มีการติดตั้งแบบถาวรไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้หรือเป็นวางตั้งธรรมดาและสามารถเคลื่อนย้ายได้ ซึ่งสามารถแบ่งได้ออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. เฟอร์นิเจอร์ประเภทติดประกอบกับตัวอาคาร (Bruit in Furniture) เป็นเฟอร์นิเจอร์ที่ติดอยู่กับอาคาร หรือเป็นเฟอร์นิเจอร์ที่ขนเคลื่อนย้ายไม่ได้ เช่น ตู้ติดผนัง หากมีการเคลื่อนย้ายอาจจะทำให้เฟอร์นิเจอร์มีการเสียหายได้

ข้อดี

- ระบบโครงสร้างของเฟอร์นิเจอร์แข็งแรง เฟอร์นิเจอร์ประเภทนี้เป็นประเภทที่มีโครงสร้างต่อเนื่องกันเป็นช่องว่าง (Unit) ใหญ่ ฉะนั้นจะต้องมีชิ้นส่วนของโครงสร้างมากขึ้น ทำให้เกิดระบบโครงสร้างที่มั่นคงและอีกประการหนึ่ง บางส่วนของโครงสร้างมีความจำเป็นต้องยึดติดกับอาคาร ฉะนั้นย่อมจะให้ความแข็งแรงมากขึ้นกว่าปกติ

- มีขนาดสัมพันธ์กับเนื้อที่จัดวาง เพราะเฟอร์นิเจอร์ประเภทนี้เมื่อมีการออกแบบจำเป็นต้องมีการวัดขนาดบริเวณติดตั้งเพื่อให้ได้ขนาดเฟอร์นิเจอร์สัมพันธ์กันพอดีและติดตั้งแล้วจะพอดีกับช่องว่างหรือพื้นที่ที่ติดตั้ง

- ออกแบบด้านรูปทรงได้กว้างขวาง ในด้านรูปทรง (Form) และในด้านการออกแบบ (Design) ที่ได้อิสระมาก สามารถทำได้หลายรูปแบบ (Style) เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์กับห้อง ๆ นั้น กับอาคารหลังนั้น ด้านขนาดความกว้าง ยาวต่าง ๆ ไม่มีขอบเขตจำกัดมาก ซึ่งขึ้นอยู่กับลักษณะของที่จะติดตั้งเป็นเกณฑ์ แต่ถ้าเป็นเฟอร์นิเจอร์ประเภทลอยตัว ต้องคำนึงถึงความกว้าง ความยาว และความสูงจะต้องมีความสัมพันธ์กันมาก มิฉะนั้นจะเกิดปัญหาการทรงตัวไม่ดี อาจล้มได้ง่าย

- เก็บสิ่งของสัมภาระได้มากเพราะว่า เฟอร์นิเจอร์ประเภทนี้ได้รับการออกแบบและจัดวางมาโดยตรง ว่าจะให้มีหน้าที่เก็บของสัมภาระอะไร มีขนาดและปริมาณเท่าไรจึงสามารถเก็บสัมภาระได้มาก และตามชอบตามมุมต่างๆ ก็ยังสามารถดัดแปลงให้เก็บสิ่งของได้ ฉะนั้นเนื้อที่ที่จะสูญเสียไม่มีเลย แต่ถ้าเป็นเฟอร์นิเจอร์แบบลอยตัวแล้วจะถูกจำกัดด้วยขนาด (เพราะขนาดของประตู ช่องทางเดิน และลักษณะการขนส่งบังคับ) ฉะนั้นการวางสัมภาระบางอย่างอาจวางได้น้อยขึ้น หรือวางสัมภาระหรือสิ่งของบางอย่างอาจไม่ได้เพราะมีขนาดใหญ่ไปไม่เหมาะสม เป็นต้น

- สะดวกในการจัดวางในตำแหน่งต่าง ๆ ของตัวบ้าน เฟอร์นิเจอร์ประเภทนี้สามารถจัดวางได้ทุกตำแหน่งของอาคาร เช่น ตั้งกับพื้นชิดกับผนัง แขนงหรือติดตั้งกับเพดานก็ได้ ซึ่งมีความแตกต่างกับเฟอร์นิเจอร์ประเภทลอยตัวซึ่งนิยมวางตั้งบนพื้นเท่านั้น

- ประหยัดวัสดุ เพราะโครงสร้างของเฟอร์นิเจอร์บางส่วนอาจอาศัยโครงสร้างของตัวอาคาร เช่น ผนัง ผนัง เพดาน หรือเสา เป็นส่วนประกอบ ฉะนั้นทำให้ลดวัสดุลงไปได้บ้าง แต่ถ้าคิดราคาเปรียบเทียบกับเฟอร์นิเจอร์ประเภทลอยตัวแล้ว ยังคงแพงกว่า เพราะมีค่าแรงในการผลิตสูงกว่า

ข้อเสีย

- เคลื่อนย้ายลำบาก เพราะเฟอร์นิเจอร์ประเภทนี้เป็นการติดตั้งถาวร และอาศัยโครงสร้างของอาคารประกอบด้วย หรือเพียงบางส่วนอาจเคลื่อนย้ายได้ แต่มีขนาดใหญ่ น้ำหนักมาก

- ไม่เหมาะกับอาคารชั่วคราว เพราะเกิดปัญหาการขนย้าย และเกิดปัญหาการถอดรื้อถอน ฉะนั้นคิดว่าอาคารหรือบ้านที่ใช้อยู่นั้นจะต้องมีการรื้อถอน เปลี่ยนแปลงแก้ไข ก็ไม่ควรใช้เฟอร์นิเจอร์ประเภทนี้เพราะจะรื้อถอนลำบาก และเกิดการชำรุดง่าย

- ราคาการผลิตสูง เพราะเฟอร์นิเจอร์ประเภทนี้ต้องใช้เครื่องมือและแรงงานมากในการผลิต การผลิตต้องมาผลิต ณ ที่ตั้งของเฟอร์นิเจอร์ชิ้นนั้นจึงทำให้ราคาการผลิตสูง

- ซ่อมแซมลำบาก เพราะว่าชิ้นส่วนต่าง ๆ ของเฟอร์นิเจอร์ประเภทนี้สลับซับซ้อน จำนวนชิ้นส่วนมาก การซ่อมแซมจะต้องมาซ่อมแซมที่ตั้ง บางครั้งทำใหม่อาจจะมีราคาถูกกว่าซ่อมแซม

- แก้ไขเปลี่ยนแปลงรูปแบบลำบาก ฉะนั้นการออกแบบเฟอร์นิเจอร์ประเภทนี้ จะต้องคำนึงถึงระยะเวลาในการใช้ให้มาก เพราะถ้าเกิดความเบื่อหน่ายทางด้านรูปแบบหรือการจัดวาง จะแก้ไขได้ลำบากมาก

2. เฟอร์นิเจอร์ประเภทลอยตัว (Free Standing Furniture) เป็นเฟอร์นิเจอร์ที่ทำสำเร็จจากโรงงาน ผ่านกระบวนการผลิตในระบบอุตสาหกรรม เฟอร์นิเจอร์ประเภทนี้สามารถเคลื่อนย้ายได้ตามความต้องการ

ข้อดี

- ราคาถูก เพราะเฟอร์นิเจอร์ประเภทนี้มีการผลิตในระบบอุตสาหกรรม ผลิตจำนวนมาก ทำให้ต้นทุนต่อหน่วยของเฟอร์นิเจอร์ประเภทนี้มีราคาถูกกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับเฟอร์นิเจอร์ประเภทติดประกอบกับตัวอาคาร

- ซ่อมบำรุงรักษาง่าย เพราะเฟอร์นิเจอร์ประเภทนี้ ชิ้นส่วนบางชิ้นเป็นชิ้นส่วนมาตรฐาน สามารถหาทดแทนกันได้

- เคลื่อนย้ายได้ เฟอร์นิเจอร์ประเภทนี้สามารถเคลื่อนย้ายนำไปจัดวางตามสถานที่ต่าง ๆ ได้ โดยไม่มีการชำรุดเสียหายในระหว่างการขนย้าย เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดวาง ก็สามารถเคลื่อนย้ายไปจัดวางที่แห่งใหม่ได้ง่าย

ข้อเสีย

- ไม่มีขนาดสัมพันธ์กับเนื้อที่จัดวางเพราะเฟอร์นิเจอร์ประเภทนี้เมื่อได้รับการออกแบบและผลิตจากโรงงานแล้วเป็นแบบมาตรฐาน บางครั้งอาจจะทำให้ไม่สามารถเข้าในพื้นที่หรือช่องว่างของห้องที่ผู้ซื้อไปได้ลงตัว

- ระบบโครงสร้างของเฟอร์นิเจอร์ประเภทนี้จะอาศัยรับน้ำหนัก ถ้ายางด้วยโครงสร้างของตัวมันเองเท่านั้น จึงมีความแข็งแรงอยู่ภายใต้ขีดจำกัด

แบ่งตามสถานที่ใช้งาน การแบ่งตามลักษณะสถานที่ใช้งาน โดยจะใช้เกณฑ์พิจารณาว่าเฟอร์นิเจอร์ชิ้นนั้นไปตั้งอยู่ที่ใด ห้องหรืออาคารประเภทใดสามารถแบ่งได้เป็น 4 ประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้ คือ

1. เฟอร์นิเจอร์ที่ใช้ในบ้านพักอาศัย เป็นเฟอร์นิเจอร์ที่ออกแบบมาเพื่อใช้ในห้องต่าง ๆ ภายในบ้านพักอาศัย ซึ่งส่วนใหญ่ของเฟอร์นิเจอร์ในปัจจุบันเป็นประเภทนี้ ซึ่งสามารถแยกย่อยตามห้องต่าง ๆ ภายในบ้านพักอาศัยได้ดังต่อไปนี้ คือ

1.1 ห้องนอน (Bed Room) ซึ่งในชีวิตของมนุษย์เรา 1 ใน 3 ของเวลาทั้งหมด จะใช้เวลากลับกับการนอนเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งมีเฟอร์นิเจอร์ภายในห้องดังต่อไปนี้

- เตียงนอน (Bed) , ตู้เสื้อผ้า (Wardrobes) , โต๊ะหัวเตียง (Night Table) , ตู้ (Closets) , โต๊ะแต่งตัว (Dressing Table) และเก้าอี้สำหรับแต่งตัว (Stool Or Small Chair)

1.2 ห้องพักผ่อน (Living Room) เป็นเฟอร์นิเจอร์ที่ใช้ในส่วนรวมของบ้านพักอาศัย คือสมาชิกภายในครอบครัวได้ใช้กัน รวมถึงเป็นหน้าต่างเพื่อรับแขกที่มาเยี่ยมเยียนดังนั้นเฟอร์นิเจอร์ภายในห้องนี้บางครั้งสะท้อนความเป็นภาพลักษณ์ของเจ้าของบ้าน ซึ่งมีเฟอร์นิเจอร์ภายในห้องดังต่อไปนี้

- เก้าอี้ยาว (Sofas) , เก้าอี้เท้าแขน (Arm Chairs) , โต๊ะกลาง (Coffee Table) , โต๊ะข้าง (Side Table) , เก้าอี้พักผ่อน (Easy Chairs) , ตู้ข้าง (Cabinets) และเก้าอี้โยก (Rocking Chairs)

1.3 ห้องรับประทานอาหาร (Dining Room) เป็นเฟอร์นิเจอร์ที่วางไว้ในห้องรับประทานอาหาร ซึ่งมีเฟอร์นิเจอร์ภายในห้องดังต่อไปนี้

- โต๊ะอาหาร (Dining Tables) , เก้าอี้รับประทานอาหาร (Dining Chairs) , โต๊ะเตรียมเสิร์ฟอาหาร (Serving Tables) , ตู้ใส่ถ้วยชาม (Cupboard) , โต๊ะเลื่อน (Serving Wagons) และเก้าอี้ทรงสูง (High Chairs)

1.4 ห้องครัว (Kitchen Room) เป็นเฟอร์นิเจอร์ที่ใช้ในห้องครัว หรือห้องเตรียมอาหาร เฟอร์นิเจอร์ประเภทนี้ค่อนข้างแข็งแรง ทนความชื้น ทำความสะอาดและดูแลรักษาง่าย ซึ่งมีเฟอร์นิเจอร์ภายในห้องดังต่อไปนี้

- ตู้เก็บของ (Storage Cabinets) บนตู้เก็บของอาจจะมีการอ่างล้างจาน (Sinks) เตาหุงต้ม (Ranges) และมีช่องว่างสำหรับวางตู้เย็น (Refrigerators)

- โต๊ะเตรียมอาหาร (Catering Tables) , ตู้เก็บถ้วยชาม (Cupboard) , ตู้ลอย หรือชั้นลอย (Hanging & Shelves) และที่เตรียมอาหาร (Disposers)

2. เฟอร์นิเจอร์ที่ใช้ในสำนักงาน (Office) เป็นเฟอร์นิเจอร์ที่ออกแบบมาเพื่อใช้ในการตกแต่งสำนักงานต่าง ๆ เฟอร์นิเจอร์ประเภทนี้จะมีลักษณะเข้าชุดกันคือจะมีรูปแบบ ลักษณะโทนสีจะใช้ในลักษณะใกล้เคียง ซึ่งในปัจจุบันนี้เฟอร์นิเจอร์ประเภทนี้เริ่มจะเป็นเฟอร์นิเจอร์เหล็กเสียส่วนใหญ่ เนื่องจากมีราคาถูก ทนทาน กว่าเฟอร์นิเจอร์ที่ทำมาจากไม้ ซึ่งเฟอร์นิเจอร์สำนักงานประกอบไปด้วย

- โต๊ะทำงาน (Desks) , เก้าอี้ไม่มีเท้าแขน (Small Chairs) เก้าอี้หมุน (Revolving Chairs) , ชุดรับแขก (Sofas) , โต๊ะพิมพ์ดีด (Typewriter Tables)

- โต๊ะข้าง (Side Tables) , ที่วางโทรศัพท์ (Telephone Stands) , ตู้เก็บเอกสาร (Filing Cabinets) , ชั้นวางหนังสือ (Book Shelves) และม้านั่ง (Stools) ฯลฯ

3. เฟอร์นิเจอร์ที่ใช้ในที่ชุมชน (Public) เฟอร์นิเจอร์ประเภทนี้เป็นประเภทที่มีความแข็งแรงทนทานต่อการใช้งาน เพราะไม่ใช่เป็นเฟอร์นิเจอร์ที่มีคนใช้เพียง 1-2 คน แต่มีผู้ใช้งานมากมาย การดูแลรักษาต้องดูแลรักษาง่าย ทนทานต่อสภาพแวดล้อมเพราะบางครั้งเฟอร์นิเจอร์ประเภทนี้มักจะอยู่ภายนอกอาคาร เฟอร์นิเจอร์ที่ใช้ในที่ชุมชนอาจจะประกอบไปด้วยดังนี้

- เก้าอี้สนามสวนสาธารณะ , โต๊ะ และชั้นวางสัมภาระต่าง ๆ ฯลฯ

4. เฟอร์นิเจอร์ที่ใช้ในห้องปฏิบัติการ(Lab) เฟอร์นิเจอร์ที่ใช้ในห้องปฏิบัติการ โรงฝึกงาน และห้องทดลองทางวิทยาศาสตร์เป็นเฟอร์นิเจอร์ที่ออกแบบมาใช้งานเฉพาะกิจหรืองานเฉพาะอย่าง ไม่สามารถนำเฟอร์นิเจอร์ประเภทอื่นมาใช้แทนกันได้ พื้นผิวของเฟอร์นิเจอร์ชนิดนี้บางครั้งต้องทนต่อกัดกร่อนของสารเคมี ทนรอยขีดข่วน ทนความร้อน เป็นฉนวนกันไฟฟ้า บางครั้งจำเป็นต้องทนไฟด้วยในห้องปฏิบัติการบางอย่าง จึงเป็นเฟอร์นิเจอร์ชนิดพิเศษ ราคาแพง วัสดุพิเศษ เฟอร์นิเจอร์ที่ใช้ในห้องปฏิบัติการอาจจะประกอบไปด้วยดังนี้

- ตู้เครื่องมือ , โต๊ะทดลองงานวิทยาศาสตร์ และโต๊ะทำงานช่าง (Workbench) ฯลฯ

แบ่งตามสภาพแวดล้อมที่เฟอร์นิเจอร์ไปติดตั้ง การแบ่งโดยใช้เกณฑ์พิจารณาด้านสภาพแวดล้อมที่เฟอร์นิเจอร์ไปติดตั้ง ซึ่งผลทางด้านสภาพแวดล้อมจะทำให้มีการออกแบบเฟอร์นิเจอร์มีลักษณะแตกต่างกันไป วัสดุที่มีคุณสมบัติแตกต่างกัน กรรมวิธีการผลิตก็แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมที่เฟอร์นิเจอร์ชิ้นนั้นไปติดตั้ง ซึ่งสามารถแบ่งได้ออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. เฟอร์นิเจอร์ที่ใช้ภายนอกอาคาร (Out - Door Furniture) เฟอร์นิเจอร์ที่ใช้ภายนอกอาคาร เป็นเฟอร์นิเจอร์ประเภทที่มีคุณสมบัติทนทานต่อสภาพแวดล้อม ลม ฟ้าอากาศ แสง รบกวน เพราะมีการวางตั้งไว้ภายนอกอาคาร ถึงแม้บางครั้งอยู่ภายใต้หลังคา และเฟอร์นิเจอร์ประเภทนี้ทนทานต่อการใช้งานในที่สาธารณะ ซึ่งยกตัวอย่างเฟอร์นิเจอร์ประเภทนี้ เช่น เก้าอี้หรือม้านั่งสนาม เก้าอี้หรือม้านั่งบริเวณป้ายรถโดยสารประจำทาง เตี้ยงนอนอาบแดดริมสระน้ำ ฯลฯ วัสดุที่ใช้ทำเฟอร์นิเจอร์ถ้าเป็นไม้ควรจะเป็นไม้ประเภทไม้เนื้อแข็ง หรือเป็นวัสดุโลหะเช่น เหล็กที่ทาสีกันสนิม หรือสแตนเลส การออกแบบรูปร่างของเฟอร์นิเจอร์ประเภทจำเป็นต้องออกแบบให้สอดคล้อง กับรูปแบบอาคาร บ้านพักอาศัย ภูมิสภาพแวดล้อมที่เฟอร์นิเจอร์ชิ้นนี้ไปตั้งอยู่ บางครั้งเฟอร์นิเจอร์ประเภทนี้อาจจะมีประโยชน์ใช้สอยรองเป็นงานทางด้านประติมากรรมประดับสวนสาธารณะก็ได้แล้วแต่ผู้ออกแบบ และเจ้าของสถานที่ การติดตั้งเฟอร์นิเจอร์จำเป็นต้องมีการยึดติดกับที่เพื่อป้องกันสูญหาย หรือการเคลื่อนย้ายไปจากตำแหน่งเดิม ผู้ซื้อเฟอร์นิเจอร์อาจจะไม่ได้เป็นผู้ใช้เฟอร์นิเจอร์เสียเอง

2. เฟอร์นิเจอร์ที่ใช้ภายในอาคาร (In-Door Furniture) เป็นเฟอร์นิเจอร์ที่ใช้ภายในอาคารทั้งอาคารสาธารณะ และบ้านพักอาศัยส่วนตัว การออกแบบเฟอร์นิเจอร์จะต้องสอดคล้องกับภายในห้องหรืออาคารอย่างกลมกลืนและลงตัว เฟอร์นิเจอร์ประเภทนี้จะมีความเกี่ยวข้องกับผู้อยู่โดยตรงเพราะผู้ซื้อเฟอร์นิเจอร์จะเป็นผู้ใช้เอง และมีขอบเขตห้องเป็นส่วนประกอบ เสมือนว่ามนุษย์เป็นจุดศูนย์กลางและมีเฟอร์นิเจอร์เป็นสิ่งแวดล้อม ฉะนั้นการออกแบบเฟอร์นิเจอร์ต้องคำนึงถึงเนื้อที่ว่าง ทางเดิน และการกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมภายในห้องนั้น ๆ เฟอร์นิเจอร์ประเภทนี้ได้แก่ เช่น เก้าอี้รับแขก โต๊ะ เก้าอี้รับประทานอาหาร ตู้โชว์ เตี้ยงนอน โต๊ะทำงาน ฯลฯ การเลือกใช้วัสดุสามารถกำหนดเลือกได้หลายรูปแบบตามที่ลูกค้าต้องการไม่ขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศ

แบ่งตามลักษณะรูปร่างของเฟอร์นิเจอร์ เฟอร์นิเจอร์ทั้งประเภทที่ใช้ภายนอกอาคารและภายในอาคารสามารถแบ่งประเภทของเฟอร์นิเจอร์ตามลักษณะรูปร่างของเฟอร์นิเจอร์ จะใช้เกณฑ์การพิจารณาในด้านรูปร่างลักษณะของเฟอร์นิเจอร์ว่ามีลักษณะอย่างไร ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. **เฟอร์นิเจอร์ประเภทตู้ (Box-Type Furniture)** เฟอร์นิเจอร์ประเภทนี้ทำหน้าที่เป็นที่เก็บภาชนะสิ่งของต่าง ๆ และรับน้ำหนักของภาชนะและสิ่งของที่เก็บโดยตรง สนองความต้องการของผู้ใช้เฟอร์นิเจอร์ทั้งทางด้านประโยชน์ใช้สอยและเพื่อการตกแต่งภายในและภายนอกอาคาร บ้านพักอาศัย เฟอร์นิเจอร์ประเภทนี้ได้แก่ ตู้เตี้ย ตู้สูง ตู้เสื้อผ้า ชั้นวางของ ตู้ห้องครัว ตู้ลอย เป็นต้น

2. **เฟอร์นิเจอร์ประเภทขา (Legs-Type Furniture)** เฟอร์นิเจอร์ประเภทนี้ทำหน้าที่รับน้ำหนักของคนโดยตรง และส่วนรองลงไปก็คืออุปกรณ์และสิ่งต่างๆ โดยมีขาของเฟอร์นิเจอร์รองรับน้ำหนักทั้งหมดและถ่ายน้ำหนักลงมาที่พื้นห้อง เฟอร์นิเจอร์ประเภทนี้ได้แก่ เก้าอี้นั่งทำงาน เก้าอี้นั่งพักผ่อน เก้าอี้รับประทานอาหาร โต๊ะทำงาน โต๊ะอ่านหนังสือ เป็นต้น

3. **เฟอร์นิเจอร์ประเภทบุ (Upholstery-Type Furniture)** เฟอร์นิเจอร์ประเภทนี้ผลิตจากวัสดุภายในที่เป็นไม้ หรือโลหะประกอบเป็นโครงสร้าง และหุ้มด้วยฟองน้ำ โฟมยาง โฟมวิทยาศาสตร์แล้วปิดทับผ้าหรือหนังชนิดต่าง ๆ ตัวอย่างเฟอร์นิเจอร์ประเภทนี้ได้แก่ เก้าอี้รับแขก สตูลนั่งแต่งตัว เก้าอี้สำนักงาน ส่วนประกอบของเก้าอี้ที่เป็นที่นั่งและพนักพิง เป็นต้น

4. **เฟอร์นิเจอร์ประเภทที่ขึ้นรูปด้วยแม่แบบ (Molded-Type Furniture)** ในอดีตเฟอร์นิเจอร์ประเภทนี้ใช้ไม้อัด หรือไม้บางอัดกับแม่แบบเป็นรูปร่างตามแบบโดยใช้ความร้อนและกาวช่วยในการอัด แต่ในปัจจุบันเป็นเฟอร์นิเจอร์จำพวกที่เป็นพลาสติกอัดขึ้นรูปตามแม่แบบ การผลิตเฟอร์นิเจอร์ในระบบนี้มีต้นทุนสูง เมื่อผลิตจำนวนน้อยขึ้นจะไม่คุ้มกับการลงทุน จำเป็นต้องผลิตจำนวนมากจึงทำให้ต้นทุนต่อหน่วยต่ำลงมาก เฟอร์นิเจอร์ประเภทนี้ได้แก่ เก้าอี้พลาสติก เก้าอี้อาบแดดบริเวณสระว่ายน้ำ เป็นต้น

แบ่งตามลักษณะการผลิตเฟอร์นิเจอร์ การแบ่งประเภทของเฟอร์นิเจอร์ตามลักษณะการผลิตเฟอร์นิเจอร์ในที่นี้ จะกล่าวถึงเฉพาะเฟอร์นิเจอร์ที่ทำมาจากไม้ จะใช้เกณฑ์พิจารณาในด้านการผลิตเฟอร์นิเจอร์ว่าจะเป็นเทคนิคการผลิตแบบใด บางครั้งเฟอร์นิเจอร์ชิ้นหนึ่งอาจจะใช้เทคนิคการผลิตมากกว่า 1 เทคนิคการผลิตก็ได้ ทางผู้ศึกษาจะขอแบ่งออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ดังนี้

1. **เฟอร์นิเจอร์ประเภทไม้จริง** การผลิตเฟอร์นิเจอร์ประเภทไม้จริงต้องอาศัยช่างเทคนิคที่มีความชำนาญค่อนข้างสูง มีฝีมือ วัสดุที่ใช้เป็นไม้จริงส่วนมากนิยมใช้เป็นไม้ที่มีลายไม้สวยงาม เช่น ไม้สัก ไม้แดง ฯลฯ การต่อไม้ให้เกิดเป็นโครงสร้างใช้การต่อเข้ามูมไม้ซึ่งมีรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเข้าปากชน(Butt Joint) การเข้าบาก(Dado Joint) การเข้าเดือย(Mortise And Tenon Joint) แต่ละวิธีเหมาะกับงานบางอย่างเท่านั้น การทำเคลือบผิวเฟอร์นิเจอร์ใช้วิธีการลงเซลแล็ก แลคเกอร์เท่านั้นไม่นิยมทำสีย้อม เพื่อให้เห็นลายไม้ที่สวยงาม เครื่องมือเครื่องจักร ที่ใช้ในการผลิต

เป็นเครื่องมือช่างไม้ที่เครื่องมือมือและมีเครื่องมือไฟฟ้าช่วยในบางกรณี เครื่องจักรอาจจะมีก็ได้ หรือไม่มีก็ได้ การผลิตจะเป็นแบบสั่งทำสั่งผลิตมากกว่า รูปแบบเฟอร์นิเจอร์จะเป็นรูปแบบตามที่เจ้าของต้องการ เนื่องจากเฟอร์นิเจอร์รูปแบบนี้จะเป็นแบบสั่งทำจึงทำให้มีราคาค่อนข้างสูงเมื่อเทียบกับเฟอร์นิเจอร์ประเภทอื่น ๆ

2. เฟอร์นิเจอร์ประเภทเพลาะโครง การผลิตเฟอร์นิเจอร์ประเภทเพลาะโครงเป็นการแก้ปัญหาในกรณีที่ขาดแคลนไม้ ไม้มีราคาแพง และเป็นการลดน้ำหนักของเฟอร์นิเจอร์ให้เบาลง เทคนิคการเพลาะโครงเป็นการใช้ไม้โครงไม้เนื้ออ่อนภายในและปิดทับด้วยไม้อัดทั้งด้านหน้าและด้านหลังแทนการเพลาะไม้จริงให้เป็นไม้แผ่นใหญ่ หากต้องการให้ได้ไม้ที่เพลาะโครงมีลายไม้ที่สวยงาม ก็จะใช้ไม้อัดสักปิดทับด้านหน้า ช่างเทคนิคที่ผลิตเฟอร์นิเจอร์ประเภทต้องเป็นช่างที่ผ่านการฝึกฝน สามารถอ่านแบบได้ ถอดรายการได้ วางแผนการทำงานได้ วางโครงสร้างภายในได้ดี จึงจะทำให้เฟอร์นิเจอร์ที่ผลิตออกมา มีความแข็งแรงและถูกต้องตามแบบและไม่สิ้นเปลืองไม้ เครื่องมือเครื่องจักรที่ใช้ในการผลิต เริ่มมีการนำเครื่องจักรพื้นฐานงานไม้มาช่วยในการผลิตค่อนข้างมากกว่าการผลิตเฟอร์นิเจอร์ประเภทไม้จริง ราคาต่อหน่วยเฟอร์นิเจอร์ชนิดนี้จะถูกกว่าเฟอร์นิเจอร์ประเภทไม้จริง

3. เฟอร์นิเจอร์ประเภทไม้ประดิษฐ์วิทยาศาสตร์ จากนโยบายการปิดป่า กระแสการอนุรักษ์ธรรมชาติ ไม้ตัดไม้ทำลายป่า ทำให้เริ่มมีการนำไม้ประดิษฐ์วิทยาศาสตร์มาใช้ในการผลิตเฟอร์นิเจอร์ ไม้ประดิษฐ์วิทยาศาสตร์ที่นำมาใช้เช่น แผ่นเซฟวู้ดบอร์ด พลายบอร์ด ทีโกบอร์ด ฯลฯ ปัจจุบันเฟอร์นิเจอร์เป็นที่นิยมในตลาด โดยเฉพาะตลาดกลุ่มผู้ซื้อที่มีรายได้ปานกลางถึงค่อนข้างต่ำ เป็นเฟอร์นิเจอร์ที่ผลิตได้ง่ายและรวดเร็วเพราะไม่ต้องมีการทำสี การประกอบยึดติดเป็นโครงสร้างเฟอร์นิเจอร์จะใช้อุปกรณ์ยึดติด(Fitting)ที่เป็นมาตรฐาน การขนส่งเฟอร์นิเจอร์ประเภทนี้จะเป็นการถอดประกอบแล้วให้ผู้ซื้อประกอบใช้เอง เครื่องมือเครื่องจักรที่ใช้ในการผลิตเป็นเครื่องจักรที่มีประสิทธิภาพค่อนข้างสูง มีความแม่นยำแน่นอนในการตัดไม้ ราคาต่อหน่วยค่อนข้างถูกที่สุดในบรรดาเฟอร์นิเจอร์ประเภทต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

รูปแบบการติดตั้งของเฟอร์นิเจอร์ไม้ หากเราจะแบ่ง เฟอร์นิเจอร์ไม้ตามลักษณะการติดตั้งแล้วเราสามารถแบ่งเฟอร์นิเจอร์ไม้ ออกได้เป็น 3 ชนิดใหญ่ ๆ คือ

1. เฟอร์นิเจอร์ติดตั้งกับที่ (Built-in Furniture หรือ Fixed Furniture)
2. เฟอร์นิเจอร์ลอยตัว (Movable Furniture หรือ Loose Furniture)
3. เฟอร์นิเจอร์ที่สามารถถอดประกอบได้ (Knock down Furniture)

เฟอร์นิเจอร์ ติดตั้งกับที่ (Built-in Furniture หรือ Fixed Furniture) หมายถึง เฟอร์นิเจอร์ ที่ได้รับการออกแบบและ ติดตั้งสำหรับพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง เป็นการเฉพาะ ยากที่จะ เคลื่อนย้าย และติดตั้งใหม่ ข้อดีของ เฟอร์นิเจอร์ แบบนี้ คือ มีความแข็งแรงสูงมาก เนื่องจาก ยึดเกาะกับอาคารหรือโครงสร้างอาคารมีรูปแบบเฉพาะตัวหรูหรา(Elegance)เป็นเอกเทศ (Unique)สามารถติดตั้งและดัดแปลงให้เข้ากับพื้นที่ต่างๆ ได้โดยไม่จำกัด รวมทั้งมักจะนิยม ออกแบบเฟอร์นิเจอร์ให้สูงจนชนฝ้าเพดานเพื่อประโยชน์การใช้สอยสูงสุด และป้องกันการสะสม ตัวของฝุ่นได้เป็นอย่างดี (เหมาะสำหรับประเทศที่มีฝุ่นมากอย่างบ้านเรา) อย่างไรก็ตาม ข้อเสียที่สำคัญของเฟอร์นิเจอร์ติดตั้งกับที่ คือไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้ และเปลี่ยนรูปร่างหน้าต่างได้ยาก ดังนั้นหากมีการเปลี่ยนแปลงเจ้าของ หรือต้องการย้ายที่อยู่ เฟอร์นิเจอร์เหล่านี้จะต้องถูกรื้อถอน ทิ้งไป โดยแทบจะไม่สามารถนำกลับมาใช้ใหม่ได้อีกเลย รวมทั้งราคาของเฟอร์นิเจอร์ประเภทนี้จะมีราคาแพงมาก เนื่องจากต้องใช้แรงงานฝีมือมาทำการติดตั้งที่หน่วยงานของลูกค้าเป็นการเฉพาะ และบ่อยครั้งที่ลูกค้าจะต้องทนกับปัญหาในเรื่องของฝุ่นที่เกิดจากการทำงานในหน่วยงาน และ กลิ่นสีที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพอีกด้วย

เฟอร์นิเจอร์ลอยตัว (Movable Furniture หรือ Loose Furniture) หมายถึง เฟอร์นิเจอร์ ที่ผลิตสำเร็จที่โรงงานเฟอร์นิเจอร์แล้วนำมาวางในหน่วยงาน ลูกค้าสามารถเลือกรูปแบบและ ประโยชน์ใช้สอยได้จากตัวอย่างที่มีอยู่จริง ในร้านค้าได้ ข้อดีของเฟอร์นิเจอร์ประเภทนี้ คือเลือกรูปแบบ และประโยชน์ใช้สอยได้จากตัวอย่างที่มีอยู่จริง สามารถทดลองการใช้งานได้จริง ราคาถูกกว่าเฟอร์นิเจอร์ติดตั้งกับที่ และสามารถเคลื่อนย้ายไปตามพื้นที่ต่างๆ ได้ตามความต้องการ นอกจากนี้การผลิตสำเร็จจากโรงงานยังทำให้ตัดปัญหาเรื่องฝุ่นไม้ที่เกิดจากการทำงานในพื้นที่ และกลิ่นสีอีกด้วย ส่วนข้อเสียที่สำคัญของเฟอร์นิเจอร์ประเภทนี้ ได้แก่มีรูปแบบและขนาดจำกัด ไม่สามารถปรับเปลี่ยนให้เข้าพอดีกับพื้นที่ได้ และเฟอร์นิเจอร์ที่มีความสูงมาก ๆ จะมีปัญหาเรื่อง การสะสมตัวของฝุ่นบนหลังตู้ (เนื่องจากเฟอร์นิเจอร์ลอยตัวสูงไม่เต็มพื้นที่) และอาจทำให้เกิด ภูมิแพ้ได้ รวมทั้งรูปแบบที่มีมักจะมีการผลิตเป็นจำนวนมาก ๆ

เนื่องจากเป็นระบบอุตสาหกรรมทำให้ขาดความเป็นเอกเทศ นอกจากนี้งานตกแต่งภายใน ที่ใช้แต่เฟอร์นิเจอร์ลอยตัวเพียงอย่างเดียวจะให้ความรู้สึกเหมือนห้องเช่า และส่วนใหญ่มักมี ประโยชน์ใช้สอยไม่ครบถ้วนตามพื้นที่ที่มีอยู่ (เฟอร์นิเจอร์ลอยตัวต้องมีขนาดไม่ใหญ่มาก เนื่องจากจะต้องขนย้ายได้) รวมทั้งอาจจะทำให้ดูไม่หรูหราเท่าที่ควร ในงานตกแต่งภายในแล้ว จำเป็นอย่างมากที่จะต้องผสมผสานทั้งงานเฟอร์นิเจอร์ลอยตัว และติดตั้งกับที่เข้าด้วยกัน โดย

เฟอร์นิเจอร์ติดตั้งกับที่ มักจะมีหน้าที่จัดเก็บของให้เป็นระเบียบ ในขณะที่เฟอร์นิเจอร์ลอยตัว มักจะเป็นจุดเด่นที่คอยโชว์ความสวยงาม หากเน้นที่เฟอร์นิเจอร์ชนิดใดชนิดหนึ่งมากเกินไปแล้ว งานออกแบบมักจะไม่สมดุล เช่น หากมีเฟอร์นิเจอร์ติดตั้งกับที่มากเกินไปห้องหรือบ้านอาจดูเหมือนห้องเก็บของขนาดใหญ่ ในขณะที่มีแต่เฟอร์นิเจอร์ลอยตัว บ้านก็ดูเหมือนบ้านเช่าที่เจ้าของพร้อมจะย้ายออกได้เสมอ ดังนั้นงานออกแบบในปัจจุบันจึงมักจะสร้างความสมดุลด้วยเฟอร์นิเจอร์ทั้งสองชนิดนี้เสมอ

เฟอร์นิเจอร์ที่สามารถถอดประกอบได้ (Knock down Furniture) หมายถึง เฟอร์นิเจอร์ที่รวมเอาข้อดีของเฟอร์นิเจอร์ทั้งสองระบบแรกเข้าด้วยกัน โดยมีลักษณะเป็นเหมือนเฟอร์นิเจอร์ติดตั้งกับที่ ในขณะที่มีการผลิตที่เกือบจะสำเร็จรูปจากโรงงาน เพียงแต่นำมาติดตั้งด้วยช่างผู้ชำนาญงานเพียงไม่กี่คนและใช้เวลาไม่นานนัก ทำให้ลดปัญหาเรื่องฝุ่นไม้และกลิ่นสีในหน่วยงานได้เป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตามเฟอร์นิเจอร์ชนิดนี้มักต้องการการออกแบบและการตั้งเครื่องเพื่อเตรียมการผลิตที่ยุ่งยากและซับซ้อน ดังนั้น ผู้ผลิตเฟอร์นิเจอร์ชนิดนี้ จึงต้องทำการผลิตเป็นจำนวนมาก Mass Production เพื่อเฉลี่ยค่าใช้จ่ายในการออกแบบและการเตรียมการผลิตให้ลดลงมามากที่สุด ผู้ผลิตเฟอร์นิเจอร์แบบ Knock down ในบ้านเรานิยมผลิตโดยใช้วัสดุสังเคราะห์ประเภท Particle Board หรือ Chip Board ที่สามารถควบคุมคุณภาพได้ง่ายในการผลิต จึงส่งผลให้เฟอร์นิเจอร์ประเภทนี้มีอายุการใช้งานต่ำกว่าเฟอร์นิเจอร์ที่ผลิตจากไม้จริงหรือไม้อัด นอกจากนี้รูปแบบการผลิตเฟอร์นิเจอร์ Knock down ยังมีข้อจำกัดอยู่มาก เนื่องจากขั้นตอนการผลิตค่อนข้างยุ่งยากและเครื่องจักรในการผลิตก็มีราคาสูงมาก ดังนั้นหน้าตาของเฟอร์นิเจอร์ประเภทนี้โดยส่วนใหญ่จึงเหมือน ๆ กัน

4. หัตถกรรมพื้นบ้าน

4.1 ความหมายของหัตถกรรมพื้นบ้าน

หัตถกรรมเป็นงานฝีมือ ที่เกิดจากการนำเอาวัสดุต่างๆ ในท้องถิ่น มาประดิษฐ์เป็นสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันหรือโอกาสพิเศษต่างๆ หัตถกรรมจึงเป็นงานที่เกิดขึ้นจากความจำเป็นในการดำรงชีพของมนุษย์ที่มีอยู่ในสังคมต่าง ๆ ทั่วไป พรชัย สุจิตต์ และสุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ได้กล่าวถึงความหมายของหัตถกรรมไว้ว่า

โดยทั่วไป คำว่า “หัตถกรรม” หมายถึง งานที่ใช้ฝีมือในการดัดแปลงวัตถุดิบที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ไม่สลายที่ใช้ในชีวิตประจำวัน หรือโอกาสพิเศษภายในครอบครัว

หรือในสังคม กระบวนการดัดแปลงวัตถุดิบหรือจะเรียกว่า "เทคโนโลยี" ของหัตถกรรมนั้น ส่วนมากจะเป็นงานประเภทที่ใช้การปั้นทรงหม้อดินเผา เป็นต้น ผลงานหัตถกรรมอาจเรียกได้ว่าเป็นผลงานทางศิลปะเช่นเดียวกัน

หัตถกรรมที่ชาวบ้านผลิตขึ้นในท้องถิ่นต่าง ๆ เรียกว่า "หัตถกรรมพื้นบ้าน" ผลงานเหล่านั้นจะสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ และสภาพสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น ศาสนา ประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม เป็นต้น และหัตถกรรมพื้นบ้านมักจะมีการสืบทอดกันภายในกลุ่ม จนกลายเป็นมรดกของกลุ่มชนนั้น ๆ ดังที่ วิบูลย์ ลี้สุวรรณ ได้กล่าวว่า หัตถกรรมพื้นบ้านมีความใกล้ชิดกับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนท้องถิ่นต่าง ๆ อย่างมากและงานหัตถกรรมพื้นบ้านเหล่านั้นถูกสร้างขึ้นตามเงื่อนไขในการดำรงชีพของประชาชน มีความประสานกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ชนบประเพณี และศาสนาของท้องถิ่นนั้น ๆ กรรมวิธี วัสดุ ตลอดจนรูปแบบของหัตถกรรมนั้น จะมีลักษณะเฉพาะตามความนิยมและแบบอย่างที่สืบทอดกันมาเป็นประเพณีเป็นส่วนใหญ่

สังคมไทยในอดีตเป็นเกษตรกรรม การดำรงชีพของผู้คนทั่วไปเป็นไปอย่างเรียบง่ายปัจจัย 4 ที่เกื้อหนุนชีวิตของผู้คนจึงเป็นไปตามสภาพแวดล้อม และโดยวิถีการดำเนินชีวิตที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมนั่นเอง เป็นแรงผลักดันให้คนไทยในอดีตคิดสร้างสรรค์เครื่องใช้ด้วยวัตถุดิบด้วยธรรมชาติขึ้นใช้ หัตถกรรมจึงมีความเกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิตของคนไทยของคนไทยมาช้านาน โดยเฉพาะวิถีชีวิตของชาวชนบท เพราะผลงานหัตถกรรมเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำไม่ได้ไม่ยากนัก และทำจากวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น ทั้งสามารถสนองประโยชน์ใช้สอยได้ดี หัตถกรรมพื้นบ้านยังสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาชาวบ้านอีกด้วย ดังที่ วิบูลย์ ลี้สุวรรณ ได้กล่าวไว้ว่า

หัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นสิ่งแสดงให้เห็นวัฒนธรรมของกลุ่มหรือท้องถิ่นเพราะผลงานหัตถกรรมพื้นบ้านนั้นมีได้มีประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวันเท่านั้น หากแต่ยังสะท้อนสติปัญญา และเรื่องราวทางสังคมเศรษฐกิจของยุคสมัยนั้นด้วย และถ้ามองย้อนกลับไปในอดีตนั้นจะเห็นว่าการหัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นผลงานที่เกิดขึ้นจากความคิด สติปัญญาและการสร้างสรรค์ด้วยมือที่เก๋ไก๋ที่สุดของมนุษย์

หัตถกรรมพื้นบ้านบางประเภทต่าง ๆ ที่สร้างสรรค์ขึ้นมาในแต่ละท้องถิ่นจึงมีความสำคัญและมีคุณค่าต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อมมาตลอดในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติที่ผ่านมานับเป็นพัน ๆ ปี หัตถกรรมพื้นบ้านจึงเป็นวัฒนธรรมส่วนหนึ่งที่คุณค่าควรแก่การศึกษาอนุรักษ์และพัฒนาเป็นอย่างยิ่ง อภัย นาคคง ได้กล่าวว่า "ศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้าน" หมายถึงการสร้างสรรคสิ่งของเครื่องใช้ด้วยมือของชาวบ้านในท้องถิ่นต่าง ๆ งานศิลปะหัตถกรรม

เหล่านี้ย่อมจะต้องมีคุณค่าในด้านประโยชน์ใช้สอยและความประณีตงดงาม ตลอดจนสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมท้องถิ่นหรือชุมชนนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี

วรรณิ วิบูลย์สวัสดิ์ แอนเดอร์สัน ได้กล่าวไว้ว่า หัตถกรรมพื้นบ้าน หมายถึงงานช่างฝีมือที่เป็นไปตามรูปแบบประเพณีที่มีอยู่ในแต่ละท้องถิ่นการประดิษฐ์ การสร้างสรรค์เป็นไปตามเทคนิค และรูปแบบที่ถ่ายทอดภายในครอบครัวโดยตรงจาก พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย หรือถ่ายทอดโดยผู้ที่ต้องการเรียนรู้หัตถกรรมประเภทนั้น ๆ เข้าไปรับการฝึกอบรมจากผู้รู้เป็นเวลานานจนฝีมือใช้การได้ เทคนิคการประดิษฐ์จะต้องเป็นวัสดุสิ่งของที่ทำขึ้นเพื่อคนทั่วไปใช้ ไม่ใช่ประดิษฐ์ขึ้นมาเพื่อใช้หรือถ่ายทอดในหมู่คนชั้นสูงเท่านั้น นอกจากนี้หัตถกรรมต้องเป็นงานที่บุคคลคนหนึ่งออกแบบ และประดิษฐ์ขึ้นมาจนเป็นผลงานสำเร็จรูปตั้งแต่ต้นจนจบด้วยตัวเอง

ศิริ ผาสุก ได้กล่าวไว้ว่า ศิลปหัตถกรรมนั้นเป็นงานหัตถกรรมในครอบครัว ที่งานอุตสาหกรรมไม่สามารถทดแทนได้เลย ประกอบกับชุมชนชนบทนั้นยังมีทรัพยากรธรรมชาติมากมายหลายชนิดที่ชาวชนบทสามารถนำไปใช้เป็นวัตถุดิบ เมื่อชาวชนบทมีงานทำมากขึ้น เป็นการเพิ่มพูนรายได้ให้แก่ชาวชนบทได้มากขึ้น

ทรรศนะของนักวิชาการดังกล่าวสรุปได้ว่า หัตถกรรมพื้นบ้านเป็นผลงานที่ชาวบ้านท้องถิ่นต่าง ๆ ประดิษฐ์ขึ้นมาด้วยมือของตัวเอง เพื่อประโยชน์ใช้สอยตามความจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต หัตถกรรมพื้นบ้านเหล่านี้มีคุณค่าทางประโยชน์ใช้สอยและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมท้องถิ่นจัดเป็นสิ่งแสดงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นหรือชุมชนนั้น ๆ ได้

4.2 องค์ประกอบของการผลิตหัตถกรรมพื้นบ้าน

หัตถกรรมพื้นบ้านมีอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ แต่หัตถกรรมแต่ละท้องถิ่นจะแตกต่างกันไปตามองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เข้ามามีอิทธิพลต่องานหัตถกรรมซึ่งมีอยู่หลายประเภทดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กล่าวถึงองค์ประกอบที่เป็นเงื่อนไขและอิทธิพลต่องานช่างฝีมือพื้นบ้านหลายประการ ดังนี้

1. วัสดุที่มีในท้องถิ่นหรือในภูมิภาคต่าง ๆ เป็นเงื่อนไขบังคับให้ชาวบ้านในท้องถิ่นคิดแก้ปัญหาโดยนำเอาวัสดุที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์คุ้มค่าที่สุด และให้ได้รูปแบบสอดคล้องกับหน้าที่ใช้สอย
2. สภาพเศรษฐกิจของชาวบ้านในสังคมของชาวบ้านมีส่วนเป็นอย่างมากที่ทำให้ชาวบ้านต้องทำสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ขึ้นใช้ภายในครอบครัว เพื่อแก้ปัญหาโดยใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น
3. ความจำเป็นในการใช้สอยของชาวบ้าน ในแต่ละท้องถิ่นอาจจะมีเหมือนหรือแตกต่างกันไป เพราะเหตุนี้เองรูปแบบงานช่างฝีมือพื้นบ้านจึงเกิดขึ้นเหมือนกันหรือแตกต่างกันได้

4. สถาปัตยกรรมศาสตร์ สภาพดินฟ้าอากาศ มีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดช่วงเวลาของการสร้างสรรค์งานศิลปหัตถกรรม

5. ลัทธิความเชื่อมีส่วนสำคัญในการสร้างสรรค์ช่างฝีมือที่เห็นได้ชัดเจน

4.3 ลักษณะของหัตถกรรมพื้นบ้าน

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของการสร้างงานหัตถกรรมพื้นบ้าน สรุปได้ดังนี้

1. สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์การใช้สอย การสร้างหัตถกรรมพื้นบ้านจะมีการพัฒนารูปแบบเรื่อยมา จนถึงจุดซึ่งสนองประโยชน์ใช้สอยได้อย่างเต็มที่แล้ว จะเกิดรูปแบบที่สมบูรณ์เป็นรูปแบบเฉพาะของหัตถกรรมนั้น ๆ และจะมีรูปแบบที่มีลักษณะเฉพาะถิ่นอยู่ปรากฏอยู่ด้วย

2. สร้างขึ้นเป็นจำนวนมาก เพื่อให้เพียงพอกับความต้องการของท้องถิ่นที่จะใช้สอยในชีวิตประจำวัน จึงเกิดรูปแบบที่ซ้ำ ๆ กันหรือคล้ายคลึงกันเป็นส่วนมาก

3. จะต้องมีราคาที่เหมาะสมหรือราคาต่ำ โดยทั่วไปหัตถกรรมพื้นบ้านควรมีราคาที่เหมาะสมเพราะทำขึ้นเป็นจำนวนมากเพื่อเป็นของใช้ในชีวิตประจำวันของประชาชนทั่วไป

4. จะต้องมีลักษณะเฉพาะถิ่น คุณสมบัติที่สำคัญประการหนึ่งของหัตถกรรมพื้นบ้านไม่ว่าจะเป็นรูปแบบหรือการใช้วัสดุก็ตาม ควรมีลักษณะเฉพาะถิ่นของแต่ละแหล่งซึ่งแตกต่างกันไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้วัสดุควรเป็นวัสดุธรรมชาติที่ได้จากท้องถิ่นนั้น

5. งานหัตถกรรมพื้นบ้านเป็นผลผลิตของชาวบ้านธรรมดา ๆ คุณค่าทางศิลปะและคุณค่าของงานเกิดจากการทำเป็นจำนวนมากเป็นหลัก ลักษณะของการสร้างสรรค์และลักษณะเฉพาะของชาวพื้นบ้านจะปรากฏออกมาโดยการผ่านประเพณีที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษและจะประสานกลมกลืนกับความเชื่อที่อยู่ในจิตใจของช่างพื้นบ้านและแสดงออกมาได้งาน

4.4 ประเภทของงานหัตถกรรมพื้นบ้าน

หัตถกรรมพื้นบ้านหลายประเภทแตกต่างกันออกไปในแต่ละท้องถิ่น ทั้งนี้เนื่องจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนที่แตกต่างกัน ตลอดจนการสั่งสมและสืบทอดงานหัตถกรรมพื้นบ้านจากบรรพบุรุษ สิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลให้หัตถกรรมในท้องถิ่นแตกต่างกันดังนั้น จึงมีการจำแนกงานหัตถกรรมออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้จำแนกวัฒนธรรมพื้นบ้านออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้

1. แบ่งตามลักษณะการใช้งาน โดยยึดถือเอาประโยชน์ของการใช้สอยเป็นหลัก ซึ่งจำแนกได้หลายอย่าง ดังนี้

1.1 หัตถกรรมที่ใช้เป็นพาหนะทั้งทางบกและทางน้ำ เช่น เรือชนิดต่าง ๆ เกวียน

1.2 หัตถกรรมที่ใช้ในการทำไร ทำนา เช่น ไถ คราด แยก กระจอม กระจ่อม กระจอบ กระจุง ตะกร้า

1.3 หัตถกรรมที่ใช้เป็นเครื่องมือจับสัตว์ เครื่องจักรสาน เช่น เท อวน ลอบ ไซ

1.4 หัตถกรรมที่ใช้สอยประจำวัน เช่น เครื่องถ้วยชาม เครื่องเงินทองเหลือง เขี่ยนหมาก

1.5 หัตถกรรมที่เกี่ยวกับการพักผ่อนหย่อนใจ เช่น เครื่องดนตรีต่าง ๆ

1.6 หัตถกรรมที่เกี่ยวกับพิธีทางศาสนาและการศึกษาเล่าเรียน

1.7 หัตถกรรมที่เป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน เช่น การทอผ้า การทอเสื่อ ทำเครื่องปั้นดินเผา

2. แบ่งประเภทตามวัสดุที่นำมาใช้ การแบ่งประเภทตามลักษณะนี้ถือเอาวัสดุที่นำมาใช้เป็นหลักสำคัญในการแบ่ง จำแนกออกได้หลายอย่าง ดังนี้

2.1 เครื่องหนัง เช่น หนังวัว หนังควาย หนังงู หนังปลา เป็นต้น

2.2 เครื่องปั้นดินเผา เป็นภาชนะชนิดต่าง ๆ ที่ทำด้วยดินแล้วนำไปเคลือบหรือเผา

2.3 เครื่องไม้ เป็นเครื่องใช้สอยต่าง ๆ ที่ทำด้วยไม้เนื้ออ่อน และไม้เนื้อแข็ง

2.4 เครื่องไม้ไผ่และหวาย ส่วนใหญ่เป็นเครื่องจักรสานแทบทั้งสิ้น

2.5 เครื่องรัก เป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้ยางไม้ที่ได้จากต้นรักมาทา หรือเคลือบพื้นรักษาเนื้อไม้

2.6 เครื่องหล่อ เป็นการจำลองรูปประพจน์ลอยดลยหรือภาชนะต่าง ๆ จากรูปหุ่นที่สร้างเป็นแบบ ซึ่งทำจากโลหะ ปูน หรือทราย เป็นต้น

2.7 เครื่องทอ ย้อม ซึ่งใช้เส้นใยจากธรรมชาติหรือใยประดิษฐ์มาเป็นวัสดุในธรรมชาติ เช่น ฝ้าย ปอ ป่าน ไหม เป็นต้น ใยประดิษฐ์ เช่น เรยอน ไนลอน ใยแก้ว เป็นต้น

2.8 เครื่องโลหะ เป็นการใช้โลหะเป็นส่วนประกอบสำคัญในการผลิต ซึ่งมีอยู่หลายชนิดของโลหะที่ใช้ผลิต เช่น เหล็ก สังกะสี ดีบุก ทองแดง อลูมิเนียม เป็นต้น

4.5 คุณค่าของหัตถกรรมพื้นบ้าน

หัตถกรรมพื้นบ้านเป็นสิ่งที่มีความต่อชีวิตมนุษย์อย่างมาก ตลอดเวลาที่ผ่านมานับพัน ๆ ปี จุดประสงค์ของการสร้างหัตถกรรมพื้นบ้านขึ้นมาก็เพื่อประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก ไม่ว่าจะทางอุปโภค บริโภค หรือใช้สอยในพิธีกรรมทางศาสนา และความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีก็ตาม จนทำให้หัตถกรรมประเภทเครื่องมือเครื่องใช้บางส่วนเป็นงานศิลปหัตถกรรมที่มีค่าด้วย

จากจุดประสงค์ของการสร้างงานหัตถกรรม วิบูลย์ ลี้สุวรรณ ได้ประเมินคุณค่าของงานศิลปหัตถกรรมและหัตถกรรมพื้นบ้านไว้กว้าง ๆ สรุปได้ดังนี้

1. คุณค่าในการใช้สอย งานหัตถกรรมพื้นบ้านโดยทั่วไปมีจุดประสงค์ของการสร้างสรรค์ประการแรกอยู่ที่การใช้สอยโดยตรงแล้ว งานหัตถกรรมพื้นบ้านจะเอื้ออำนวยได้อย่างเต็มที่จะต้อง

ผ่านการใช้งานมาแล้ว อันก่อให้เกิดการพัฒนาและแก้ไขความบกพร่องเพื่อให้สามารถตอบสนองพัฒนาแก้ไขในองค์ประกอบที่สำคัญดังนี้ คือการสร้างรูปทรง ลวดลาย และการใช้วัสดุ ที่แสดงถึงความฉลาดของช่างพื้นบ้านได้เป็นอย่างดีว่า มีความเข้าใจในหลักของความงามอย่างพื้น ๆ ง่าย ๆ แต่มีเอกลักษณ์เด่นเฉพาะตัว มีคุณค่าของในการใช้สอยอย่างสอดคล้องกับสภาพการดำรงชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น

2. คุณค่าในด้านความงาม หัตถกรรมพื้นบ้านเป็นเครื่องมือที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชาวบ้านมาแต่อดีต แม้ว่าการสร้างหรือการผลิตนั้นจะคำนึงถึงความเหมาะสม รูปทรง ขนาดที่จะอำนวยความสะดวกได้อย่างเต็มที่ แต่ก็มี ความงามและประโยชน์ใช้สอยด้วย ซึ่งผู้ผลิตได้เรียนรู้จากประสบการณ์ที่ผ่านมา ปรับปรุงเรื่อย ๆ มาหลายชั่วอายุคน จนได้รูปทรงที่งดงามและตอบสนองประโยชน์ได้อย่างสมบูรณ์

การประเมินค่าด้านความงามของหัตถกรรมพื้นบ้านอาจจะพิจารณาได้จากองค์ประกอบต่อไปนี้ คือ ความสมดุล สัดส่วน จังหวะการประสานกลมกลืน ความขัดแย้ง และจุดเด่นในงานศิลปะ องค์ประกอบของความงามหรือสุนทรียภาพเหล่านี้ อาจนำไปพิจารณางานหัตถกรรมพื้นบ้านโดยพิจารณาจาก รูปทรง โครงสร้าง ลวดลาย และวัสดุ

ความสมดุลของงานหัตถกรรมพื้นบ้าน อาจเกิดจากรูปทรงเส้นรอบนอก โครงสร้าง ลวดลาย ตลอดจนถึงวัสดุที่ใช้ว่ามีลักษณะความสมดุลที่เท่ากันหรือเป็นแบบสมดุลที่ไม่เท่ากัน ความสมดุลของหัตถกรรมพื้นบ้านมักจะเป็นความสมดุลที่สองข้างเท่ากัน ก่อให้เกิดความรู้สึกที่ลงตัวงดงามได้ง่ายกว่า และจะปรากฏออกมาในรูปแบบที่เรียบง่าย ไม่ซับซ้อน

สัดส่วน หมายถึง การสร้างรูปทรงให้มีขนาดที่เหมาะสมกับประโยชน์ใช้สอย และองค์ประกอบอื่น ๆ โดยต้องคำนึงถึงสัดส่วนที่จะทำให้งานหัตถกรรมชิ้นนั้นใช้งานได้ดี

จังหวะหรือช่วงจังหวะ หมายถึง ความเคลื่อนไหวที่มีความซ้ำและต่อเนื่องกันเป็นระยะ หมายถึง เส้นรอบนอกของหัตถกรรมที่มีความโค้งเว้า คอคดยกซ้ำและต่อเนื่องกัน จังหวะในงานศิลปะอาจปรากฏออกมาได้ 3 ลักษณะ คือ จังหวะของรูปร่าง จังหวะของค่าน้ำหนักและจังหวะของขนาด

ความประสานกลมกลืน หมายถึง ความพอดี ความเหมาะสมเจาะของส่วนประกอบของสิ่งนั้น ๆ ความพอดีที่ก่อให้เกิดเอกภาพ มีความงามที่ประสานกลมกลืน เช่น การประสานกลมกลืนด้วยเส้นของวัตถุนั้น ความประสานกลมกลืนด้วยรูปทรง ความประสานกลมกลืนด้วยลักษณะความประสานกลมกลืนด้วยสี ขนาด และน้ำหนักความเข้มอ่อน เป็นต้น

ความขัดแย้ง คือ ความไม่ประสานกลมกลืน ซึ่งมีลักษณะที่ตรงข้ามกับความประสานกลมกลืน ความขัดแย้งจะทำให้งานหัตถกรรมพื้นบ้านไม่จัดจนเกินไป

จุดเด่นในงานศิลปะ หรือจุดที่มีลักษณะเด่นที่เกิดจากการเน้น ซึ่งก่อให้เกิดจุดสนใจแก่ผู้พบเห็นเป็นพิเศษ อาจเกิดจากการเน้นด้วยรูปทรง โครงสร้าง ลวดลายและวัสดุ เป็นต้น

3. คุณค่าทางการแสดงออกทางศิลปะและอารมณ์ การแสดงออกเชิงศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้านขึ้นอยู่กับความสามารถของช่างแต่ละท้องถิ่น บางครั้งอาจเป็นผลงานที่ด้อยคุณค่าในเรื่องความงาม แต่สามารถใช้อารมณ์ได้อย่างตื่นตาตื่นใจก็มี หรืออาจเป็นผลงานที่ประณีตบรรจงแสดงถึงความแสดงออกต่อชีวิตจิตใจความรู้สึกของผู้คนในท้องถิ่น หัตถกรรมพื้นบ้านจึงเป็นสิ่งที่มีความคุณค่าในการถ่ายทอดในความรู้สึกทางศิลปะประเภทหนึ่ง

4. คุณค่าที่เกิดจากลักษณะเฉพาะถิ่น การสร้างหัตถกรรมพื้นบ้านแต่ละท้องถิ่นย่อมมีวิถีและการเลือกใช้วัสดุให้เหมาะสมกับการใช้สอยและคตินิยมท้องถิ่น ซึ่งต้องใช้เวลาสะสมประสบการณ์เพื่อพัฒนาให้เกิดประโยชน์ใช้สอยและความงามสมบูรณ์ที่สุด จนเป็นที่ยอมรับหรือพอใจของกลุ่มชนในแต่ละท้องถิ่นจนเกิดเป็นคตินิยมแบบแผนที่สืบทอดกันมา จนเกิดรูปแบบที่เป็นประเพณีนิยมเฉพาะถิ่น และสะท้อนให้เห็นประวัติศาสตร์ของชุมชนการดำรงชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น ตลอดจนสภาพภูมิศาสตร์อันเป็นถิ่นกำเนิดของงานหัตถกรรมพื้นบ้านนั้น ๆ

5. เอกสารเกี่ยวกับเครื่องจักสาน

5.1 ประวัติความเป็นมาของเครื่องจักสาน

การทำเครื่องจักสานในประเทศไทย มีการทำสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ นักโบราณคดีได้พบหลักฐานสำคัญเกี่ยวกับการทำเครื่องจักสานในยุคหินใหม่ที่บริเวณถ้ำแห่งหนึ่งในเขตอำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งทำด้วยไม้ไผ่เป็นลายขัดสองเส้นประมาณว่ามีอายุราว 4,000 ปีมาแล้วนอกจากนี้ก็ยังพบภาชนะดินเผาที่มีร่องรอยของเครื่องจักสานปรากฏอยู่ซึ่งนำไปสู่การสันนิษฐานว่าเครื่องจักสาน เป็นต้น

กำเนิดของเครื่องปั้นดินเผา คือภาชนะดินเผาก่อนประวัติศาสตร์บ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เป็นภาชนะรูปทรงคล้ายอ่าง มีร่องรอยของเครื่องจักสาน ประทับอยู่บนผิวด้านนอก

การทำเครื่องจักสานยุคแรก ๆ มนุษย์จะนำวัสดุดิบจากธรรมชาติเท่าที่จะหาได้ใกล้ตัวมาทำให้เกิดประโยชน์ เช่น การนำไปไม้ กิ่งไม้ ต้นไม้ประเภทเถามาสานมาขัดเป็นรูปทรงง่าย ๆ เพื่อให้เป็นภาชนะหรือมาสานขัดกันเป็นฯแผ่นเพื่อใช้สำหรับปลูกต รองนั่ง รองนอน ก่อนที่จะพัฒนามา

เป็นเครื่องจักสานที่มีความประณีตในยุคต่อ ๆ มา เครื่องจักสานเป็นงานศิลปหัตถกรรมเครื่องจักสานที่มีความประณีตในยุคต่อ ๆ มา เครื่องจักสานเป็นงานศิลปหัตถกรรมที่มนุษย์คิดวิธีการต่าง ๆ ขึ้นเพื่อใช้สร้างเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันด้วยวิธีการสอดขัดและสานกันของวัสดุ ที่เป็นเส้นเป็นริ้วโดยสร้างรูปทรงของสิ่งที่ประดิษฐ์ขึ้นนั้นตามความประสงค์ในการใช้สอยตามสภาพภูมิศาสตร์ประสานกับขนบธรรมเนียมประเพณีความเชื่อศาสนาและวัสดุในท้องถิ่นนั้น

มูลเหตุที่ทำให้เกิดเครื่องจักสานที่สำคัญ 3 ประการดังนี้

1. มูลเหตุจากความจำเป็นในการดำรงชีวิต

การดำรงชีวิตในชนบทจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน ที่สามารถผลิตได้เองมาช่วยให้เกิดความสะดวกสบาย โดยเฉพาะผู้มีอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็นประเภทต่างๆ ตามหน้าที่ใช้สอยดังนี้

1.1 เครื่องจักสานที่ใช้ในการบริโภค ได้แก่ ข้าวหวด กระติบ แอบข้าว หวดนึ่งข้าวเหนียว ก่องข้าว กระซอน กระดัง ฯลฯ

1.2 เครื่องจักสานที่ใช้เป็นภาชนะ ได้แก่ กระบุง กระจาด ช้ำกระทาย กระบาย กะโล่ กระดัง ชะลอม ฯลฯ

1.3 เครื่องจักสานที่ใช้เป็นเครื่องตวง ได้แก่ กระออม กระชู กระบุง สัด ฯลฯ

1.4 เครื่องจักสานที่ใช้เป็นเครื่องเรือนและเครื่องปลูก ได้แก่ เสื่อต่าง ๆ

1.5 เครื่องจักสานที่ใช้ป้องกันแดดฝน ได้แก่ หมวก กูบ งอบ ฯลฯ

1.6 เครื่องจักสานที่ใช้ในการดักจับสัตว์ ได้แก่ ลอบ ไช อีจู้ ชะนาง จัน ฯลฯ

1.7 เครื่องจักสานที่ใช้เกี่ยวกับความเชื่อ ประเพณีและศาสนา ได้แก่ ก่องข้าวขวัญ ช้ำสำหรับใส่พาน สลาก ฯลฯ

2. มูลเหตุที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติตามสภาพภูมิศาสตร์

เพราะชาวไทยส่วนใหญ่มีอาชีพทางเกษตรกรรม จึงจำเป็นต้องทำมาหากินกันตามสภาพสิ่งแวดล้อมและสภาพภูมิศาสตร์ของท้องถิ่นนั้น ๆ ดังนั้นการทำเครื่องจักสานที่เห็นได้ชัด คือ เครื่องมือเครื่องใช้ในการจับปลาและสัตว์น้ำจืด ได้แก่ ลอบ ไช ชะนาง โดยทำด้วยไม้ไผ่และหวาย ซึ่งรูปแบบและโครงสร้างจะสร้างขึ้นให้เหมาะสมกับการใช้สอย และครุ ใช้สำหรับตีข้าวของทางภาคเหนือ เป็นต้น

3. มูลเหตุที่เกิดจากความเชื่อ ขบธรรมเนียมประเพณี และศาสนา

เครื่องจักสานจำนวนไม่น้อยเกิดขึ้นจากผลของความเชื่อของท้องถิ่น ซึ่งจะเห็นได้จากการสานเสื่อปาหนันเพื่อใช้ในการแต่งงานของภาคใต้ เป็นต้น

นอกจากข้อมูลอันสำคัญทั้ง 3 ประการแล้ว ปัจจุบันพบว่าในหลายท้องถิ่น เครื่องจักสานได้ กลายมาเป็นอาชีพรองจากการทำไร่ ทำนา เพื่อจำหน่ายเป็นรายได้พิเศษในช่วงต่อไป

5.2 ความหมายของเครื่องจักสาน

มาโนช กงกะนันท์ ได้กล่าวไว้ว่า เครื่องจักสาน เป็นหัตถกรรมชนิดหนึ่งที่ชาวบ้านสร้างขึ้น มา เพื่อสนองประโยชน์ต่าง ๆ ในการดำรงชีวิต เครื่องจักสานบางชนิดมีคุณสมบัติพิเศษ คือ ความงดงาม ซึ่งเป็นผลพลอยได้จากการที่ได้สร้างขึ้นด้วยฝีมือประณีต จนมีรูปลักษณะที่ไม่น่าจะ นำมาใช้สอยเลย ทั้งนี้เพราะเป็นการสร้างขึ้นด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์

ในบรรดางานหัตถกรรมประเภทต่าง ๆ เครื่องจักสานมีความเก่าแก่ที่สุดประเภทหนึ่งที่ยังคงกัน ดีในบรรดามนุษย์ทุกชาติและทุกภาษาในโลก เครื่องจักสานในระยะเริ่มแรกนั้นเข้าใจว่ามีลักษณะ หยาบ แล้ววิวัฒนาการต่อมาจนทำเป็นเครื่องมือเครื่องใช้และภาชนะต่าง ๆ มีลักษณะประณีตขึ้น โดยลำดับ

จากการศึกษาค้นคว้าเรื่องคนก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทยเรา ของศาสตราจารย์ชิน อยู่ ดี แห่งมหาวิทยาลัยศิลปากร กับนักโบราณคดีชาวต่างประเทศ โดยขุดค้นพบจารึกที่เก่าแก่ที่สุด และใช้เป็นหลักแบ่งระยะเวลาในประเทศไทยออกเป็น 2 ยุค คือ ยุคก่อนประวัติศาสตร์และ ยุคประวัติศาสตร์ มนุษย์ในยุคก่อนประวัติศาสตร์มีความเจริญรู้จักทำเครื่องมือ ทำการ เพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ ทำเครื่องปั้นดินเผา และเครื่องจักสาน หลักฐานที่สำคัญ ซึ่งเพิ่งจะ ค้นพบคือ ภาพเขียนที่หน้าผาที่มีแนวขนานไปกับลำน้ำโขง ซึ่งอยู่ในเขตบ้านกุ่ม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งมีภาพเขียนเป็นรูปสัตว์และรูปร่างคล้ายเครื่องจับสัตว์น้ำที่พบเห็นมีใช้ตาม แม่น้ำโขงทั่วไป คือ สุ่มและข้อง ซึ่งมีขนาดใหญ่มาก บางภาพสูงถึง 3 เมตร หลักฐานที่ได้พบนี้ สิ่งเหล่านี้คิดว่าพอจะเป็นเครื่องยืนยันได้ว่า เครื่องจักสานในประเทศไทยเรานั้นน่าจะจะมีมาแต่ โบราณแล้ว

การเรียกเครื่องจักสานว่า "จักสาน" นั้น เป็นคำที่เรียกขึ้นตามวิธีการที่ทำให้เกิดเครื่องจักสาน เพราะเครื่องจักสานต่าง ๆ จะสำเร็จเป็นรูปร่างที่สมบูรณ์ได้นั้นต้องผ่านกระบวนการ ดังนี้

1. การจัก คือการนำวัสดุมาทำให้เป็นเส้น เป็นแฉก หรือเป็นริ้วเพื่อความสะดวกในการ สาน ลักษณะของการจักโดยทั่วไปนั้นขึ้นอยู่กับลักษณะของวัสดุแต่ละชนิดซึ่งจะมีวิธีการเฉพาะที่ แตกต่างกันไป หรือบางครั้งการจักไม้ไผ่หรือหวายมักจะเรียกว่า ตอก ซึ่งการจักถือได้ว่าเป็น ขั้นตอนของการเตรียมวัสดุในการทำเครื่องจักสานขั้นแรก

2. การสาน เป็นกระบวนการทางความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่นำวัสดุธรรมชาติมาทำ ประโยชน์โดยใช้ความคิดและฝีมือมนุษย์เป็นหลัก การสานลวดลายจะสานลายใดนั้นขึ้นอยู่กับ ความเหมาะสมในการใช้สอย ซึ่งมีด้วยกัน 3 วิธีคือ

- การสานด้วยวิธีสอดขัด
- การสานด้วยวิธีการสอดขัดด้วยเส้นทแยง
- การสานด้วยวิธีขดเป็นวง

3.การถัก เป็นกระบวนการประกอบที่ช่วยให้การทำเครื่องจักสานสมบูรณ์ การถักเครื่องจักสาน เช่น การถักขอบของภาชนะจักสานไม้ไผ่ การถักหูภาชนะ เป็นต้น การถักส่วนมากจะเป็นการเสริมความแข็งแรงของโครงสร้างภายนอก เช่น ขอบ ขา ปาก ก้น ของเครื่องจักสานและเป็นการเพิ่มความสวยงามไปด้วย

วัสดุที่ใช้ทำเครื่องจักสาน

1. ไม้ไผ่ เป็นไม้ที่ใช้ทำเครื่องจักสานมากมายหลายชนิด มีลักษณะเป็นไม้ปล้อง เป็นข้อ มีหนาม และแขนงมาก เมื่อแก่จะมีสีเหลือง โดยจะนำส่วนลำต้นมาใช้จักเป็นตอกสำหรับสานเป็นภาชนะต่างๆ
2. กก เป็นพันธุ์ไม้ชนิดหนึ่งที่ชอบขึ้นในที่ชื้นและมีขึ้นทั่วไป เช่น ในนา ริมหนอง บึง และที่น้ำท่วมและ ลำต้นกลมหรือสามเหลี่ยม มีทั้งชนิดลำต้นใหญ่ยาว และลำต้นเล็กและสั้น ส่วนมากนำมาทอเสื่อมากกว่านำมาสานโดยตรง
3. แหียง มีลักษณะคล้ายไม้ไผ่แต่อ่อนนุ่มกว่า ไม่มีข้อ แข็งกว่าหวายใช้ได้ทนกว่ากก ชอบขึ้นตามที่แฉะ มีผิวเหลืองสวย ใช้สานเสื่อ ทำฝาน้ำ เป็นต้น
4. หวาย จะขึ้นในป่าเป็นกอ ๆ ส่วนมากจะใช้ประกอบเครื่องจักสานอื่นๆ แต่ก็มีกรรมนำหวายมาทำเครื่องจักสานโดยตรงหลายอย่าง เช่น ตะกร้าหิ้ว ถาดผลไม้ เป็นต้น
5. ใบตาลและใบลาน ลำต้นสูงคล้ายมะพร้าว ใบเป็นแผงใหญ่คล้ายพัด จะนำมาทำเครื่องจักสานโดยจักในออกเป็นเส้นคล้ายเส้นตอก แต่ต้องใช้ใบอ่อน ส่วนใหญ่จะใช้สานหมวกและงอบ
6. ก้านมะพร้าว ใช้ก้านกลางใบของมะพร้าว เหลาใบออกให้เหลือแต่ก้าน แล้วนำมาสานเช่นเดียวกับตอก ส่วนมากสานเป็นตะกร้า กระจาดผลไม้เล็กๆ
7. ย่านลิเภา มีลักษณะเป็นเถาวัลย์ชนิดหนึ่ง มีขนาดเท่าหลอดกาแฟ ขึ้นตามภูเขา เทือกเขา และป่าละเมาะ ในการใช้ต้องนำลำต้นมาลอกเอาแต่เปลือกแล้วจักเป็นเส้น ๆ ย่านลิเภาส่วนใหญ่จะนำมาสานเป็นลาย เขียนหมาก พาน เป็นต้น
8. กระจูด เป็นพันธุ์ไม้ตระกูลเดียวกับกก ชอบขึ้นในที่ชื้นแฉะ ลักษณะลำต้นเป็นต้นกลม ๆ ขนาดนี้วก้อย ก่อนนำมาสานจะต้องนำลำต้นมาผึ่งแดดแล้วทุบให้แบนคล้ายเส้นตอกก่อน แล้วจึงสาน

9. **เตยทะเล** เป็นต้นไม้จำพวกหนึ่งใบยาวคล้ายใบสับประรดหรือใบลำเจียก ขึ้นตามชายทะเล ใบมีหนาม ก่อนนำมาสานต้องจักเอาหนามริมใบออกแล้ววางไฟ แชน้ำ แล้วจึงจักเป็นเส้นตอก

10. **ลำเจียก หรือปาทัน** เป็นต้นไม้จำพวกเดียวกับเตย

11. **คล้า** เป็นต้นไม้ชนิดหนึ่งคล้ายต้นข่า หรือกก มีผิวเหนียว ใช้สานภาชนะเช่นเดียวกับหวายและไม้ไผ่ (หนังสือเครื่องจักสานแห่งประเทศไทย, 2553)

5.3 ประเภทของเครื่องจักสาน

ในทุกภาคของประเทศ เราจะพบเห็นเครื่องจักสานชนิดต่าง ๆ เพราะเป็นเครื่องใช้ประจำบ้านที่สำคัญยิ่งซึ่งทุกคนต้องใช้ ประกอบกับความจำเป็นทางด้านเศรษฐกิจของชนบท จึงทำให้ชาวบ้านต้องทำเครื่องจักสานเป็นเครื่องใช้สอยด้วยตนเอง และบางที่ก็มีมากเหลือพอที่จะแลกเปลี่ยนหรือขายให้แก่เพื่อนบ้านได้ด้วยในปัจจุบันนี้ความต้องการเครื่องจักสานที่มีลักษณะและรูปแบบดั้งเดิมนั้น มิได้จำกัดอยู่เฉพาะแก่ชาวบ้านและชาวเมืองของท้องถิ่นที่มีการทำ (ผลิต) เท่านั้น แต่เป็นที่ต้องการของชาวกรุงเทพฯ อีกด้วย เครื่องจักสานพื้นบ้านที่มีใช้กันอยู่ในชนบทปัจจุบันนี้ ได้จัดแบ่งตามหน้าที่ใช้สอยได้เป็น 4 ประเภท คือ

1. เครื่องมือกสิกรรม

ซึ่งเป็นหัตถกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อสนองประโยชน์ให้กับชาวนาและชาวดวนในชีวิตประจำวัน ได้แก่ โขงโลงหรือโพง เข่งใส่ของ คราด พ้อม บุงกี สุ่มครอบไก่ ตะกร้อสอยผลไม้ ฯลฯ

2. เครื่องมือจับปลา

ซึ่งส่วนมากชาวบ้านจะสร้างขึ้นใช้เองเพึ่งใช้สำหรับหาปลาในการเลี้ยงชีพกันไปวันหนึ่ง ๆ มีขนาง ข้อง กระชังลอบ ไช สุ่ม ตุ่ม และอีจู้ เป็นต้น

3. เครื่องใช้ภายในบ้าน

ซึ่งยังคงเป็นที่นิยมใช้กันในบรรดาชาวชนบท เครื่องใช้เหล่านี้ คือ ชะลอม ฝาชี พัด กระบุง กระจาด กระชอน กระโล่ กระด้ง ตะกร้า ตะแกรง เสวียน

4. สิ่งของเบ็ดเตล็ด

ซึ่งผู้เขียนได้แยกออกตามลักษณะการใช้เป็น 5 กลุ่มด้วยกัน คือ เครื่องใช้ในการประกอบอาหาร เครื่องแต่งกาย เครื่องหมายสัญลักษณ์ เครื่องกีฬาและเครื่องเล่น คือ กะจี้ เข่งปลา ที่ซ้อนฟองน้ำตาล ที่กั้นน้ำปลา หมวกงอบ เผลวปักหม้อ นก กุ้ง ตักแตน ปลาตะเพียนสาน ตะกร้อ

เครื่องจักสานในปัจจุบันมีแนวโน้มที่จะพัฒนารูปแบบไปจากของเดิม ซึ่งเป็นความต้องการของผู้ใช้ที่อยู่ในเมืองหลวงและชาวต่างประเทศ จนต้องมีการผลิตขึ้นเป็นจำนวนมาก จนถึงกับ

เป็นอุตสาหกรรมและส่งเสริมเป็นสินค้าออกที่สำคัญอย่างหนึ่ง ซึ่งทำให้คุณภาพและมีฝีมือในเชิงหัตถกรรมได้ลดลงอย่างน่าเสียดาย อย่างไรก็ตามการทำหัตถกรรมในรูปแบบเดิมก็ยังคงมีอยู่ตราบเท่าที่จะหาวัสดุธรรมชาติได้

วิบูลย์ ลี้สุวรรณได้กล่าวว่า ประเทศไทยเป็นดินแดนที่มีความอุดมสมบูรณ์มาแต่โบราณ สังคมไทยในอดีตจึงเป็นสังคมเกษตรกรรม ประชากรส่วนใหญ่เลี้ยงชีพด้วยการทำไร่ไถนาและทำประมงเป็นหลัก การประกอบอาชีพของชาวบ้านทั่วไปจะใช้เครื่องมือเครื่องใช้ที่ผลิตขึ้นเอง เครื่องจักสานเป็นงานศิลปหัตถกรรมที่คนไทยใช้เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ มากมายหลายชนิด และเครื่องจักสานที่ผลิตขึ้นในภาคต่าง ๆ นั้นมักใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นที่แตกต่างกันไป ทำให้เครื่องจักสานที่สร้างขึ้นเป็นรูปแบบที่แตกต่างกันไปตามประเภทของวัตถุดิบประโยชน์ใช้สอย สภาพการดำรงชีวิตและสภาพภูมิศาสตร์ ความนิยมตามชนบประเพณี และวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เครื่องจักสานแต่ละภาคแต่ละถิ่นไทยมีรูปแบบแตกต่างกันไปอย่างน่าสนใจ

เครื่องจักสานภาคเหนือ

ภาคเหนือ หรือล้านนาไทย เป็นดินแดนที่มีศิลปวัฒนธรรมเฉพาะถิ่นเป็นของตนเอง เป็นเหตุให้เครื่องจักสานในภาคเหนือมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างไปจากภาคอื่น นอกจากนี้ ภาคเหนือหรือล้านนาไทยมีสภาพภูมิศาสตร์ที่แตกต่างไปจากภาคอื่น ๆ

สภาพการประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรมทำให้ภาคเหนือเป็นแหล่งผลิตเครื่องมือเครื่องใช้จักสานที่สำคัญ นอกจากนี้ ภาคเหนือยังมีวัตถุดิบหลายชนิดที่นำมาทำเครื่องจักสานได้ เช่น กก แหียง ไบสาน และไม้ไผ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม้ไผ่ซึ่งมีหลายชนิดที่ใช้ทำเครื่องจักสานได้ดี

นอกจากสภาพภูมิประเทศและการประกอบอาชีพของภาคเหนือที่เอื้ออำนวยให้ประชาชนทำเครื่องจักสานแล้ว ศิลปวัฒนธรรม ชนบประเพณีและศาสนาของภาคเหนือ ก็เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เครื่องจักสานภาคเหนือมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง

ภาคเหนือหรือล้านนาไทยเป็นดินแดนที่เจริญรุ่งเรืองอยู่ในวงล้อมของขุนเขา ทำให้ภาคเหนือมีศิลปวัฒนธรรมเป็นของตนเองมาแต่โบราณมีภาษาพูด ภาษาเขียน ชนบประเพณี เป็นของตนเอง เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเฉพาะถิ่นเหล่านี้เป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้เครื่องจักสานภาคเหนือมีเอกลักษณ์ของตนเอง

การทำเครื่องจักสานพื้นบ้านภาคเหนือหรือล้านนาไทยนั้น ทำสืบต่อกันมาแต่โบราณ ดังมีหลักฐานปรากฏในภาพจิตรกรรมฝาผนังหลายแห่ง เช่น ภาพชาวบ้านกับเครื่องจักสานในภาพจิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดพระสิงห์หรือวิหารอำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นภาพชาวบ้าน

กำลังนั่งสนทนากันอยู่ ช่างๆ ตัวมีภาชนะจักสานชนิดหนึ่งที่เรียกว่า เปี้ยด หรือกระบุงวางอยู่ รูปทรงของเปี้ยดในภาพคล้ายกับเปี้ยดที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน แสดงว่าชาวล้านนาสานเปี้ยดใช้มานานนับร้อยปี นอกจากภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดสิงห์วรวิหารแล้ว ยังมีภาพของเครื่องจักสานปรากฏในภาพจิตรกรรมฝาผนังอีกหลายภาพ เช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดบวกรวมหลวง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดภูมินทร์ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

นอกจากนี้ วัฒนธรรมการบริโภคข้าวเหนียวของชาวเหนือ ก็เป็นองค์ประกอบสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้เกิดเครื่องจักสานที่เกี่ยวข้องกับการบริโภคข้าวเหนียวหลายอย่าง เช่น ลังถึงก้วย ข้าวหวด ก่องข้าว กระติบข้าว แอบข้าวขันโตก ฯลฯ เครื่องจักสานเหล่านี้หลายชนิดมีลักษณะเฉพาะถิ่นโดดเด่น ได้แก่ ก่องข้าว แอบข้าว เปี้ยด เป็นต้น

ก่องข้าว ภาชนะสำหรับใส่ข้าวเหนียวหนึ่งสานด้วยไม้ไผ่ มีขนาดและรูปทรงต่าง ๆ กัน ก่องข้าวของภาคเหนือทั่วไปแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือส่วนฐาน มักจะทำด้วยไม้เป็นรูปกากบาทติดอยู่กับส่วนก้นเพื่อใช้เป็นฐานสำหรับตั้ง ตัวก่อง มักสานกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมหรือกลมต่อขึ้นมาเป็นทรงกระบอกคอคอดเข้าเล็กน้อย ส่วนที่สามคือฝา มีลักษณะเป็นฝาครอบ มักจะมีหูสำหรับร้อยเชือกที่ใช้เป็นที่หิ้วหรือแขวนมาจากตัวก่องรูปแบบของก่องข้าวในปัจจุบัน บางท้องถิ่นได้วิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปจากโบราณบ้าง เช่นสานด้วยพลาสติกแทนตอก และมีรูปทรงแปลกๆ แตกต่างกันไปตามความนิยมของผู้ใช้ แต่ประโยชน์และความสวยงามไม่สมบูรณ์ลงตัวเหมือนก่องข้าวที่สานด้วยไม้ไผ่

แอบข้าว หรือ แอบข้าว ภาชนะใส่ข้าวเหนียวเช่นเดียวกับก่องข้าว แต่มีขนาดเล็กกว่าสำหรับพกพาติดตัวเวลาไปทำงานนอกบ้าน แอบข้าว มีส่วนประกอบสำคัญคือ ตัวแอบรูปร่างคล้ายกล่องสี่เหลี่ยมผืนผ้า ฝาแอบรูปร่างเหมือนตัวแอบแต่ขนาดใหญ่กว่า เพราะใช้ครอบแอบข้าวแอบข้าวเหมาะสำหรับพกใส่ถุงย่าม ห่อผ้าคาดเอวออกไปทำนา ทำไร่ เช่นเดียวกับกล่องใส่อาหารในปัจจุบัน

ก่องข้าวและแอบข้าวของภาคเหนือ เป็นเครื่องจักสานที่มีความสมบูรณ์ทั้งในด้านรูปแบบและประโยชน์ใช้สอย สอดคล้องกับความนิยมของประชาชนแต่ละถิ่น

นอกจากนี้ในภาคเหนือยังมีเครื่องจักสานที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่ใช้กันแพร่หลายอีกหลายอย่าง เช่น บุง หรือ เปี้ยด ภาชนะสานสำหรับใส่ของเช่นเดียวกับกระบุงของภาคกลาง แต่บุงภาคเหนือมีรูปร่างต่างกันไป เช่น บุงเมืองแพร่ บุงลำพูนหรือบุงลำปาง จะมีขนาดค่อนข้างเล็กกว่ากระบุงภาคกลาง ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะต้องการลดน้ำหนักของบุงให้หน่อย เพราะบุงภาคเหนือใช้หาบของในภูมิประเทศที่เป็นเนิน ไม่สามารถหาบของที่มีน้ำหนักมากเหมือนกับภาคกลางซึ่ง

เป็นพื้นราบ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้บุงภาคเหนือมีลักษณะป้อมกลมไม่เป็นเหลี่ยมเหมือนกระบุงภาคกลางนั้นช่วยให้บุงมีความคงทน ไม่แตกหักเสียหายง่ายเมื่อกระทบกระแทกกับสิ่งอื่น ใช้งานได้นาน

การสานบุงภาคเหนือ จะสานกันเป็นแผงสี่เหลี่ยม ด้วยลายสองก่อน ถัดขึ้นมาตรงกลางหรือกระพุ้งสานลายสาม ส่วนปากที่โค้งสอบเข้าสานลายหนึ่ง และใช้ตอกค่อนข้างเล็กเพื่อความแข็งแรงทนทาน การสานปากของบุงจะต่างกันไปตามความนิยมของท้องถิ่น เช่น บุงเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง จะเข้าขอบปากด้วยไม้ไผ่และหวาย ต่างกับบุงเมืองแพร่และน่าน จะสานขอบในตัวโดยการเฝ้าตอกสานสอดกันเป็นขอบแทนการเข้าขอบด้วยไม้ไผ่

บุง ภาคเหนือนอกจากจะใช้ไผ่เมล็ดข้าวเปลือก เมล็ดพืชพันธุ์ต่าง ๆ แล้ว ยังใช้เป็นภาชนะสำหรับตวงหรือวัดปริมาณของเมล็ดพืชผลด้วยโดยใช้ขนาดของบุงเป็นเกณฑ์ เช่น บุงสามสิบห้า บุงสามสิบ คือ บุงที่มีความจุสามสิบห้าลิตร และบุงจุสามสิบลิตร เป็นต้น ในการสานบุงที่จะใช้ทำเครื่องตวงนี้จำเป็นจะต้องมีแบบหรือ "หุ่น" ที่สานด้วยไม้ไผ่ให้มีขนาดมาตรฐานเป็นแบบและยังช่วยให้บุงมีรูปทรงที่ดี ไม่บิดเบี้ยว มีความถูกต้องตามต้องการ

บุง หรือกระบุงของภาคเหนือดังกล่าว เป็นเครื่องจักสานที่มีเอกลักษณ์และความงามเฉพาะถิ่นของภาคเหนือ แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างเครื่องจักสานกับประเพณีนิยมของท้องถิ่นทำให้เครื่องจักสานได้รับการออกแบบให้มีรูปทรงที่มีความสมบูรณ์ทั้งด้านใช้สอยและความสวยงาม

เครื่องจักสานของภาคเหนือที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นโดดเด่นอีกอย่างหนึ่ง คือ น้ำตุง หรือน้ำตุง เป็นภาชนะสานด้วยไม้ไผ่ยาด้วยชันและน้ำมันยาง ใช้สำหรับตักน้ำจากบ่อน้ำ รูปร่างของน้ำตุงเหมาะสมกับประโยชน์ใช้สอยเป็นอย่างดีคือ มีลักษณะคล้ายกรวยป้อม ๆ ส่วนก้นมนแหลมที่ปากมีไม้ไขว้กันเป็นหูสำหรับผูกกับเชือกเพื่อสวมน้ำตุงขึ้นมาจากบ่อน้ำ ความมน แหลมของก้นน้ำตุงจะช่วยให้น้ำตุงโคลงตัวคว่ำลงให้น้ำเข้าเมื่อโยนลงไปใบบ่อ นอกจากนี้ ลักษณะการสานที่แข็งแรงยังช่วยให้น้ำตุงมีความทนทาน แม้ในปัจจุบันจะมีผู้ผลิตน้ำตุงด้วยสังกะสีแต่ความคงทนและประโยชน์ใช้สอยสู้น้ำตุงที่สานด้วยไม้ไผ่ไม่ได้ แสดงว่าเครื่องจักสานพื้นบ้านที่คนโบราณผลิตขึ้นนั้น เลือกลงวัสดุกับท้องถิ่นมาใช้ได้อย่างเหมาะสม และใช้ประโยชน์ได้เป็นอย่างดี

นอกจากตัวอย่างของเครื่องจักสานไม้ไผ่ภาคเหนือดังกล่าวแล้ว ยังมีเครื่องจักสานที่ใช้ในชีวิตประจำวันอีกหลายชนิด เช่น ช้างหวด กัวย่า ก่องข้าว แอบข้าว โตก ฝาชี แอบหมาก แอบเมี่ยง ช้างชนิดต่าง ๆ หมวกหรือกูป กัวย่ากัวย่า กัวย่าหมู กัวย่าจอน เข่งลำไย ช้างล้อม ช้างตา

ห่าง ข้าตาทึบ หรือบุงตึบ น้ำพุ่ง น้ำเต้า คุ วิ ต่างเบียด หรือบุงชนิดต่าง ๆ เปลเด็ก เอิบ ไช ชนิดต่าง ๆ สุ่ม ฯลฯ

เครื่องจักสานภาคเหนือยังทำด้วยวัสดุติดอื่น ๆ อีก เช่น ไบลานและไบตาล ซึ่งทำกันไม่มากนักส่วนมากนิยมสานหมวก งอบ หรือ กุบ และก่องข้าวเล็ก ๆ

เครื่องจักสานภาคกลาง

ภาคกลางมีพื้นที่กว้างขวางและอุดมสมบูรณ์มากกว่าภาคอื่น ๆ มีวัสดุที่นำมาใช้ทำเครื่องจักสานหลายชนิด และเครื่องจักสานภาคกลางส่วนใหญ่จะสัมพันธ์กับสภาพภูมิศาสตร์ท้องถิ่นและชนบประเพณีของประชาชนในท้องถิ่นต่าง ๆ เป็นอย่างดี

ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของภาคกลางทำให้พื้นที่บริเวณนี้มีความอุดมสมบูรณ์ ที่ดินส่วนใหญ่ใช้ทำการเกษตร จำเป็นต้องใช้เครื่องมือเครื่องใช้จักสานหลายชนิด โดยเฉพาะบริเวณที่ราบลุ่มเจ้าพระยา ท่าจีน และแม่กลอง ซึ่งเป็นที่โล่งประชาชนนิยมปลูกไม้ไผ่ไผ่ตามบริเวณหมู่บ้านและตามหัวไร่ปลายนา และนอกจากนี้ในบริเวณจังหวัดกาญจนบุรี เพชรบุรี ลงไปจนถึงจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีภูเขาตะนาวศรีเป็นแนวเขาที่มีป่าไม้ไผ่อยู่เป็นจำนวนมาก จากลักษณะดังกล่าวทำให้บริเวณภาคกลางมีการทำเครื่องจักสานอย่างแพร่หลาย แต่ก็มีเครื่องจักสานส่วนที่ทำได้ด้วยวัสดุติดอย่างอื่นบ้าง ได้แก่ ไบลาน ไบตาล หวาย ผักตบชวา เป็นต้น

ลักษณะภูมิประเทศของภาคกลางดังกล่าวเป็นองค์ประกอบสำคัญในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งจำเป็นต้องใช้เครื่องจักสานในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ ชนบประเพณีวัฒนธรรมความเชื่อของท้องถิ่น ก็เป็นเครื่องกำหนดรูปแบบของเครื่องจักสานด้วย

เครื่องจักสานภาคกลางส่วนมากทำจากไม้ไผ่มากกว่าวัสดุอื่น ซึ่งแบ่งออกตามหน้าที่ใช้สอยเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ดังนี้

เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ใช้เป็นภาชนะ ได้แก่ กระบุง กระจาด กระทวย กระบา กระทอ กระพ้อม กระเชอ กระเช้า กระพอก ชะลอม ตะกร้อ บุงกี หลัว ตะกร้า เข่ง ฯลฯ

เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ใช้เป็นเครื่องตวง ได้แก่ กระชู่ สัด กระบุง ฯลฯ

เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ใช้ในครัวเรือน ได้แก่ พัด กระซอน ตะแกรง ฝาชี กระด้ง หวด ฯลฯ

เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ใช้เป็นเครื่องประกอบอาคารบ้านเรือน ได้แก่ ฝ้ายบ้าน พื้นบ้าน หลังคา ฯลฯ

เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ใช้เป็นเครื่องจับดักสัตว์และขังสัตว์น้ำ ได้แก่ ขนาง ลอบ สุ่ม ไช กระบัง กระจู้ กระขัง ตะข่อง ตะแกรง จัน ฯลฯ

เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ใช้เป็นเครื่องใช้อื่น ๆ เช่น เสื่อลำแพน แผงร้ว กรงนก สุ่มไก่ เป็นต้น

นอกจากเครื่องจักสานไม้ไผ่ซึ่งเป็นเครื่องจักสานที่ทำกันแพร่หลายแล้ว ในภาคกลางยังมีเครื่องจักสานที่ทำจากวัสดุอื่น ๆ อีก ได้แก่ หวาย ไบลาน ไบตาล เป็นต้น

เครื่องจักสานหวายของภาคกลาง ได้แก่ ตะกร้าหิ้ว กระชุกสำหรับใส่หมู เป็นต้น

เครื่องจักสานไบลานและไบตาลของภาคกลาง ได้แก่ ปลาตะเพียนสาน งอบ หมวก เครื่องเล่นเด็กต่าง ๆ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม นอกจากเครื่องจักสานภาคกลางที่ใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่นแล้ว เครื่องจักสานพื้นบ้านภาคกลางยังมีรูปแบบเฉพาะถิ่นที่แตกต่างไปจากเครื่องจักสานภาคอื่นอีกหลายอย่างเช่น เครื่องจักสานที่ใช้จับดักสัตว์น้ำ ที่มีรูปร่างตามสภาพภูมิประเทศ เช่น เครื่องจักสานที่ใช้ในแม่น้ำ จะมีขนาดใหญ่อย่างกระทั่งเลี้ยงปลาตามแม่น้ำ มีขนาดใหญ่ สานด้วยไม้ไผ่กว้างประมาณ 1-2 วา ยาวประมาณ 2-3 วา สานเป็นสี่เหลี่ยมหรือรูปไข่ มีฝาหรือไม่มีฝาก็ได้ ใช้ลอยในแม่น้ำลำคลอง โดยมีแพไม้ไผ่หรือลูกบวบไม้ไผ่เป็นทุ่นขนานไม่ให้กระชังจม กระชังชนิดนี้ใช้เลี้ยงปลาจำพวกปลาสวาย ปลาเทโพ และปลานู เป็นต้น ถ้าเป็นกระชังขนาดเล็กกว่านี้จะใช้ขังปลาที่จับได้เอาไว้ขายหรือบริโภคคนาน ๆ นอกจากกระชังแล้วยังมีเครื่องจักสานจำพวก ลอบ ไซ ที่ใช้ดักจับสัตว์น้ำตามริมฝั่งแม่น้ำลำคลอง มักมีขนาดใหญ่ตามความลึกความตื้นของแม่น้ำลำคลองที่ใช้เครื่องดักจับสัตว์น้ำนั้น ๆ เช่น ลอบยีน ขนาดใหญ่ใช้สำหรับดักปลาตามริมแม่น้ำลำคลองมักจะสูงมาก ถ้าเป็นไซ อีจู้ สำหรับดักกุ้งตามลำคลองและทุ่งนา จะมีขนาดเล็กกว่า

นอกเหนือจากเครื่องมือที่ใช้ในการจับและดักสัตว์น้ำแล้ว ยังมีเครื่องจักสานที่ใช้ในครัวเรือนอีกหลายชนิด และแต่ละชนิดจะมีลักษณะเฉพาะแตกต่างกันไปตามประโยชน์ใช้สอย เช่น ตะกร้าหิ้ว ที่ใช้กันในบริเวณจังหวัดสุพรรณบุรีพระนครศรีอยุธยา อ่างทอง จะมีรูปร่างกลมรีหรือกลมปากกว้าง ก้นสอบ ขอบจะถักด้วยหวายเป็นลายสันปลาช่อน ด้านบนมีหูหิ้วทำด้วยหวายหรือไม้ไผ่ และถักหุ้มด้วยหวาย ก้นตะกร้ามักเข้าขอบด้วยหวายและมีฐานไม้ไผ่รองรับเพื่อความคงทน ส่วนตัวตะกร้าจะสานด้วยตอกไม้ไผ่เป็นลายเฉลว รูปแบบของตะกร้าหิ้วภาคกลางนี้มีความงดงามที่เหมาะสมจะลงตัว นับได้ว่าเป็นเครื่องจักสานที่ประณีตงดงามอย่างหนึ่ง

ตะกร้าหิ้วภาคกลาง มีรูปร่างและขนาดตลอดจนลวดลายในการสานแตกต่างกันไปบ้างตามความนิยมของท้องถิ่น และประโยชน์ใช้สอยเช่น ตะกร้าหิ้ว บริเวณจังหวัดอ่างทอง พระนครศรีอยุธยา สิงห์บุรี สุพรรณบุรี นั้นนิยมใช้ตะกร้าหิ้วรูปไข่ มีหูหิ้วข้างบน ใช้ประโยชน์หลายอย่างเช่น ใช้เป็นตะกร้าหมากหรือเขียนหมากของคนชราใช้ใส่อาหารไปทำบุญที่วัด ใช้เป็นตะกร้าสำหรับใส่ของติดตัวเดินทางไปตามที่ต่าง ๆ จึงมักจะสานอย่างประณีตงดงามเป็นพิเศษ แต่ถ้าเป็นตะกร้าผลไม้ของชาวสวนแถบจังหวัดนนทบุรีฉะเชิงเทรา จะมีลักษณะแข็งแรงและสาน

หายาบ ๆ แสดงให้เห็นว่ารูปแบบของเครื่องจักสานส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับประโยชน์ใช้สอยเป็นสำคัญ ส่วนความประณีตงดงามจะเป็นสิ่งรองลงไป

เครื่องจักสานภาคกลางที่ใช้กันอย่างแพร่หลาย และมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นโดดเด่นอีกอย่างหนึ่งคือ งอบ ซึ่งเป็นเครื่องสวมศีรษะที่ชาวบ้านใส่ออกไปทำงานกลางทุ่ง ตามท้องไร่ท้องนา งอบเป็นเครื่องจักสานประเภทเครื่องสวมศีรษะที่มีรูปแบบและประโยชน์ที่ใช้สอยสมบูรณ์อย่างหนึ่งดังที่สมเด็จพระยานริศรานุวัดติวงศ์ได้มีลายพระหัตถ์ไปทูลสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ได้มีลายพระหัตถ์ไปทูลสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาดำรงราชานุภาพ เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2480 ในหนังสือสาส์นสมเด็จพระเจ้า "ครั้งไปเที่ยวชูด้ายพัง ๆ ที่กรุงเก่าเพื่อดูอะไรเล่น เกล็ดกระหม่อมไปเป็นลม พิจารณาหาเหตุก็เห็นว่าคงเป็นเพราะด้วยใส่หมวกสักหลาดมันเป็นหมวกสำหรับเมืองหนาวโดยปราศจากให้ไอร้อนที่ออกจากหัวซึ่งอยู่อบหัวให้มีความสุข เอามาใช้เมืองเราผิดประเทศจึงทำเจ็บสังเกตเห็นแม่ค้าชาวเรือเขาใส่งอบเที่ยวไปกลางแดดวันยังค่ำ ดูเขายิ้มแย้มแจ่มใสดีนี่ก็ดูเห็นเหตุว่าเพราะงอบไม่ได้ครอบคลุมหัวศีรษะมีลมพัดผ่านรังอบไปได้ จึงซื้องอบไว้ใส่ไปเที่ยว ตั้งแต่นั้นก็ไม่เป็นลมอีกเลย..." จากลายพระหัตถ์นี้แสดงให้เห็นว่า งอบเป็นเครื่องจักสานที่มีประโยชน์ใช้สอยสมบูรณ์อย่างยิ่งชนิดหนึ่งของไทย ยังมีทำกันมากที่อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เครื่องจักสานภาคกลางที่ควรกล่าวถึงอีกชนิดหนึ่งคือ กระบุง ซึ่งมีลักษณะการใช้เช่นเดียวกับบุงหรือเปี้ยดของภาคเหนือ แต่กระบุงภาคกลางจะมีรูปแบบบางอย่างที่แตกต่างกันไปจากกระบุงภาคเหนือคือ ก้นจะสานเป็นเหลี่ยมขึ้นมาสูงประมาณครึ่งหนึ่งของความสูงของกระบุงและมักมีหวายหรือไม้ไผ่เข้าขอบประกบมุมทำให้กระบุงภาคกลางมีลักษณะเป็นเหลี่ยมมากกว่าและส่วนมากกระบุงภาคกลางมีขนาดใหญ่ ทั้งนี้อาจจะมีเหตุมาจากสภาพพื้นที่ของภาคกลางซึ่งเป็นที่ราบ จึงสามารถหากระบุงที่มีน้ำหนักมากได้และเหตุที่กระบุงภาคกลางมีส่วนที่เป็นเหลี่ยมมากก็คงเพื่อประโยชน์ในการตั้งในที่ราบได้ดีนั่นเองกระบุงภาคกลางใช้ใส่ข้าวของหาบไปตามท้องไร่ท้องนาได้สารพัด เช่น ใส่เมล็ดข้าว ถั่ว งา จนถึงสิ่งของอื่นๆ ที่ต้องใช้ใส่ในภาชนะที่ผิวที่บดตันแต่ถ้าเป็นพวกสิ่งของหรือพืชผลที่มีขนาดใหญ่เช่น ผลแตงโม แตงไทย แตงกวา หรือมะพร้าวมัดใส่เชง หรือ หลัว ซึ่งเป็นภาชนะจักสานสำหรับบรรจุของใหญ่ที่สานให้อากาศผ่านได้และเป็นภาชนะจักสานของภาคกลางอีกชนิดหนึ่งสานด้วยไม้ไผ่สีสุกและไม้รวก มีทำกันมากในจังหวัดนครปฐม ราชบุรี และเพชรบุรี ใช้ใส่พืชผักและผลไม้บรรจุกรดยนต์ไปขายตามที่ต่าง ๆ เครื่องจักสานอีกชนิดหนึ่งที่ถือได้ว่าเป็น

เครื่องจักสานที่มีลักษณะเฉพาะถิ่นของภาคกลางคือปลาตะเพียนสาน สำหรับแขวนไว้เหนือเปลเด็กสานด้วยใบลานหรือใบตาล สานเป็นรูปปลาตะเพียนตัวใหญ่ตัวหนึ่ง มีลูกปลาดตัวเล็ก

ๆ ห้อยเป็นพวงอยู่ข้างล่าง รูปร่างลักษณะของปลาตะเพียนเลียนแบบมาจากปลาตะเพียนจริงๆ นอกจากนี้ยังมีเครื่องเล่นเด็กที่สานขึ้นจากใบไม้จำพวกใบลาน ใบตาล อีกหลายอย่าง ได้แก่ สานเป็นกำไลข้อมือ หมวก ตักแตน และกุง เป็นต้น

ปลาตะเพียนสานเป็นความเชื่ออย่างหนึ่งของชาวชนบทที่มีมาแต่โบราณ การแขวนปลาตะเพียนสานไว้เหนือเปล จะต้องแขวนให้พอดีกับระดับที่เด็กมองเห็นได้ตรง ๆ ไม่ค่อนไปทางหัวนอน หรือค่อนไปทางปลายเท้า จะทำให้เด็กตาไม่ปกติได้หากเด็กมองปลาตะเพียนสานเป็นเวลานาน ๆ นอกจากนี้ คนโบราณยังเชื่อว่าถ้าแขวนปลาตะเพียนไปทางหัวนอนมากจะทำให้เด็กตาขึ้นขึ้นเพราะถูกแม่ชื้อมากวน ซึ่งเป็นความเชื่ออย่างหนึ่งของคนไทยในอดีต และแม้ในปัจจุบันนี้ชาวชนบทก็ยังนิยมเลี้ยงเด็กให้นอนในเปลไม้ไผ่ที่แกว่งไกวได้อยู่ แต่การใช้ปลาตะเพียนใบลานแขวนดูจะลดน้อยไปมาก การทำปลาตะเพียนสานในปัจจุบัน มีทำที่อำเภอเมืองพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แต่ใช้แขวนไว้ดูเล่นเป็นเครื่องประดับตกแต่งบ้านมากกว่าใช้แขวนเหนือเปลเด็ก และปลาตะเพียนสานในปัจจุบัน นิยมตกแต่งระบายสีให้มีสีสันสวยงามสะดุดตามากกว่าที่จะเป็นสีของใบลานหรือใบตาลแท้ ๆ ซึ่งเป็นการประยุกต์รูปแบบให้ตรงตามความต้องการของผู้บริโภค

อย่างไรก็ตาม เครื่องจักสานภาคกลางชนิดต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นว่ามีรูปแบบและลักษณะเฉพาะถิ่นที่ต่างไปจากเครื่องจักสานภาคอื่น ๆ ซึ่งมีสาเหตุมาจากองค์ประกอบแวดล้อมทางสภาพภูมิศาสตร์ ประโยชน์ใช้สอย ชนบประเพณีและความเชื่อของท้องถิ่น ปัจจุบันเครื่องจักสานยังเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันของชาวชนบทจำนวนมาก แต่เครื่องจักสานจำนวนไม่น้อยได้รับการประยุกต์รูปแบบให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมของท้องถิ่น แต่ก็ยังมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่น่าสนใจหลายอย่าง

เครื่องจักสานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสานเป็นภาคที่มีพื้นที่กว้างใหญ่ครอบคลุมหลายจังหวัด ได้แก่ จังหวัดกาฬสินธุ์ ขอนแก่น ชัยภูมิ นครพนม นครราชสีมา บุรีรัมย์ มหาสารคาม ยโสธร ร้อยเอ็ด เลย ศรีสะเกษ สกลนคร สุรินทร์ หนองคาย อุดรธานี อุบลราชธานี หนองบัวลำภู มุกดาหาร ภาคอีสานเป็นดินแดนที่แยกจากที่ราบภาคกลาง โดยมีภูเขาที่ยกขึ้นมาประจูดงขอบของที่ราบสูงหั้นด้านขึ้นไปทางภาคกลาง ด้านใต้มีด้านชันทางที่ราบต่ำเขมร ที่ราบสูงอีสานจะลาดเอียงไปทางตะวันออกเฉียงใต้บริเวณลุ่มแม่น้ำโขงทำให้แม่น้ำสายสำคัญ ๆ ของภาคนี้ไหลจากตะวันตกไปยังตะวันออกเฉียงใต้ไปรวมกับแม่น้ำโขง

นอกจากประชากรในภาคอีสานจะมีความหลากหลายของลักษณะทางชาติพันธุ์แล้ว ยังมีวัฒนธรรมการบริโภคข้าวเหนียวเช่นเดียวกับประชาชนส่วนใหญ่ในภาคเหนือ แม้ว่าคนอีสานจะบริโภคข้าวเหนียวเหมือนกับคนภาคเหนือก็ตามแต่เครื่องจักสานที่เกี่ยวข้องเนื่องด้วยการบริโภคข้าวเหนียวของภาคอีสานมีลักษณะเฉพาะตนที่ต่างไปจากของภาคเหนือ ถึงแม้จะใช้ประโยชน์ในการใส่ข้าวเหนียวเช่นเดียวกันก็ตาม

เครื่องจักสานภาคอีสานที่เกี่ยวข้องเนื่องด้วยวัฒนธรรมการบริโภคข้าวเหนียวที่สำคัญ คือ ก่องข้าว และกระติบ

ก่องข้าวและกระติบของชาวอีสาน ในบริเวณอีสานกลางและอีสานใต้มีรูปแบบเฉพาะตนที่ต่างกัน โดยมีรูปแบบและวิธีการสานที่เป็นของตนเองตามความนิยมของท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ ก่องข้าวที่ใช้กันในบริเวณอีสานกลาง โดยเฉพาะจังหวัดมหาสารคามร้อยเอ็ดขอนแก่น นั้นมีลักษณะและรูปแบบต่างไปจากกระติบข้าวที่สานด้วยไม้ไผ่ของถิ่นอื่นๆ ก่องข้าวชนิดนี้คล้ายกับก่องข้าวภาคเหนือ ประกอบด้วยส่วนสำคัญ 3 ส่วน ฐาน ทำด้วยไม้ตามแต่จะหาได้เป็นแผ่นไม้กากบาทไหว้กันเพื่อใช้เป็นฐานสำหรับตั้ง บางทีก็แกะเป็นลวดลายเพื่อความสวยงามไปด้วย ตัวก่องข้าว สานด้วยไม้ไผ่ซ้อนกัน 2 ชั้น เป็นรูปคล้ายโถ โดยมี ฝา รูปร่างเหมือนฝาชีครอบอีกชั้นหนึ่ง ขอบฝาจะใช้ก้านตาลเหลาเป็นแผ่นบางๆ โค้งทำขอบฝาเพื่อความคงทน การสานก่องข้าวชนิดนี้จะต้องสานตัวก่องข้าวซ้อนกัน 2 ชั้น เพื่อให้เก็บความร้อนได้ดีโดยที่จะสานโครงชั้นในก่อนด้วยลายสองที่กันเป็นแผ่นสี่เหลี่ยม เพื่อให้เกิดมุมสี่มุมสำหรับผูกกับไม้กากบาทที่เป็นฐานได้สะดวก เสร็จแล้วจึงสานส่วนต่อขึ้นมาเป็นตัวก่องข้าวด้วยลายขัด (ภาษาถิ่นเรียก "ลายกราว") โดยใช้ตอกตะแคงเส้นเล็ก ๆ จนได้ขนาดตามต้องการ แล้วจึงสานตัวก่องข้าวด้านนอกครอบอีกชั้นหนึ่งด้วยตอกป็นเป็นลายสองยืน หรือลายสองเวียน เพื่อให้เกิดความสวยงาม ตัวก่องข้าวที่สานหุ้มนี้จะต้องสานให้ใหญ่กว่าตัวแบบภายใน แล้วพับปากก่องข้าวหุ้มกลับเข้าไปภายในเพื่อความเรียบร้อยอีกครั้งหนึ่งโดยใช้เส้นหวายผูกคาดไว้ภายนอกเพื่อรับขอบของฝาไปในตัว เมื่อได้ตัวก่องข้าวแล้วจึงทำฐานให้ผายออกรับกับรูปทรงของก่องข้าวด้วย ไม้ฐานนี้จะผูกติดกับส่วนกันสี่มุมด้วยหวาย เมื่อได้ตัวก่องข้าวพร้อมฐานแล้วจึงสานฝา ซึ่งมักจะสานด้วยตอกป็นค่อนข้างใหญ่เป็นลายต่าง ๆ แล้วแต่จะเรียกโดยสานเป็นรูปคล้ายฝาชี เมื่อได้ส่วนประกอบที่สำคัญพร้อมแล้วจะต้องทำหูสำหรับร้อยเชือกเพื่อใช้สะพายป่าหรือใช้แขวน จากรูปทรงและวิธีการของก่องข้าวแบบนี้จะเห็นว่าเป็นการสร้างรูปแบบของเครื่องใช้ให้สนองประโยชน์ใช้สอยได้ดีนั่นเอง ก่องข้าวชนิดนี้มีความสมบูรณ์ทั้งรูปทรงที่สวยงามและใช้ประโยชน์ได้ดีด้วย

ภาชนะจักสานสำหรับใส่ข้าวเหนียวหนึ่งอีกแบบหนึ่งที่นิยมใช้กันในอีสานเหนือ คือ "กระติบ" ซึ่งสานด้วยไม้ไผ่เช่นเดียวกัน แต่รูปแบบและวิธีการสานแตกต่างกันไป กระติบมีรูปร่างทรงกระบอกคล้ายกระป๋องไม่มีขา มีเพียงสวนตัวกระติบและสวนฝาเท่านั้น วิธีการสานจะสานด้วยตอกไม้เอี้ยะซึ่งเป็นตอกอ่อน ๆ โดยจะสานเป็นรูปทรงกระบอกให้มีความยาวเป็นสองเท่าของความสูงของตัวกระติบที่ต้องการ เสร็จแล้วต้องพับทบกลับสวนหนึ่งไว้เป็นด้านในตัวกระติบ ก่องข้าวชนิดนี้จะสานลายด้านในและด้านนอกต่างกันคือสวนที่จะพับทบกลับไว้ด้านในนั้นจะสานด้วยลายอำเวียน สวนด้านนอกที่ต้องการความสวยงามจะสานด้วยลายสองยี่น หรือยกดอกเพื่อความสวยงาม ส่วนกันจะต้องสานเป็นแผ่นกลม ๆ ต่างหากแต่นำมาผนึกติดกับตัวกระติบภายหลัง สวนฝักกระติบก็จะทำเช่นเดียวกับตัวกระติบ กระติบชนิดนี้บางครั้งอาจจะใช้ก้านตาลขดเป็นวงทำเป็นส่วนฐาน เพื่อความคงทนด้วย

อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างระหว่างก่องข้าวและกระติบ เกิดจากความนิยมของท้องถิ่นแต่ละท้องถิ่นที่ทำสืบทอดต่อ ๆ กันมาแต่บรรพบุรุษปัจจุบัน ก่องข้าวและกระติบยังคงรักษารูปทรงและลักษณะเฉพาะถิ่นของตนไว้ได้ เพราะผู้สานแต่ละถิ่นมักมีความถนัดและเคยชินในการทำตามแบบอย่างของตนมากกว่าที่จะเลียนแบบก่องข้าวถิ่นอื่น แม้ปัจจุบันเครื่องจักสานพื้นบ้านอีสานจะมีรูปแบบเปลี่ยนแปลงไปบ้าง เช่น เพิ่มสีเส้นหรือนำวัสดุสมัยใหม่ เช่น พลาสติก เข้ามาประยุกต์ใช้ประกอบกับเครื่องจักสาน ซึ่งเป็นไปตามสมัยนิยมมากกว่าความต้องการที่เปลี่ยนแปลงรูปแบบดั้งเดิมของตน แต่ในที่สุดก่องข้าวไม้ไผ่ก็ยังเป็นที่นิยมของชาวบ้านมากกว่าภาชนะชนิดอื่น

เครื่องจักสานพื้นบ้านที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งคือ "ตะกร้า" หรือที่ภาษาถิ่นเรียก "กะต๋า" หรือ "กะต๋า" ซึ่งเป็นภาชนะจักสานที่ใช้กันแพร่หลายในภาคอีสาน

ตะกร้า หรือ กะต๋าสาน มีประโยชน์ในการใช้สอยเช่นเดียวกับตะกร้าภาคกลางหรือข้าวภาคเหนือ เป็นภาชนะที่ใช้กันอย่างกว้างขวางในภาคอีสานเพราะใช้ใส่ของได้สารพัดและใช้ได้ทั้งการหิ้ว หาบ และคอนด้วยไม้คาน รูปทรงของตะกร้าหรือกะต๋าต่างไปจากตะกร้าภาคอื่น กะต๋าสานด้วยไม้ไผ่ เริ่มสานกันก่อนด้วยลายขัด (ลายขัดปี) ตอกคู่ แล้วค่อย ๆ สานต่อขึ้นมาด้านข้างของตะกร้าด้วยลายธรรมดาเรื่อยไปจนถึงปากของตะกร้าซึ่งจะใช้ตอกเส้นเล็กเพื่อความแข็งแรง ทนทานปากหรือขอบตะกร้าจะใช้วิธีเก็บนิมโดยสานขอนตอกเข้าไปในตัวตะกร้า เสร็จแล้วจะทำหูตะกร้าเพื่อใช้หิ้วหรือหาบ โดยมากจะใช้ไม้ไผ่อีกชิ้นหนึ่งโค้งเหนือปากตะกร้า แล้วผูกปลายทั้งสองเข้ากับขอบตะกร้า ตะกร้าภาคอีสานจะมีรูปทรงคล้าย ๆ กันเป็นส่วนใหญ่ อาจจะมีขนาดเล็กและใหญ่ต่างกันเท่านั้น ตะกร้าชนิดนี้จะใช้ได้ทั้งแบบเป็นคู่และใช้หิ้วเพียงใบเดียว ตั้งแต่ใช้ใส่ผัก ผลไม้ถ่าน และสิ่งของอื่น ๆ ไปจนถึงใช้เป็นเขียนหมากสำหรับใส่หมาก เรียกว่า "คูหมาก" หรือ

บางครั้งใช้ชันยาทำเป็นครุหรือคู่สำหรับตักน้ำก็ได้ ชาวอีสานนิยมใช้กะตักกันทั่วไปเพราะมีน้ำหนักเบาทำได้ง่าย ราคาถูกกว่าภาชนะชนิดอื่น

อย่างไรก็ตาม ตะกร้าสานของอีสานถึงแม้ว่าจะเป็นเครื่องจักสานที่มีรูปทรงและลวดลายในการสานง่าย ๆ ไม่ละเอียดประณีต แต่เป็นเครื่องใช้ในครัวเรือนที่ใช้กันแพร่หลาย เป็นเครื่องจักสานที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นชนิดหนึ่งของอีสาน จะพบเห็นชาวอีสานหิ้วตะกร้าหรือหาบตะกร้านี้ทั่วไป

นอกจากตะกร้าหรือกะตักที่ใช้กันแพร่หลายในภาคอีสานหรือถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของเครื่องจักสานอีสานดังกล่าวแล้ว ในภาคอีสานยังมีเครื่องจักสานที่น่าสนใจอีกหลายอย่างแต่ส่วนมากจะเป็นเครื่องจักสานไม้ไผ่มากกว่าอย่างอื่น และเครื่องจักสานที่ใช้กันมากในชีวิตประจำวันก็เป็นพวกภาชนะต่าง ๆ เช่น กระบุง ตะกร้า กระจาด เปลเด็ก เครื่องจักสานที่จำเป็นต่อชีวิตอีกอย่างหนึ่งคือเครื่องมือจับและดักสัตว์น้ำเช่น ไซ ช้อง ตุ่มดักกบ ซอน ปุ่มขังปลา ฯลฯ นอกจากนี้มีเครื่องจักสานที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการเลี้ยงไหมและการทอผ้า เช่น กะเพียดปั่นฝ้าย กระดัง เลี้ยงไหม จ่อเลี้ยงไหม เครื่องจักสานที่เกี่ยวข้องกับขนบประเพณีของชาวอีสาน ได้แก่ เบ็งหมากสำหรับใส่ดอกไม้และเครื่องบูชาต่าง ๆ และก่องข้าวขวัญสำหรับใส่ข้าวเหนียวหนึ่งเป็นต้น

เครื่องจักสานภาคใต้

การทำเครื่องจักสานพื้นบ้านในแต่ละภาคของไทยมีปัจจัยหลายอย่างเป็นองค์ประกอบกำหนดรูปแบบของเครื่องจักสาน โดยเฉพาะสภาพทางภูมิศาสตร์และวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างเครื่องจักสานพื้นบ้านภาคต่าง ๆ เครื่องจักสานพื้นบ้านของภาคใต้อีกก็เช่นเดียวกัน ลักษณะภูมิศาสตร์ของภาคใต้ที่แตกต่างไปจากภาคอื่น ๆ ส่งผลถึงการประกอบอาชีพและการสร้างเครื่องมือเครื่องใช้ประเภทเครื่องจักสานด้วย

ภาคใต้เป็นแหล่งที่มีวัตถุดิบที่นำมาใช้ในการทำเครื่องจักสานได้หลายชนิด เช่น ไม้ไผ่ หวาย กระจุต และ ย่านลิเภา บริเวณชายฝั่งตะวันออกของภาคใต้ตั้งแต่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ลงไปเป็นแหล่งสำคัญของการผลิตเครื่องจักสานของภาคใต้ มีเครื่องจักสานหลายอย่างที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตนที่ต่างไปจากเครื่องจักสานอื่น ๆ เช่นเครื่องจักสานย่านลิเภาที่ทำกันมากในบริเวณจังหวัดนครศรีธรรมราช เครื่องจักสานกระจุตทำกันมากในหลายท้องถิ่นในเขตจังหวัดพัทลุง สงขลา และปัตตานี นอกจากนี้ก็มีเครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ทำกันทั่วไปแทบทุกจังหวัด

เครื่องจักสานพื้นบ้านของภาคใต้โดยเฉพาะบริเวณชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะถิ่นที่น่าสนใจมีหลายชนิดแต่มีเครื่องจักสานชนิดหนึ่งที่สร้างตามความต้องการในการ

ใช้สอยตามสังคมเกษตรกรรมของชาวใต้ ที่มีความสวยงาม มีลวดลายที่ประณีตและเอื้ออำนวยต่อประโยชน์ใช้สอยเป็นอย่างดีทั้งยังสัมพันธ์กับความเชื่อถือของชาวใต้ที่น่าสนใจยิ่ง คือ กระดังง์ ซึ่งชาวใต้เรียกว่า "ดัง"

กระดังง์ หรือ ดัง ที่นิยมใช้กันอยู่ในภาคใต้มี 2 อย่าง คือ กระดังง์ผัดข้าว และกระดังง์มอน กระดังง์ทั้งสองชนิดนี้สานด้วยไม้ไผ่และหวายสำหรับใช้งานเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำไร่ทำนา กระดังง์ปักชำได้ทั้งสองชนิดเป็นกระดังง์ที่มีลักษณะเฉพาะที่ต่างไปจากกระดังง์ภาคอื่นอย่างเห็นได้ชัด ทั้งด้านรูปแบบและลวดลาย

ด้านรูปแบบของกระดังง์ผัดภาคใต้ต่างไปจากกระดังง์ทั่ว ๆ ไป คือ จะมีรูปกลมรีคล้ายรูปหัวใจ ส่วนบ้านจะกลมมน ส่วนแหลมจะรีเล็กน้อยและการทำกระดังง์ให้มีลักษณะรีแทนที่จะกลมก็เพื่อความสะดวกในการร่อน ผัด และเทข้าวออกแสดงให้เห็นการสร้างรูปแบบที่สอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอยอย่างแยบยล

กระดังง์ผัดข้าวของภาคใต้มี 2 ชนิดคือ "กระดังง์ลายขอ" และ กระดังง์บองหยอง"

กระดังง์ลายขอ เป็นกระดังง์ผัดข้าวที่มีรูปแบบและลายสานที่ถือว่าเป็นเครื่องจักสานชั้นเยี่ยมที่ออกแบบรูปร่างและลวดลายประณีตประสานกับการใช้สอยได้เป็นอย่างดี และมีคุณค่าทางความงามด้วย กระดังง์ลายขอนิยมสานด้วยตอกไม้ไผ่สีสุก เพราะเป็นไม้ไผ่ที่มีเนื้อแข็งและเหนียว กระดังง์ลายขอมีลักษณะพิเศษอยู่ที่ตอกซึ่งจะปล่อยข้อปล้องไม้ไผ่ด้านที่เป็นผิวไว้ โดยไม่ได้ตัดออก ตอกด้านนี้จึงมีลักษณะเป็นขอยู่ตามปล้อง ซึ่งเป็นที่มาของการเรียกว่า "กระดังง์ลายขอ" ตอกที่จะเว้นข้อไว้เป็นขอนี้เส้นหนึ่งจะมีข้อเหลือไว้เพียงข้อเดียว เวลาสานผู้สานจะต้องสานวางจังหวะของตอกพิเศษที่มีข้อเหลือไว้แต่ละเส้นให้อยู่กึ่งกลางของกระดังง์และเรียงสลับพันปลากการเหลือข้อไว้บนตอกเพื่อให้เกิดเป็นลายขอบนกึ่งกลางกระดังง์นี้ มิได้ทำขึ้นเพื่อความสวยงามแต่อย่างเดียว หากแต่ต้องการให้เกิดประโยชน์ในการผัดข้าวได้ดีด้วย กระดังง์ลายขอนี้จะใช้ผัดข้าวเปลือกที่ผ่านการซอมด้วยมือ หรือสีด้วยเครื่องสีข้าวพื้นบ้านมาแล้ว แต่ยังมีเปลือกข้าวที่เรียกว่า ขี้ลืบและกากปะปนอยู่ จะต้องนำมาผัดด้วยกระดังง์ลายขอ ลายขอที่เกิดจากการเว้นข้อไว้บนผิวไม้ไผ่ตามธรรมชาตินี้จะช่วยให้กากข้าวขี้ลืบและสิ่งที่ไม่ต้องการหลุดกับขอยของตอกที่พื้นกระดังง์ลอยตัวขึ้นบนผิวกระดังง์ และจะรวมกันอยู่ตามร่องระหว่างขอตงกลางกระดังง์ จึงผัดหรือเก็บออกได้ง่าย

นอกเหนือไปจากรูปแบบและโครงสร้างของกระดังง์ลายขอที่มีลักษณะเฉพาะที่สนองความต้องการในการใช้สอยได้ดีแล้ว ขั้นตอนและแบบอย่างของลวดลายในการสานกระดังง์ชนิดนี้ยังมีแบบอย่างที่มีลักษณะเฉพาะถิ่นที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ ตั้งแต่หลักการสานที่คิดเป็นสูตรด้วยคำที่คล้องจองไว้ว่า "ยกสองข่มห้า เรียกว่า ลายบ้าเอย" ที่เรียกว่า "ลายบ้า" คงเป็นเพราะว่าการสาน

กระดังชนิดนี้सानยากนั่นเอง ผู้सानจะต้องเป็นช่างฝีมือดี เมื่อसानเสร็จแล้วแนวทางของเส้นตอกจะต้องเป็นแนวมีระเบียบ และลายของปล้องข้อจะเรียงกันได้จึงหวางงดงามอยู่ตามด้านหน้ากระดัง ส่วนด้านหลังจะเป็นแนวร่องตอกซึ่งเรียกว่า "ดี" กระดังลายขอนี้ส่วนมากจะมีขนาดไม่ใหญ่นัก และนิยมเรียกแนวดีแทนขนาด เช่น กระดังขนาด 7 ดี หรือ 9 ดี เป็นต้น กระดังที่นิยมใช้กันเป็นกระดังที่มีลายขอดีหรือละเอียดมากกว่ากระดังที่มีลายขอห่าง ๆ กัน

กระดังผิดข้าวอีกอย่างหนึ่งที่ถือว่าเป็นกระดังที่มีลักษณะเฉพาะของภาคใต้ คือ "กระดังลายบองหยอง" กระดังชนิดนี้सानง่ายกว่ากระดังลายขอ การสานกระดังลายบองหยองใช้ตอกไม้ไผ่เช่นเดียวกับกระดังลายขอ แต่ใช้ตอกเส้นใหญ่กว่าและไม่มีข้อปล้อง เป็นตอกเรียบๆ ธรรมดา ผิวหน้ากระดังจึงเป็นลายเรียบ ๆ กระดังชนิดนี้ใช้ผิดข้าวและเมล็ดพืชพันธุ์ต่าง ๆ เช่นเดียวกัน

นอกจากกระดังทั้งสองชนิดดังกล่าวแล้วยังมีกระดังอีกชนิดหนึ่งเรียกว่า "กระดังมอน" คำว่า "มอน" เป็นภาษาปักษ์ใต้ หมายถึง กระดังกลมขนาดใหญ่กว่ากระดังผิดข้าวเท่าหนึ่ง ใช้ตากพืชพันธุ์ธัญญาหารต่าง ๆ เพราะเป็นกระดังขนาดใหญ่มีเนื้อที่มากกว่ากระดังทั่ว ๆ ไป

ลักษณะของกระดังชนิดต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วจะเห็นว่ากระดังของภาคใต้เป็นเครื่องจักสานที่มีลักษณะเฉพาะถิ่นโดดเด่นชนิดหนึ่ง นอกจากนี้กระดังของภาคใต้เกี่ยวเนื่องกับคติความเชื่อของชาวใต้ที่ยึดถือสืบต่อกันมาแต่โบราณด้วย เช่นห้ามนำกระดังขึ้นไปบนยุงข้าว เพราะจะทำให้ขวัญข้าวหรือแม่โพสพหรือเทพธิดาแห่งข้าวไม่พอใจแล้วหนีไปไม่คุ้มครองเป็นมิ่งขวัญ ทำให้การทำนาไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร ความเชื่อนี้แม้จะหาเหตุผลไม่ได้ว่าทำไมแม่โพสพจึงไม่ชอบกระดังแต่ก็เป็นความเชื่อที่เชื่อถือสืบต่อกันมาแต่โบราณความเชื่อที่เกี่ยวกับกระดังอีกอย่างหนึ่งคือ จะต้องเก็บรักษากระดังไว้ให้ดี ถือว่ากระดังเป็นของสำคัญต้องเก็บไว้ในที่สูง เช่น ตามชายคา หรือเหนือเตาไฟในครัวเพื่อให้ควนไฟช่วยรักษาเนื้อไม้ไม่ให้มอดหรือแมลงกัดกิน และช่วยให้เส้นตอกแน่นมีสีด้าอมแดงดูสวยงามอยู่เสมอ การที่ชาวบ้านเก็บรักษากระดังไว้ในที่สูงไม่让孩子นำไปเล่นนั้นอาจจะมาจากความเชื่อที่ว่า แม่โพสพเป็นผู้มีพระคุณให้ข้าวเลี้ยงชีวิตมนุษย์ จึงควรเก็บรักษากระดังผิดข้าวไว้ให้ดี การเก็บรักษากระดังนั้นนอกจากจะใช้ควนไฟจากการหุงหาอาหารช่วยเคลือบผิวแล้ว บางครั้งจะทำด้วยน้ำมันยางทาซึ่งชั้นผสมรำข้าว ซึ่งจะช่วยให้ใช้ได้นาน

ถ้าพิจารณาจากความเชื่อนี้แล้ว จะเห็นว่าเป็นอุบายของคนโบราณที่จะรักษากระดังไว้ให้คงทน ใช้งานได้นาน เพราะกระดังसानยากจะต้องใช้ความละเอียดประณีตมาก การสานกระดังลายขอและกระดังชนิดอื่นๆ ของภาคใต้ยังมีสานกันอยู่บริเวณพื้นที่ราบที่มีการทำไร่ ทำนา ได้แก่ บริเวณจังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยเฉพาะจังหวัดนครศรีธรรมราช ยังมีช่าง

สานกระดิ่งลายขอฝีมือดีอยู่บ้างแต่ไม่มากนักเพราะการสานกระดิ่งลายขอต้องใช้ความพยายาม และต้องมีความละเอียดประณีตใช้เวลามาก

อย่างไรก็ตาม กระดิ่งลายขอ กระดิ่งลายบองหยอง และกระดิ่งมอญ ของภาคใต้ เป็นเครื่องจักสานที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นชัดเจนอย่างหนึ่งของภาคใต้

นอกเหนือไปจากสภาพทางภูมิศาสตร์สภาพการดำรงชีวิต ความเชื่อ ขนบประเพณีและศาสนา ที่เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เกิดการสร้างเครื่องจักสานแล้ว วัตถุดิบท้องถิ่นยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้เครื่องจักสานมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่ต่างไปจากภาคอื่น ๆ ด้วย วัตถุดิบพื้นบ้านที่ใช้ทำเครื่องจักสานภาคใต้มีหลายชนิด เช่นไม้ไผ่ หวาย ย่านลิเภา กระจูด ใบลำเจียก เตย ใบตาล และคล้า เป็นต้น

เครื่องจักสานพื้นบ้านภาคใต้ยังมีอีกหลายชนิด หากแบ่งออกตามวัตถุดิบที่นำมาใช้สาน จะแบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ดังนี้

เครื่องจักสานที่ทำด้วยหวาย และไม้ไผ่ มีหลายชนิด ตั้งแต่เครื่องมือดักและจับสัตว์น้ำ ไปจนถึงเครื่องใช้ในครัวเรือน ได้แก่ กระเชอ จงโคล่ ไต้ระ สีห้ำ (หรือสีละ) เครื่องสีข้าวเขงเลง ช้อง โพง นาง ไช นั้งได้ นอนได้ และข้องดักปลาไหล เป็นต้น

เครื่องจักสานที่ทำจากกระจูด ใบลำเจียกหรือปาดัน เตย ใบตาล ซึ่งนำมาทำเครื่องจักสานประเภทภาชนะและเสื่อมีทำกันในหลายท้องถิ่น

นอกจากนี้ ยังมีเครื่องจักสานบางชนิดที่ทำด้วยวัตถุดิบที่มีอยู่เฉพาะบางท้องถิ่นเท่านั้น ได้แก่เครื่องจักสานที่ทำจาก ต้นคล้า ใบจาก กาบหลาวโอน ย่านลิเภา เป็นต้น

เครื่องจักสานชนิดต่าง ๆ ของภาคใต้ดังกล่าวแล้ว จะเห็นว่าบางชนิดเป็นเครื่องจักสานที่มีประโยชน์ในการใช้สอยเช่นเดียวกับเครื่องจักสานภาคอื่น แต่มีรูปแบบ ลวดลาย และใช้วัตถุดิบที่แตกต่างไปจากเครื่องจักสานภาคอื่น ๆ มีลักษณะเฉพาะถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

เครื่องจักสานของไทยที่ทำเป็นเครื่องใช้จุกจิกต่าง ๆ ในบ้านเรือนขณะนี้ นับว่ามีบทบาทสำคัญทั้งตลาดในประเทศและต่างประเทศ นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมักจะนิยมซื้อติดมือกลับไปเสมอ เครื่องจักสานเหล่านี้มีต่างกันหลายประเภท นับตั้งแต่ชนิดใหญ่เป็นต้นว่า เฟอร์นิเจอร์ จนกระทั่งถึงจวนรองแก้ว เป็นต้น เครื่องจักสานเหล่านี้ทำขึ้นจากวัสดุซึ่งมีภายในประเทศนำมาสานและออกแบบให้งดงามและสอดคล้องกับสมัยนิยมของผู้ซื้อ วัสดุต่าง ๆ เหล่านี้ส่วนใหญ่ได้แก่ หวาย กก ใบลาน ก้านลาน ป่านศรนารายณ์ เป็นต้น (รัตนะ อุทัยผล, 2523, หน้า 74)

6. ต้นหวาย

รศ.ดร. อรุทัยผล ได้กล่าวว่า หวาย ปัจจุบันชุดเฟอร์นิเจอร์ซึ่งทำด้วยหวายได้เป็นสินค้าออกอีกชนิดหนึ่งเพราะฝีมือดีในการทำและการตัดรูปหวายในแบบต่าง ๆ กัน เป็นสิ่งที่แปลกตาแก่ชาวต่างชาติเป็นอย่างยิ่ง และหวายเป็นวัสดุซึ่งมีคุณค่าในการทนแดดและไม่ยืดหดตามดินฟ้าอากาศ ประเทศในตะวันตกจึงมักนิยมตั้งไว้ที่ระเบียง หรือในสวน นอกจากจะแพร่หลายในรูปแบบเฟอร์นิเจอร์แล้ว หวายยังมีประโยชน์ในการทำเครื่องใช้สารพัดอย่าง เป็นต้นว่า กระเป๋าสตรี กระเป๋า ตะกร้า รถเข็นเด็ก กรงนก ตะกร้อ ซึ่งเป็นกีฬาประจำชาติไทยมาแต่โบราณกาล แต่ชาวต่างประเทศมักนิยมพันสีด้วยสีบรอนซ์เงิน หรือทอง สำหรับนำไปประดับต้นคริสต์มาสในเทศกาลคริสต์มาส

ลักษณะทั่วไปของต้นหวาย มีลักษณะเป็นกอคล้ายพวกปาล์ม ใบเป็นหนามเล็ก ๆ และบางชนิดมีลักษณะคล้ายใบไผ่ มีหนามตามปลายลำ หวายชอบขึ้นตามป่าทั่วทั่วไป และตามดินแดนริมน้ำและที่มีลำธารไหลผ่าน มีมากใน มลายู จีน อินเดีย สุมาตรา ฟิลิปปินส์ และประเทศไทย ในประเทศไทยมีมากที่จังหวัดจันทบุรี ชุมพร ปราจีนบุรี ฯลฯ ลักษณะของหวายแม้ว่าชนิดเดียวกัน แต่จะแตกต่างกันตามลักษณะภูมิประเทศ เช่นหวายโป่ง จังหวัดจันทบุรี มีสีขาวนวลกว่าหวายโป่งจังหวัดอื่น

หวายเป็นไม้ที่ประกอบด้วยเซลล์ยาวมาก สามารถตัดให้โค้งงอเป็นรูปต่าง ๆ ได้ตามความต้องการ จึงเหมาะอย่างยิ่งในการทำเครื่องใช้ต่าง ๆ หวายที่นำมาทำเครื่องเฟอร์นิเจอร์แบ่งได้ 2 ชนิด คือ

1. หวายชนิดใหญ่ ได้แก่ หวายโป่ง หวายน้ำ หวายช้าง ฯลฯ
2. หวายชนิดเล็ก ได้แก่ หวายตะกร้าทอง หวายหนามขาว หวายกาหลง ฯลฯ

แต่ส่วนใหญ่แล้วใช้หวายโป่งและหวายกาหลง หรือหวายขนุน และต้องมีอายุ 2 ปีขึ้นไปจึงนำมาใช้ได้

กรรมวิธีในการผลิตเครื่องหวาย โดยย่อดังนี้

การทำเครื่องเฟอร์นิเจอร์ โดยมากใช้หวายโป่งนำมาคัดเลือกเอาขนาดยาวประมาณ 4 เมตร มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 3-4 เซนติเมตร เมื่อได้ขนาดตามที่ต้องการแล้ว นำมาปอกเปลือกให้เสร็จขณะที่ยังสด เพราะถ้าทิ้งไว้ให้แห้งจะปอกเปลือกยาก และเสียเนื้อหวาย แต่บางรายก็ไม่ปอกเลย ซึ่งแล้วแต่ความนิยม หลังจากปอกเปลือกแล้วนำไปฟึ่งแดดและคอยหมั่นกลับให้ทั่ว

ตากประมาณ 7 วัน แล้วเก็บในที่ร่มไม่ให้แห้ง เพื่อกันไม่ให้ขึ้นรา ถัดจากนั้นนำหวายไปแช่น้ำทิ้งไว้ประมาณ 1 คืน เพื่อให้อ่อนตัวได้ง่ายและไม่เปราะ แล้วลนไฟให้ร้อนที่ละน้อย จนทั่วบริเวณที่จะทำการตัด ในตอนนี้อยู่ที่ความชื้นช้ำปานาญ และความประณีตของผู้ทำ ขั้นตอนก็ตัดขึ้นรูปตามที่ต้องการแล้วจึงหวายที่ตัดให้คงรูปให้เรียบร้อย แล้วจึงขัดด้วยเศษแก้วให้เกลี้ยง ถัดจากนั้นจึงขัดด้วยกระดาษทรายละเอียด และตกแต่งในส่วนที่มีรูโดยใช้ดินสองพองหรือฝุ่นจีนผสมแซลแลคอุดให้แน่น แล้วใช้กระดาษทรายขัด ส่วนที่หวายติดกันใช้ตะปูยึดและพันด้วยเส้นหวาย ซึ่งได้เลือกแล้วให้เรียบร้อย เมื่อขัดเกลารียบร้อยแล้วนำมาทาแลคเกอร์ให้เป็นมันสวยงาม การทาแต่ละครั้งต้องให้แห้งก่อนจึงทาครั้งต่อไป แล้วใช้กระดาษทรายถูให้เรียบร้อย ขั้นสุดท้ายลงลูกประคบจึงจะแน่ว่าเสร็จ

สำหรับหวายที่จะนำมาทำพวกเครื่องใช้ต่างๆ และสำหรับพันเก้าอี้หวายนั้นส่วนมากใช้หวายกาหลงหรือหวายขนุน ซึ่งมีมากที่จังหวัดชุมพร ขั้นแรกต้องนำหวายเข้าที่อบผิวก่อนเพื่อให้ผิวสะอาดและป้องกันตัวมอดรบกวน โดยใช้กำมะถันตาบิอบประมาณ 1 คืน จึงแช่น้ำเพื่อให้หวายอ่อนตัวอีก 1 คืน เพื่อสะดวกในการเข้าเครื่องเรียดออกมาใช้สำหรับประกอบการสานของใช้ต่างๆ และสำหรับพันเก้าอี้หวาย เมื่อเรียดแล้วคงเหลือลำต้นที่เรียกว่าไส้หวาย ซึ่งมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมซึ่งจำต้องนำเข้าเครื่องผ่าไส้หวาย รีดออกเป็นเส้นกลมๆ โดยขนาด 1 มม. ต้นหนึ่งผ่าได้ประมาณ 7-8 เส้น ไส้หวายนี้นำมาสานสิ่งของต่างๆ เช่นกระเป๋าใส่เสื้อผ้า ตะกร้า กระเป๋าถือ และของใช้เบ็ดเตล็ด เป็นต้น

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วิรัชญา สุขศรี (2546) ได้ศึกษาการวิเคราะห์ประสิทธิภาพการดำเนินงานกระจายสินค้าประเภทผลิตภัณฑ์เพื่อความบันเทิง เช่น เทป ซีดี วีซีดี เป็นต้น ด้วยวิธีการวิเคราะห์คุณค่ากิจกรรม และนำเสนอแนวทางในการปรับปรุงกระบวนการทำงานของบริษัทตัวอย่างให้มีประสิทธิภาพทั้งในด้านเวลาและการจัดการสินค้าคงคลัง ข้อมูลที่ใช้ประกอบการศึกษาเก็บรวบรวม ณ ศูนย์กระจายสินค้าของบริษัทตัวอย่างในกรุงเทพฯ โดยครอบคลุมกระบวนการกระจายสินค้าให้กับลูกค้าทั้งในกรุงเทพฯและต่างจังหวัด ผลการศึกษากการวิเคราะห์กิจกรรมโดยใช้เทคนิค Value Stream Mapping เมื่อพิจารณาเวลาที่สินค้าอยู่ในระบบ พบว่า สินค้าประเภทเทปเพลงไทย และเทปเพลงสากล มีเวลาที่สินค้าอยู่ในระบบ 4 ถึง 7 เดือนตามลำดับ ซึ่งถือว่า มีสินค้าคงคลังในระบบในระดับที่สูงมาก การศึกษานี้จึงได้นำเสนอแนวทางในการปรับปรุงระดับสินค้าของบริษัทตัวอย่าง โดยนำแนวความคิด Vendor Managed Inventory (VMI) มาประยุกต์ใช้

เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการลูกค้าได้อย่างรวดเร็ว รวมทั้งสามารถลดปริมาณสินค้าคืนจากลูกค้า และลดระดับสินค้าคงคลังในระบบลงได้

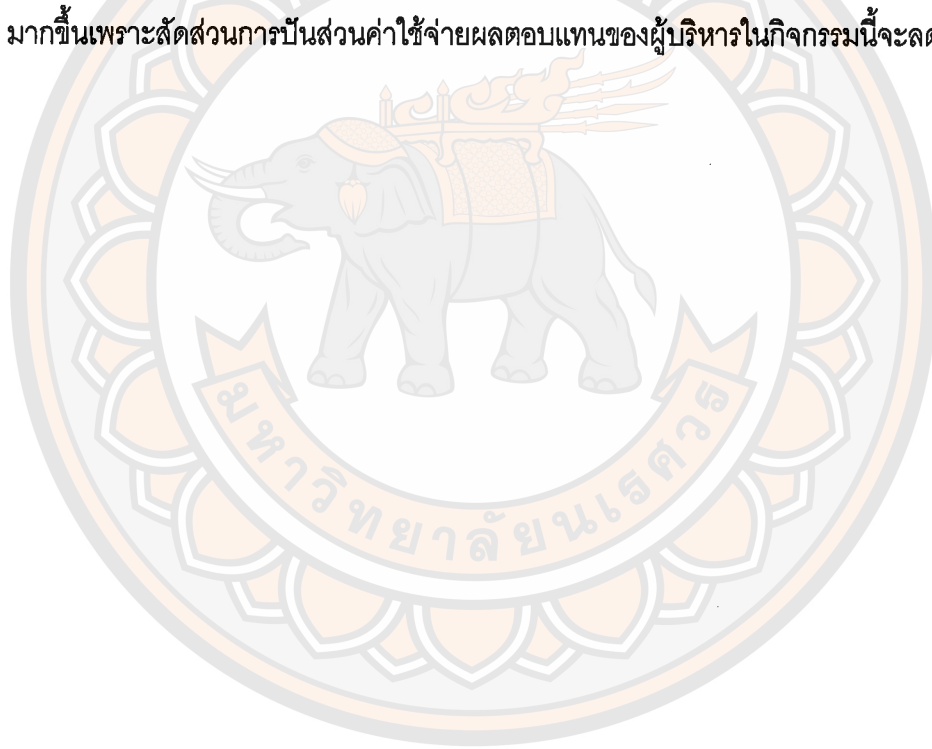
การพิจารณากระบวนการกระจายสินค้าแยกตามประเภทของการสั่งซื้อ พบว่า (1) กระบวนการกระจายสินค้าที่มีการสั่งซื้อเพิ่มเติม มีการดำเนินงานที่ต้องปรับปรุงด้านเวลา คือการจัดส่งสินค้า และการดำเนินการหลังการจัดส่ง (2) กระบวนการกระจายสินค้าใหม่ มีการดำเนินงานปรับปรุงด้านเวลา คือการจัดสินค้าตามแผนการตลาด การเตรียมการจัดส่ง และการจัดส่งสินค้า และ (3) กิจกรรมจัดการสินค้าคืน มีการดำเนินงานที่ต้องปรับปรุงด้านเวลา คือการแยกสินค้าดี - เสีย การศึกษาได้นำเสนอให้มีการจำกัดหรือลดการทำงานส่วนเกินที่ไม่เกิดประโยชน์ รวมทั้งจัดเรียงขั้นตอนการทำงานในกระบวนการใหม่ เพื่อลดเวลาของการดำเนินงานโดยรวมลง

วรพจน์ จันทร์เรือง (2549) ได้ศึกษาศูนย์กระจายสินค้าขึ้นส่วนรถยนต์ : การวิเคราะห์ทำเลที่ตั้ง โดยมีกรณีศึกษาเป็นผู้ประกอบรถยนต์ และบริษัทผู้ผลิตชิ้นส่วนรถยนต์ ที่ตั้งอยู่ในเขตนิคมอุตสาหกรรมทางภาคตะวันออก (ระยอง, ชลบุรี, ฉะเชิงเทรา, และสมุทรปราการ) ระบบ GIS (Geographic Information System) นี้ สามารถช่วยในการตัดสินใจในการเลือกทำเลที่ตั้งของศูนย์กระจายสินค้าที่เหมาะสมกับธุรกิจดังกล่าว โดยมีการนำข้อมูลปริมาณที่ทำการส่งออกไปยังท่าเรือและท่าอากาศยานที่สำคัญต่าง ๆ เข้ามาพร้อมด้วย โดยคำนึงถึงปริมาณที่นำเข้า และส่งออกของแต่ละท่าเกี่ยวข้อง ข้อมูลของแต่ละจังหวัด เพื่อให้กำหนดที่ตั้งได้เหมาะสมที่สุด และนำไปหาต้นทุนที่เปลี่ยนไปเมื่อสินค้ามีศูนย์กระจายสินค้า

วิจัยได้นำผลจากการสอบถามเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจใช้ศูนย์กระจายสินค้าเพื่อนำมาพิจารณาถึงความต้องการของผู้ใช้บริการว่าต้องการให้ศูนย์กระจายสินค้ามีการให้บริการในลักษณะใดบ้าง และเพื่อให้เห็นความเป็นไปได้ในการจัดตั้งศูนย์กระจายสินค้า รวมทั้งความสำคัญที่ให้การบริการด้านคลังศูนย์กระจายสินค้าสาธารณะ เพื่อสามารถนำข้อมูลดังกล่าวไปนำเสนอในการตั้งศูนย์กระจายสินค้าต่อไป

วลัยพันธ์ เขียวไทย (2549) ได้ศึกษากิจกรรมการดำเนินงานในศูนย์กระจายสินค้าสินค้าอย่างละเอียดเพื่อวิเคราะห์กิจกรรมและจัดตั้งศูนย์กิจกรรมในการปันส่วนค่าใช้จ่าย ทั้งนี้ต้นทุนที่ใช้ในการปันส่วนนั้นแยกออกเป็น 2 ด้าน คือ ค่าใช้จ่ายด้านบุคลากรและค่าใช้จ่ายด้านทรัพยากร โดยค่าใช้จ่ายด้านบุคลากรนั้นจะใช้ตัวผลักดันกิจกรรมได้แก่สัดส่วนเวลาการทำงานพนักงานในแต่ละตำแหน่งในการปันส่วนค่าใช้จ่าย ส่วนต้นทุนด้านทรัพยากรนั้น ใช้ตัวผลักดันทรัพยากรในการปันส่วนค่าใช้จ่ายเข้าสู่ศูนย์กิจกรรมที่กำหนด เมื่อได้ผลการปันส่วนค่าใช้จ่ายทั้งทางด้านบุคลากรและ

ทรัพยากรแล้ว ก็นำผลมาจากการปันส่วนค่าใช้จ่ายทั้ง 2 ด้านมารวมกันเพื่อจัดทำเป็นต้นทุนกิจกรรมของแต่ละศูนย์กิจกรรม ผลการศึกษาพบว่า มีกิจกรรมหลัก 3 กิจกรรมจากกิจกรรมทั้งหมด 17 กิจกรรมที่ก่อให้เกิดรายจ่ายถึง 51% จากรายจ่ายทั้งหมดตงศูนย์กระจายสินค้า ได้แก่ กิจกรรมการจัดเก็บสินค้า กิจกรรมการบริหารงานคลังสินค้า และกิจกรรมการจัดเตรียมสินค้า ในส่วนกิจกรรมการจัดเก็บสินค้านั้นค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่เกิดจากค่าเสื่อมราคาอาคาร และค่าเช่าพาเลท กิจกรรมการบริหารงานคลังสินค้ามีค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่จากผลตอบแทนของผู้บริหาร ในขณะที่กิจกรรมการจัดเตรียมสินค้า มีค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่จากค่าเสื่อมราคาอาคาร และค่าเช่ารถยก เนื่องจากค่าเสื่อมราคาเป็นค่าใช้จ่ายที่ถาวรดังนั้นการปรับลดจึงทำได้ยาก ถ้าต้องการลดค่าใช้จ่ายในกิจกรรมการจัดเก็บและจัดเตรียมสินค้าก็ควรที่จะพิจารณาต่อเรื่องค่าเช่ารถยกและค่าเช่าพาเลท กรณีที่ต้องการลดค่าใช้จ่ายของกิจกรรมการบริหารคลังสินค้าควรมอบหมายหน้าที่รับผิดชอบให้ผู้บริหารมากขึ้นเพราะสัดส่วนการปันส่วนค่าใช้จ่ายผลตอบแทนของผู้บริหารในกิจกรรมนี้จะลดลง

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์หลัก คือ เพื่อเป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายของทinkerไม้หวาย อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก เพื่อให้ผลิตภัณฑ์มีการเปลี่ยนแปลง มีรูปลักษณะให้ตรงตามความต้องการสำหรับ ผู้ซื้อ สะดวกต่อการจัดจำหน่าย เข้าถึงกลุ่มลูกค้าได้หลากหลาย ง่ายต่อการจัดทำ ใช้กระบวนการผลิตที่น้อยไม่มากขึ้นตอนจนเกินไป และยังไม่เป็นอันตรายต่อผู้บริโภคอีกด้วย ให้มีเอกลักษณ์ เพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์โดยมีวัตถุประสงค์รอง คือ เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของตัวผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายของทinkerไม้หวาย อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.2.1 แบบสัมภาษณ์เจาะลึก

3.2.2 แบบสังเกต

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

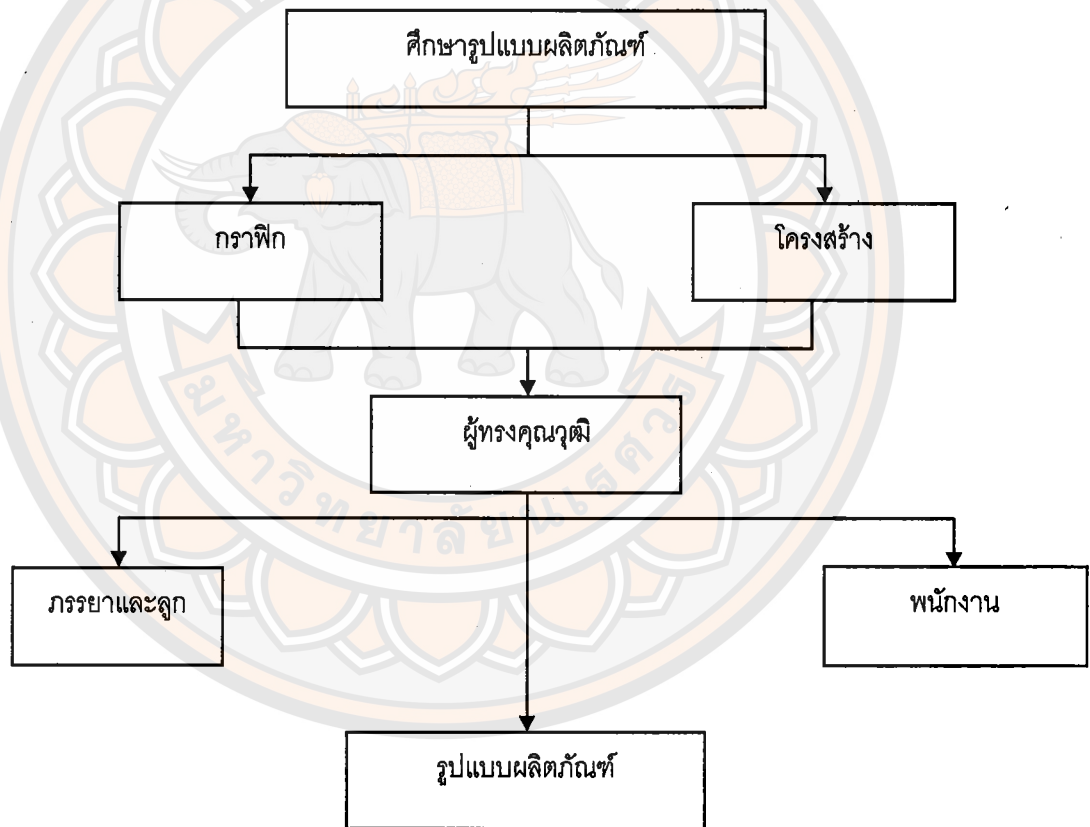
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้เชี่ยวชาญด้านการผลิตหัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวาย
ชื่อ คุณทินกร ปราณนท์

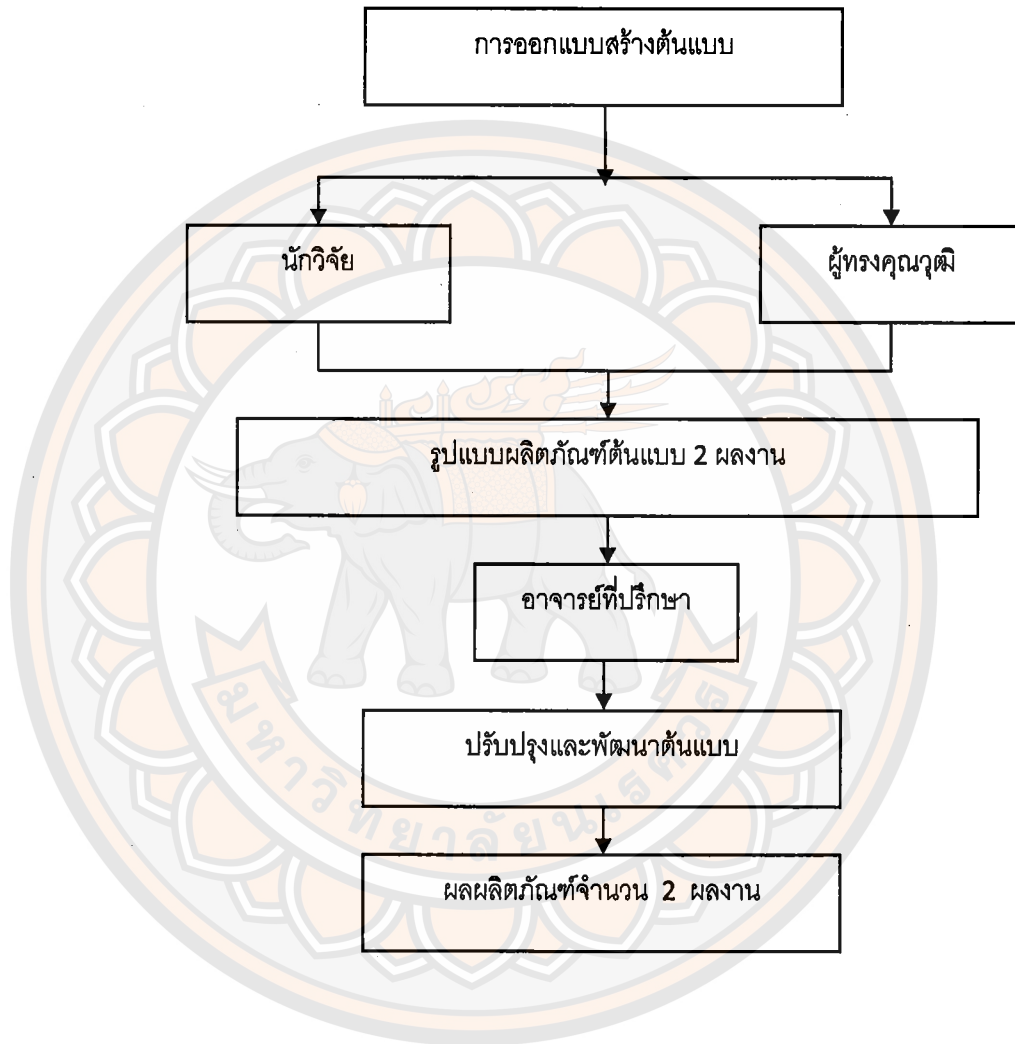
มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายจากทินกรไม้
หวาย ตำบลหัวรอ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

ตาราง 2 แสดงการศึกษารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวาย

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายจากทिनกรไม้หวาย
ตำบลหัวรอ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

ตาราง 3 แสดงการพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวาย

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

นักวิจัยศึกษาเอกสารและสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อนำแนวคิดมาสร้างเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ซึ่งใช้กับทinkerไม้หวาย ตำบลห้วยรอบ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ดังนี้

3.2.1 แบบสัมภาษณ์เจาะลึก

นักวิจัยใช้การสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการเพื่อเป็นข้อมูลด้านผลิตภัณฑ์เครื่องหวายจากเอกสาร งานวิจัย และการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิแล้วสร้างแนวคำถามเกี่ยวกับข้อมูลสำคัญต่างๆ ดังนี้

1. ชื่อและประวัติของเจ้าของธุรกิจ
2. ประวัติความเป็นมาของการจัดตั้งธุรกิจ
3. ขั้นตอนการผลิต
4. อุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิต
5. ลายสาน
6. การตลาด
7. การขนส่ง
8. รายได้ / เดือน / ปี
9. ระบบการทำงาน
10. ขั้นตอนการจัดจำหน่าย
11. ราคาของผลิตภัณฑ์แต่ละชิ้น

3.2.2 แบบสังเกต

เป็นแบบสังเกตที่ได้จากการจดบันทึก การสังเกต และการพูดคุยสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกับผู้ทรงคุณวุฒิในขณะที่ทำการผลิตหัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวาย โดยมีการเก็บเป็นรูปภาพของแต่ละขั้นตอน บรรยากาศในการผลิต สอบถามถึงความเป็นอยู่และการทำงานเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีและเป็นกันเอง

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลภาคสนาม นักวิจัยเริ่มเข้าชุมชนในเดือนพฤศจิกายน 2553 โดยเข้าไปในวันหยุดราชการจนถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2555 นักวิจัยได้ใช้คำถาม (Guideline) ที่ถามถึงภูมิหลังโลกทัศน์ แนวความคิด ประสบการณ์ และความรู้สึกของผู้ให้ข้อมูลหลัก วิธีการก็คือ นักวิจัยแนะนำตัวโดยได้อธิบายถึงวัตถุประสงค์และขอความร่วมมือในการดำเนินการสัมภาษณ์ การพูดคุยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเต็มใจตอบคำถามของผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้ขออนุญาตจดบันทึกใน

ประเด็นสำคัญๆ เพื่อป้องกันการตกหล่นของสาระสำคัญต่างๆ และเพื่อไม่ให้เกิดการระแวงโดยนักวิจัยจำได้อธิบายให้ผู้ให้ข้อมูลหลักทราบก่อนล่วงหน้าว่าข้อมูลที่ได้มาทั้งหมดถือเป็นความลับ ไม่ถูกเปิดเผยที่ใดอันจะทำให้ผู้ให้ข้อมูลหลักเดือดร้อน เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลหลักได้มีความรู้สึกปลอดภัยและยินดีให้ข้อมูลอย่างละเอียด และเพื่อไม่ให้ข้อมูลที่วิเคราะห์ได้เกิดผลกระทบต่อผู้ให้ข้อมูลหลักไม่ว่าจะกรณีใดๆ อันเป็นจรรยาบรรณของนักวิจัย เพื่อให้มีความยืดหยุ่นสูง นักวิจัยสามารถซักถามและหารายละเอียดของประเด็นปัญหาที่ต้องการได้อย่างลุ่มลึก ลักษณะบรรยากาศของการสัมภาษณ์เป็นไปอย่างไม่เป็นทางการมีการพูดคุยอย่างเป็นธรรมชาติทำให้สามารถตรวจสอบความเข้าใจตรงกันระหว่างนักวิจัยและผู้ถูกสัมภาษณ์ได้ในขณะนั้น

แม้ว่านักวิจัยจะทำการเก็บรวบรวมข้อมูล แต่ในการสัมภาษณ์ระดับลึกทุกรายนักวิจัยต้องนำข้อมูลมาสรุปคร่าวๆ ก่อนสัมภาษณ์ครั้งต่อไป เพื่อเป็นการจัดหมวดหมู่ เมื่อเก็บข้อมูลเบื้องต้นได้ นักวิจัยได้ทำการวิเคราะห์เบื้องต้นเพื่อให้ได้มโนทัศน์ในเรื่องต่างๆ ที่ต้องการ วิเคราะห์แบบหยาบๆ ทำให้สามารถตรวจสอบความเข้าใจให้ตรงกันในการสัมภาษณ์ครั้งต่อไป และทำการเลือกข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์เพื่อนำไปสู่การสร้างการวิจัยที่สมบูรณ์

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร นักวิจัยได้ศึกษาเอกสารวิชาการ งานวิจัยด้านวัฒนธรรม จัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นที่ศึกษาได้แก่ กระบวนการเรียนรู้ทางด้านศิลปกรรมท้องถิ่น ประกอบด้วยเนื้อหา รูปแบบการเรียนรู้ และกระบวนการถ่ายทอดอย่างไรบ้าง ศึกษาเอกสารด้านสังคมวิทยา เพื่อศึกษาพฤติกรรมศาสตร์ เครื่องชี้วัดการพัฒนา เพื่อค้นหาการเรียนรู้ทางภูมิปัญญาของชุมชน ประกอบด้วยกระบวนการอะไรบ้าง และการพัฒนาสังคมแนวศิลปกรรม มีตัวชี้วัดอะไรบ้าง ศึกษาคุณค่าศิลปกรรมท้องถิ่น เพื่อสืบค้นว่า คุณค่าศิลปกรรมท้องถิ่นประกอบด้วยด้านใดและส่งผลต่อพฤติกรรมทางศิลปกรรม พฤติกรรมทางสังคมอย่างไร อีกทั้งพฤติกรรมดังกล่าวประกอบด้วยกลุ่มคน แบบแผน วิถีชีวิต วิธีการผลิต ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ค่านิยม และการสร้างความมั่นคงทางสังคมอย่างไร ศึกษาเอกสารด้านจิตวิทยา เพื่อหาความสำคัญของทัศนคติ ความรู้สึก ความคิด ความเชื่อ การให้ความหมายที่ส่งผลต่อพฤติกรรมทางศิลปกรรมท้องถิ่นอย่างไร แล้วนำข้อมูลที่ศึกษาจากเอกสาร และงานวิจัยเพื่อเป็นประเด็นในการวิจัยภาคสนาม

2. การวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม นักวิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากการสัมภาษณ์ทันทีขณะเก็บข้อมูลในพื้นที่ที่ศึกษา โดยผู้วิจัยได้ทำการจดบันทึกประเด็นสำคัญ ขณะสัมภาษณ์ไว้บันทึกภาพเพื่อนำไปใช้ประกอบกับข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการสัมภาษณ์ สอบถามรวมทั้งฟังจากการสัมภาษณ์ เพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูลเรื่องเดียวกันจากแหล่งข้อมูลหลายๆ แหล่ง

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาเรื่อง การพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายของทاجرไม้หวาย อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสังเกตพฤติกรรมในการทำงาน แล้วนำมาเรียบเรียงโดยแบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายของทاجرไม้หวาย อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
2. เพื่อศึกษาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายของทاجرไม้หวาย อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

ตอนที่ 1 การศึกษาสภาพทั่วไปของผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายของทاجرไม้หวาย อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

1. ที่ตั้งร้าน

เลขที่ 281/27 ถนนเอกาทศรุฑ ตำบลหัวรอ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก 65000
(ตรงข้ามสนามกีฬากลางพิษณุโลก)

2. ผู้ก่อตั้ง

คุณทاجر ปรมาณนท

3. ประวัติความเป็นมาของทاجرไม้หวาย

ก่อนที่จะเริ่มตั้งธุรกิจหัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายในชื่อร้านทاجرไม้หวายนี้ คุณทاجرได้เป็นลูกจ้างรายเดือนตามโรงงานมาก่อน ทำได้ประมาณ 4 ปี จึงเริ่มคิดอยากหาประสบการณ์มากกว่าที่เคยได้เรียนรู้ จึงย้ายโรงงานใหม่ไปเรื่อยๆ เพราะแต่ละโรงงานระบบการทำงานไม่เหมือนกันในแต่ละสวน และเพื่อได้ทำงานในแผนกที่แตกต่างจากโรงงานเดิมเรื่อยๆ แต่ละที่ที่

คุณทินกรจะอยู่นั้น ไม่นานเท่าใดนัก เช่น ประมาณ 2 ปี ,1 ปี หรือ อย่างต่ำ 3 เดือน เป็นต้น ค่าแรงจึงไม่แน่นอนเพราะแต่ละงานนั้นคิดเป็นขั้น ๆ ไป คุณทินกรได้ย้ายโรงงานหลาย ๆ ที่เช่นนี้ มามากกว่า 20 ปี จึงคิดอยากสร้างธุรกิจเองเพื่อชีวิตที่ดีขึ้น มั่นคงมากขึ้น และเหตุผลที่สำคัญ คือ มีครอบครัวที่ต้องดูแลเลี้ยงดูเพิ่มขึ้น

ครั้งแรกที่จัดตั้งธุรกิจนี้ได้เข้าร้านทำเองก่อนในครอบครัว 2 คน กับภรรยา เสาร์-อาทิตย์ จะมีลูกชายมาช่วยช่วยบ้าง พonganเริ่มมากขึ้นจากการแนะนำปากต่อปากของลูกค้า จึงได้จ้าง ลูกจ้างเข้ามาช่วยเหลือในยามที่งานมากขึ้นจนไม่สามารถทำได้แค่ภายในครอบครัว

4. สภาพทั่วไปของกลุ่มอาชีพ

เป็นธุรกิจหัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายในครัวเรือนขนาดเล็ก มีการผลิตเอง จำหน่ายเองภายในครอบครัว แต่เมื่อมีสินค้าเข้ามาเยอะ จึงจ้างลูกจ้างเพิ่มมาเพื่อผลิตผลิตภัณฑ์ได้รวดเร็วมากขึ้น หรือเสร็จทันตามลูกค้ากำหนดส่ง และมีการติดต่อทำธุรกิจโดยตรงกับลูกค้าเอง ไม่ผ่านทางพ่อค้าคนกลาง จึงทำให้ลูกค้าได้ราคาที่เหมาะสม ในการโฆษณาสินค้านั้น จะนำผลิตภัณฑ์ เครื่องหวายที่ทำสำเร็จแล้วตั้งโชว์ไว้ที่หน้าร้าน และใช้ฝีมือในการทำให้ลูกค้ามีความเชื่อมั่น และไว้วางใจกับธุรกิจของคุณทินกร

5. แหล่งวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิต

หวายนํ้าผึ้งนั้นจะนำเข้าจากหลากหลายประเทศ เช่น อินเดีย ลาว เป็นต้น แต่คุณทินกร จะรับมาจากกรุงเทพมหานครอีกที ส่วนมากหวายจะเป็นหวายนํ้าผึ้ง เพราะในประเทศไทยได้มี เขตพื้นที่ป่าสงวน ซึ่งหวายมักจะพบที่บริเวณนั้น และถ้าหากจะปลูกเองเพื่อนำมาผลิตก็ต้องใช้ เวลานานหลายปีกว่าจะนำมาใช้งานได้ จึงไม่ทันการแน่นอน ทางกลุ่มจะใช้หวายเกรดเอ หรือ หวานํ้าผึ้งเป็นหลักในการทำผลิตภัณฑ์เครื่องหวายเพราะจะให้คุณภาพที่ดี คงทน ใช้งานได้ ในระยะเวลาที่ยาวนาน

6. นโยบายทางการตลาด

อนาคตมีแนวโน้มว่าจะขยายกิจการให้ใหญ่ขึ้น และเจาะตลาดในทุก ๆ กลุ่มให้มากขึ้น กว่าเดิม อาจมีการส่งออกนอกประเทศ และรวมทั้งการขายตลาดในต่างจังหวัดให้มากขึ้น เพราะ ปกติจะเลือกรับงานมากกว่า เนื่องจากมีลูกจ้างน้อย และเป็นเพียงธุรกิจเล็ก ๆ เท่านั้น

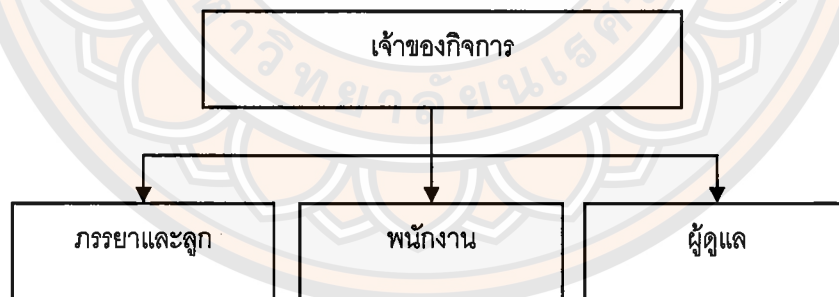
7. ขั้นตอนการจัดจำหน่าย

หากมีผู้มาติดต่อสั่งทำเครื่องเรือนหวาย ทางคุณทinkerจะดูร่างแบบของผลิตภัณฑ์ที่จะส่งปรึกษา อธิบาย และแก้ไขรายละเอียดต่าง ๆ หากว่าตกลงแล้ว จะต้องวางเงินก่อน 30 เปอร์เซ็นต์ของสินค้า เมื่องานส่งจึงรับอีก 70 เปอร์เซ็นต์ที่เหลือ ค่าขนส่งหากส่งภายในอำเภอเมือง คิดค่าขนส่งฟรี หากต่างจังหวัดบวกค่าขนส่งตามระยะทางที่เห็นสมควร แต่หากมีน้อยชิ้นจะขนส่งทางรถไฟ

8. สภาพเศรษฐกิจและการทำกลุ่มอาชีพ

กลุ่มอาชีพหัตถกรรมในครัวเรือนทinkerไม้หวายนั้น คุณทinkerมีความชำนาญในเรื่องเครื่องหวายมาก จึงทำให้ควบคุมการผลิตได้ดีมากยิ่งขึ้น แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้รวดเร็ว ทำให้ผลิตภัณฑ์ที่ออกมาแต่ละชิ้นมีความสวยงาม สมบูรณ์ แข็งแรง มั่นคง ใช้งานได้ในระยะเวลายาวนาน ส่วนในเรื่องค่าแรงนั้นจะคิดขึ้นต่อชิ้นจึงทำให้รายได้ไม่แน่นอน แต่ก็ไม่ถึงกับขาดทุน จึงทำให้ไม่เดือดร้อนในเรื่องเงินมากเท่าใดนัก จึงทำให้เป็นอาชีพที่มั่นคงและสามารถเลี้ยงดูครอบครัวได้เป็นอย่างดี

9. เครือข่ายทางสังคม

10. ผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม

มีแบบที่สามารถทำได้หลากหลาย ทั้งแบบที่มีอยู่แล้วหรือตามที่ถูกค้าออกแบบมา ราคาที่มีความแตกต่างกันไปตามขนาด ลายสาน และความยากของงาน เช่น ชุดรับแขก โต๊ะรับประทานอาหาร เก้าอี้หวาย เตียงนอนหวาย เป็นต้น มีหลากหลายรายการ ประมาณ 100 รายการได้

11. ขั้นตอนการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องหวาย

1. ออกแบบตัวผลิตภัณฑ์หวาย

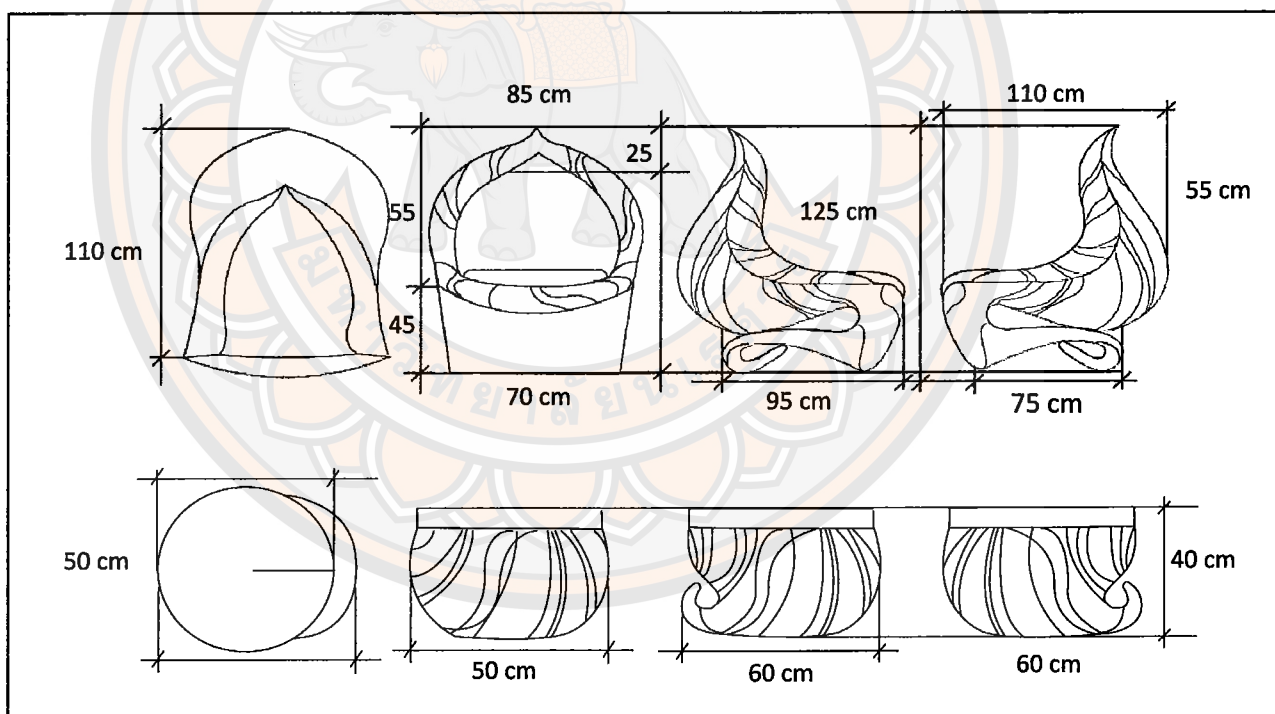
ภาพที่ 4.1 การออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ได้รับแรงบันดาลใจจาก "หม้อข้าวหม้อแกงลิง" และแนวความคิดจาก "พลังแห่งการดึงดูด"

ภาพที่ 4.2 Sketch Design ของผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายประเภทเก้าอี้ไม้สบาย

ภาพที่ 4.3 แบบ Sketch เฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายที่ได้ออกแบบ ด้วยโปรแกรม illustrator

ภาพที่ 4.4 Dimension ของการเขียนแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายที่ได้ออกแบบ

2. วัดและตัดหวาย ตามขนาดที่ต้องการ

ภาพที่ 4.5 คุณทินกรได้ทำการวัดขนาดของหวายให้ได้ตามที่ต้องการ

ภาพที่ 4.6 ตัดหวายตามขนาดที่ได้วัดและทำเครื่องหมายไว้

3. นำหวายไปแช่น้ำประมาณ 10 นาที เพื่อให้ตัด หวายได้ง่ายขึ้น

4. นำไม้ตัดหวาย มาตัดหวายให้ได้รูปตามที่ต้องการแล้ว นำตะปูยึดทิ้งไว้

ภาพที่ 4.7 ตัดหวายตามต้องการ แล้วตอกตะปูยึดไว้

5. เมื่อหวายอยู่ตัวแล้วจึงคลายตะปูออก แล้วตัดเป็นทรงตามต้องการ

ภาพที่ 4.8 คลายตะปู และตัดหวายให้เป็นทรงตามต้องการ

6. เมื่อได้ทุกส่วนแล้ว จึงนำมาขึ้นโครงผลิตภัณฑ์

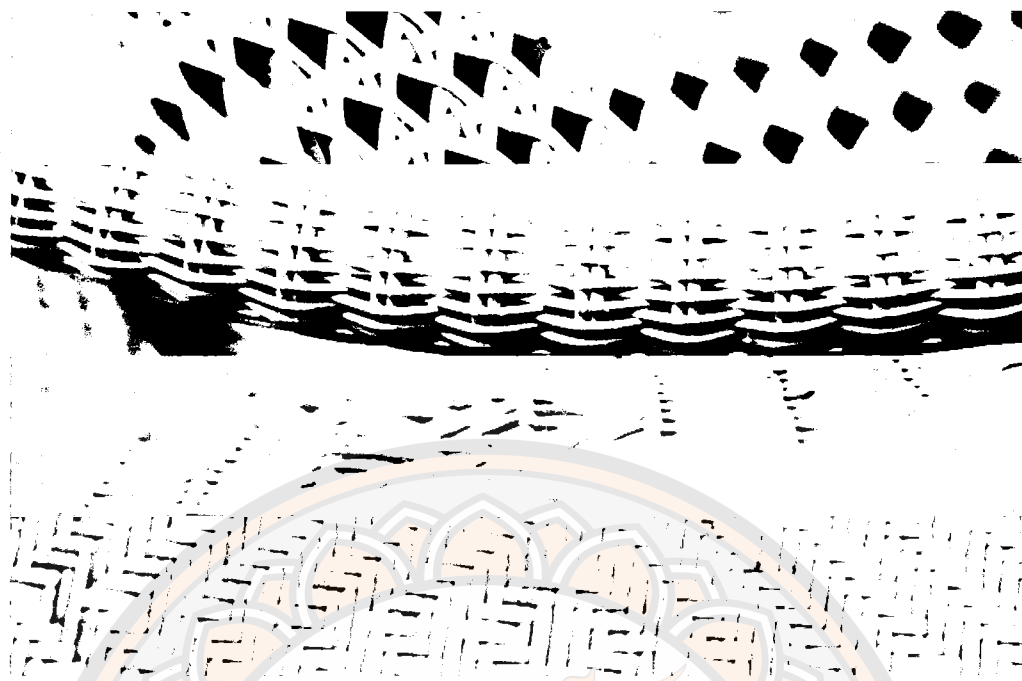

ภาพที่ 4.9 โครงสร้างของผลิตภัณฑ์เฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายที่ได้ออกแบบ

7. สานลายตามที่ได้ออกแบบไว้

ภาพที่ 4.10 วิธีการสานลายหลังจากทำโครงสร้างหวายเสร็จเรียบร้อยแล้ว

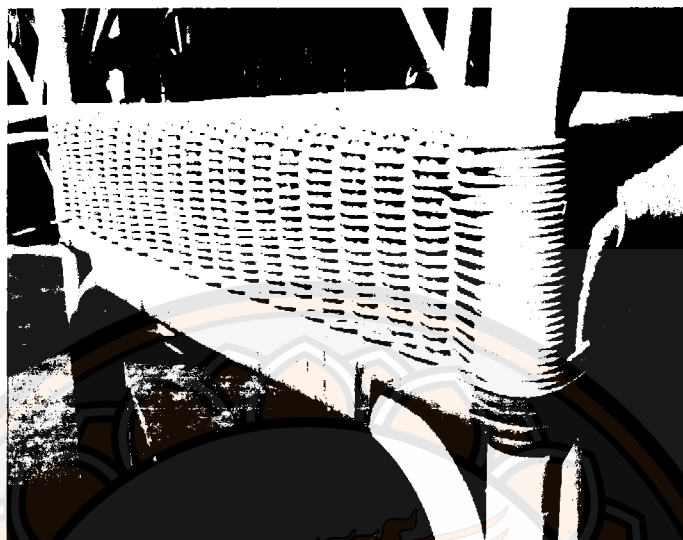
ภาพที่ 4.11 ลายสานต่างๆ ที่ทinkerไม้หวายได้สานขึ้น

8. นำมาขัด และแก้ไขในส่วนเล็กๆ น้อยๆ หากพบว่ามีจุดบกพร่อง ก็นำดินสอพองมาโปะให้หมด แล้วจึงนำมาขัดให้เรียบอีกครั้งหนึ่ง

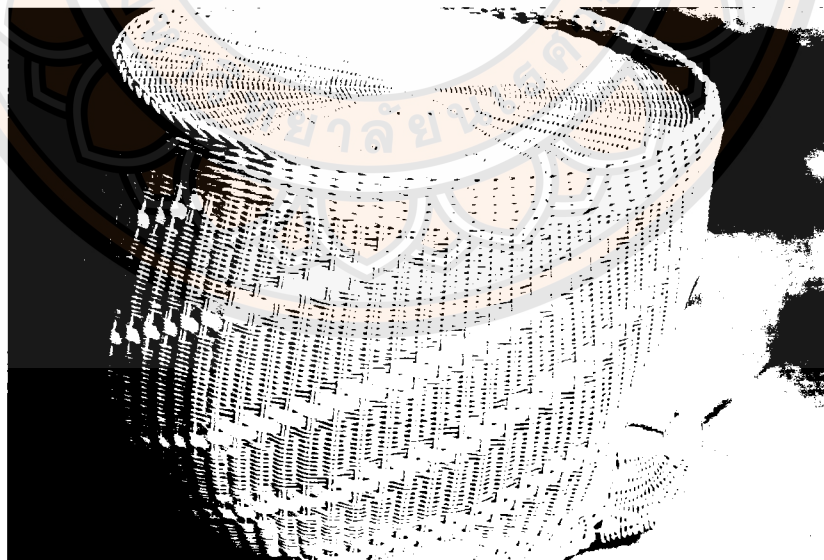
ภาพที่ 4.12 การขัด และแก้ไขจุดบกพร่องผลิตภัณฑ์เฟอร์นิเจอร์เครื่องหวาย

9. ตรงแต่งลวดลายเพื่อปิดจุดที่บกพร่อง หรือใช้ "ฉิวหวาย" ในการตกแต่ง และทำให้แข็งแรงมากขึ้น

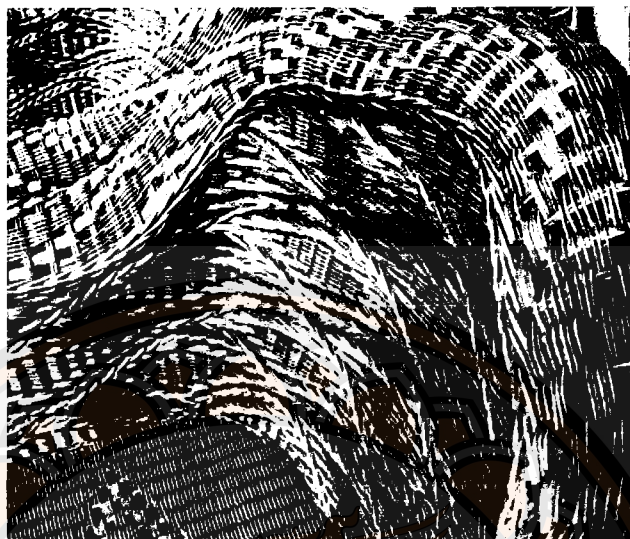
ภาพที่ 4.13 ใช้ฉิวหวายที่มีคุณสมบัติเหนียว และทนทาน มาใช้ในการตกแต่ง นอกจากเพื่อความสวยงาม และเพื่อความเรียบร้อยแล้ว ยังทำให้ผลิตภัณฑ์มีความแข็งแรงมากขึ้น

10. ลงสีรองพื้น เซลิกขาว

ภาพที่ 4.14 เป็นการลงเซลิกขาวรองพื้น เพื่อให้เนื้อหวายมีความลื่น และเงา

11. ชัดให้สิ้น แล้วจึงลงแลกเกอร์ (ตราอูฐ หรือตราอะไรก็ได้) เคลือบเงาหวายอีก 3 รอบ
12. หากลูกค้าต้องการสี ต้องย้อมสีหวายก่อนลงสีรองพื้น จากนั้นจึงทำตามขั้นตอนต่อไป

ภาพที่ 4.15 เป็นผลิตภัณฑ์เฟอร์นิเจอร์หวายที่ได้รับการย้อมสีหวาย

13. ผลิตภัณฑ์สำเร็จ พร้อมส่ง

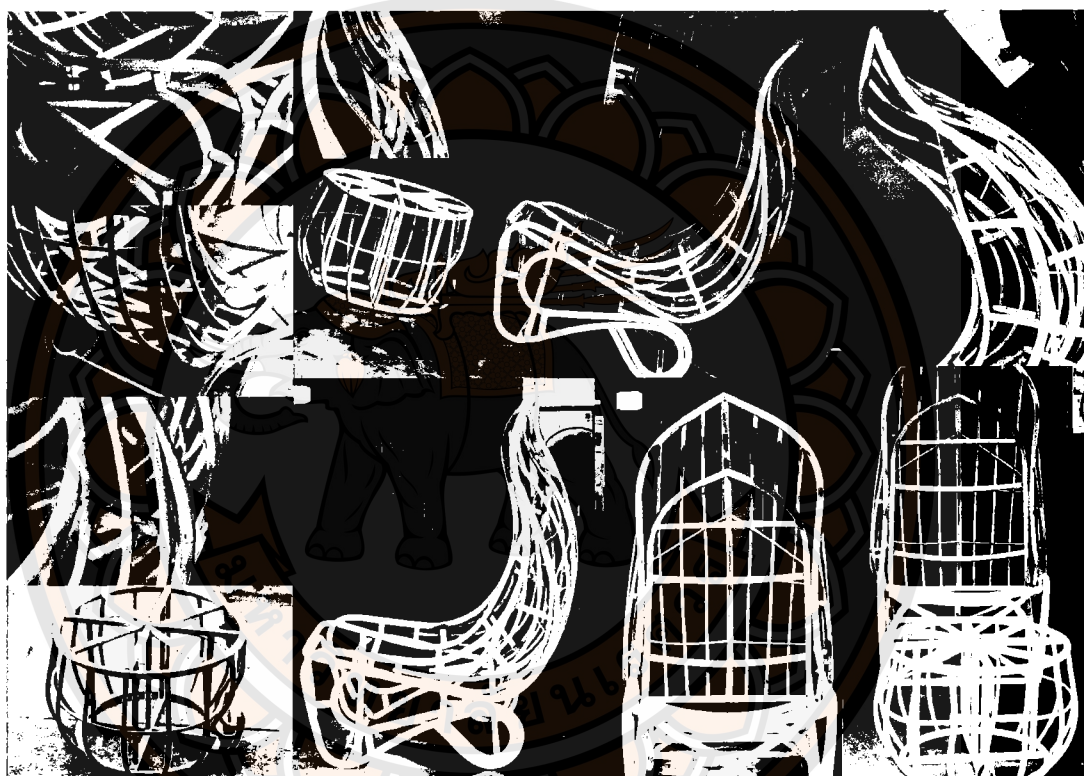

ภาพที่ 4.16 ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายสำเร็จที่ผู้วิจัยได้ออกแบบ

ตอนที่ 2 การศึกษามลพิษที่เกิดจากเครื่องหวายของกลุ่มอาชีพหัตถกรรมในครัวเรือนที่นคร
แม่หวาย อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

1. การออกแบบโครงสร้างผลิตภัณฑ์

การออกแบบโครงสร้างผลิตภัณฑ์ จะพัฒนาให้ผลิตภัณฑ์ที่มีความสวยงาม ทันสมัย มี
ประโยชน์สูงสุดต่อการใช้สอยตามความต้องการ ขนาดที่เป็นมาตรฐานตามหลักการออกแบบ
เฟอร์นิเจอร์หวายประเภทเก้าอี้นั่งสบาย

ภาพที่ 4.17 โครงสร้างของเฟอร์นิเจอร์ทั้งส่วนของเก้าอี้นั่งสบาย และเก้าอี้วางเท้า

2. การออกแบบกราฟิก (ลวดลายจักสาน)

การออกแบบกราฟิกที่จะสื่อให้ทราบถึงผลิตภัณฑ์ภายใน ไม่ว่าจะเป็ยสี ลวดลาย จะคงไว้
ในแนวทางเดียวกัน และมีรูปแบบที่ทำให้ผลิตภัณฑ์มีความทันสมัยตลอดเวลา

ภาพที่ 4.18 ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายที่ผู้วิจัยได้พัฒนาการออกแบบ ในรูปแบบที่เสร็จสมบูรณ์

บทที่ 5

บทสรุป

จากการศึกษาการออกแบบผลิตภัณฑ์สำหรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์เฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายของ
ทินกรไม้หวาย ตำบลหัวรอ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ผู้วิจัยสามารถสรุปการดำเนินการตาม
หัวข้อต่อไปนี้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยหวังประโยชน์ที่จะได้รับการศึกษาเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องหวาย
ของกลุ่มอาชีพหัตถกรรมในครัวเรือนทินกรไม้หวาย อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของตัวผลิตภัณฑ์เฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายของทินกรไม้หวาย
ตำบลหัวรอ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
2. เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายของทินกรไม้หวาย ตำบลหัวรอ
อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

สรุปผลการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยในเรื่องนี้เป็นการวิจัยเชิงพัฒนา ซึ่งนักวิจัยในที่นี้หมายถึงนิสิต ภาควิชาศิลปะ
และการออกแบบ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร และผู้ประกอบการ
ผลิตภัณฑ์เครื่องหวายของกลุ่มอาชีพหัตถกรรมในครัวเรือนทินกรไม้หวาย อำเภอเมือง จังหวัด
พิษณุโลก ที่มีส่วนร่วมตลอดทุกขั้นตอนของการวิจัย
2. โดยมุ่งหวังว่าผลงานวิจัยจะทำให้เกิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์เฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายของ
ทินกรไม้หวาย อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

ขอบเขตด้านพื้นที่ในโครงการนี้หมายถึงผลิตภัณฑ์เฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายของทินกรไม้
หวาย อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

- 1.1 ประวัติความเป็นมาของผลิตภัณฑ์เฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายของทินกรไม้หวาย
อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

1.2 นโยบายทางการตลาดของผลิตภัณฑ์เฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายของทิงกรไม้หวาย อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

2. ขอบเขตด้านผลิตภัณฑ์

2.1 ประเภทของผลิตภัณฑ์เฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายของทิงกรไม้หวาย อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ที่ทำการศึกษารวบรวมโดยผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายที่มีด้วยกัน 2 ประเภท ได้แก่

1. ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายเก้าอี้นั่งสบาย 1 โครงสร้าง 1 กราฟิก

2. ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายเก้าอี้วางเท้า 1 โครงสร้าง 1 กราฟิก

2.2 สภาพทั่วไปของผลิตภัณฑ์เฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายของทิงกรไม้หวาย อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

2.3 วัตถุประสงค์และกระบวนการผลิตเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายของทิงกรไม้หวาย อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

3. ขอบเขตด้านการออกแบบ

3.1 สี ใช้สีที่สอดคล้องกับตัวของผลิตภัณฑ์

3.2 รูปทรงรูปร่าง รูปทรงที่สอดคล้องและสัมพันธ์กันกับตัวผลิตภัณฑ์

4. ขอบเขตด้านเวลา

ศึกษาริบทิงกรไม้หวายที่ก่อตั้งขึ้นตั้งแต่ พ.ศ.2553 ถึง พ.ศ.2555

สภาพทั่วไป

ผลจากการศึกษาสภาพทั่วไปของผลิตภัณฑ์เฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายของทิงกรไม้หวาย อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก มีประเด็นที่น่าสนใจดังนี้

1. สภาพทั่วไปของตัวผลิตภัณฑ์เฟอร์นิเจอร์เครื่องหวายของทิงกรไม้หวาย อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก เป็นที่ขายความสวยงามทางด้านศิลปะ มีความหลากหลาย เป็นผลิตภัณฑ์ทำมือ (Hand Made) ที่ต้องใช้ความชำนาญฝีมือ ทักษะทางด้านศิลปะ อีกทั้งมีรูปแบบเอกลักษณ์ที่น่าสนใจ

1.1 เป็นเครื่องเรือนในบ้านที่ให้ประโยชน์ใช้สอยสะดวกสบายเป็นหลัก

1.2 ความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ที่วางจำหน่ายมีให้ผู้บริโภคเลือกได้ตามใจชอบ

2. ผลิตภัณฑ์ ผลการศึกษาพบว่า ผู้บริโภคมีพฤติกรรมการบริโภคที่แตกต่างกันออกไป

2.1 ด้านความนิยม ผลิตภัณฑ์มีผลกระทบต่อการตัดสินใจของลูกค้าเนื่องจากเป็นสินค้า

คำที่ฟุ่มเฟือย ผู้อุปโภคมีพฤติกรรมก้าวไปเป็นเครื่องเรือนตกแต่งบ้าน ซึ่งเห็นว่าเป็นรูปแบบที่แปลกใหม่ สามารถเลือกแบบเองได้ตามความต้องการ จึงสร้างความประทับใจให้แก่ผู้รับแลผู้พบเห็น

2.2 การออกแบบผลิตภัณฑ์เครื่องหยาของทินกรไม้หยา อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก เนื่องจากยังเป็นธุรกิจขนาดเล็กผู้ผลิตจึงยังไม่มีเงินลงทุนที่จะลงทุนในเรื่องของเพราะทำให้ต้นทุนในการผลิตสูงขึ้น และยังมีขั้นตอนที่ย่างยากใช้เวลาพอสมควรในการทำผลิตภัณฑ์ จึงทำให้ผลิตภัณฑ์ขาดจุดตามที่ลูกค้าต้องการ เช่น ยังออกแบบได้ไม่ทันสมัยกับปัจจุบัน หรืออาจไม่แตกต่างจากผู้ผลิตรายอื่นมากนัก แต่หากมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์จะเป็นการช่วยเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์มากขึ้นรวมถึงเป็นการสร้างความรู้จักให้กับตัวสินค้า สร้างความน่าเชื่อถือให้กับผู้บริโภคมากขึ้น และยังเข้าถึงผู้บริโภคได้ในทุก ๆ กลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นคนที่ต้องการความเป็นไทย หรือผู้ที่ต้องการทันสมัยแต่ยังคงลวดลายที่สวยงามไว้ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

ศึกษาสภาพทั่วไปของผลิตภัณฑ์เฟอร์นิเจอร์เครื่องหยาของทินกรไม้หยา อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ควรนำการศึกษาค้นคว้าสภาพทั่วไปของผลิตภัณฑ์เฟอร์นิเจอร์เครื่องหยาของทินกรไม้หยา อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก มาใช้ประโยชน์ในเรื่องแนวทางการออกแบบให้มากที่สุด คือรูปแบบโครงสร้างของผลิตภัณฑ์ได้ดึงเอาภาพลักษณ์ที่ดูมีความทันสมัยมากขึ้น
2. ผลิตภัณฑ์ที่มีความหลากหลาย รูปทรงของเฟอร์นิเจอร์เครื่องหยาให้มีความโดดเด่นทันสมัยมากขึ้น และสามารถผลิตได้หลายแบบ ตามความต้องการของผู้บริโภค
3. การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการเก็บข้อมูล เอกสารเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ที่นำมาศึกษา และข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการ ซึ่งการเก็บข้อมูลเป็นไปด้วยดีและง่ายต่อการสอบถาม เนื่องจากผู้ประกอบการให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีกับการสัมภาษณ์
4. ขั้นตอนการพัฒนาแบบ ควรให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นส่วนที่สำคัญมากที่สุดของภาคินพนธ์ ซึ่งจะต้องใช้ความเพียรพยายาม ความตั้งใจ และความตั้งใจเป็นอย่างมาก
5. ขั้นตอนการเขียนแบบ เป็นการแก้ไขปัญหา และหาข้อดีข้อเสียของงานที่จะเกิดขึ้น เพื่อจะได้ย่นระยะเวลาการทำงาน ทั้งยังเป็นการใส่ใจกับผลงานอีกด้วย
6. การจัดลำดับความสำคัญของงาน จะต้องมีการวางแผนการดำเนินงานก่อนและหลังที่ดี เพื่อให้การทำภาคินพนธ์ประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ

7. การทำวิจัยไม่สามารถทำได้ด้วยตัวเองได้จำเป็นอย่างมากที่ต้องมีคนให้คำปรึกษา และชี้แนะ

บรรณานุกรม

กิริติ เสริมประภาศิลป์. (2553). การศึกษาการกระจายสินค้าอุตสาหกรรมเฟอร์นิเจอร์.

กรุงเทพฯ

ธนไชย ฤทธิโชติ. (2539). เครื่องไม้ไผ่-หวาย. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ : โอเอส พรินต์ติ้งเฮาส์ จำกัด.

นพวรรณ หมั่นทรัพย์. (2539). การออกแบบเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : โชตนาพรินต์ติ้ง จำกัด.

วิรุณ ตั้งเจริญ. (2526). การออกแบบ. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครพิมพ์

รัตนะ อุทัยผล. (2523). หัตถกรรมประจำถิ่น. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ : บพิธการพิมพ์.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2525). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์

เลอสม สถาปีตานนท์. (2548). What is design. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ : 49 กราฟิก & พับบลิเคชันส์.

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. (2546). ศิลปะชาวบ้าน. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : อมรินทร์.

สุขสวัสดิ์ ลีรุ่งเรือง. (2546). พิษณุโลก. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพ.

สงวน รอดบุญ. (2529). ศิลปกรรมไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.

สาคร คันทโชติ. (2524). การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์. กรุงเทพฯ : โอเอส พรินต์ติ้งเฮาส์ จำกัด.

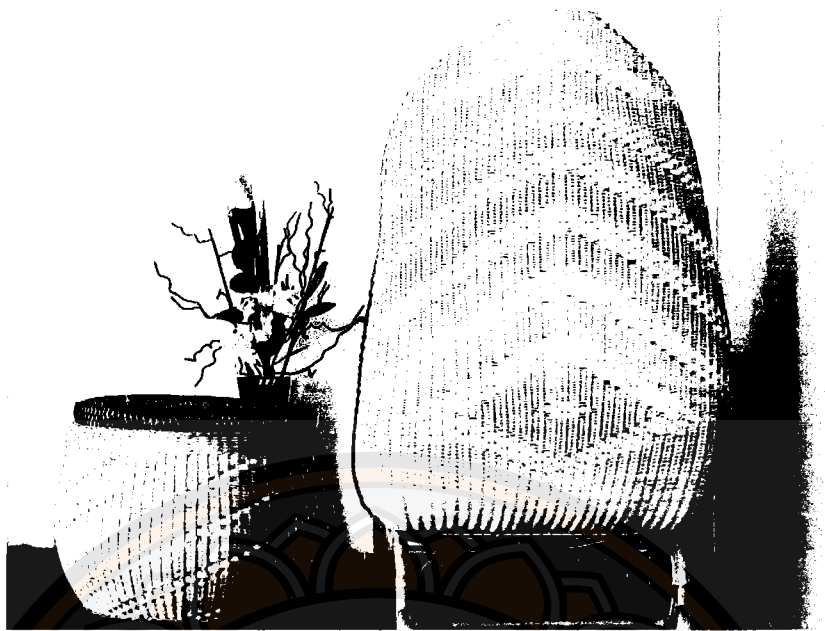

ภาพที่ 1 เป็นภาพด้านบนของผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวาย

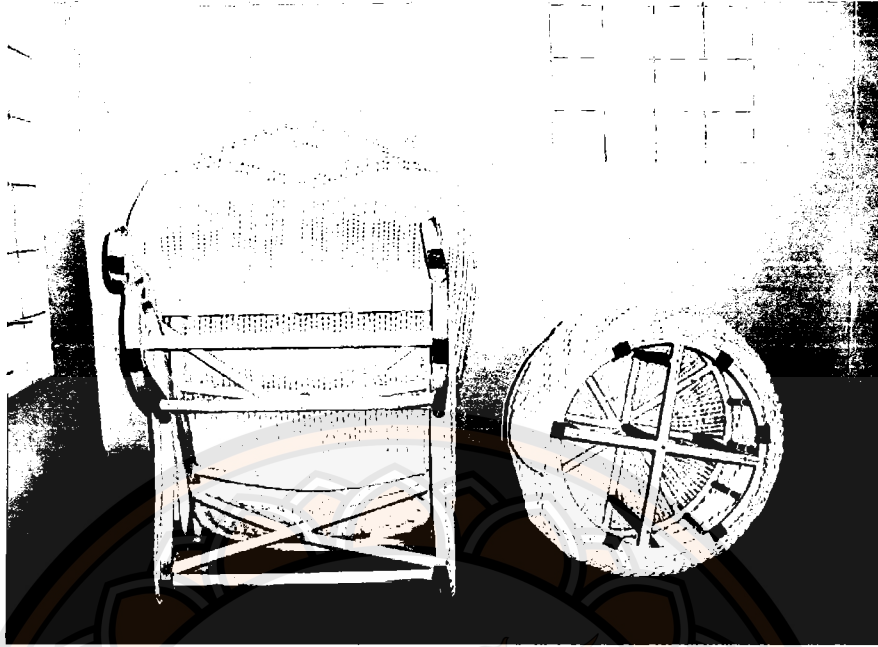
ภาพที่ 2 ภาพด้านหน้าของผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวาย

ภาพที่ 3 เป็นภาพด้านหลังของผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวาย

ภาพที่ 4 เป็นภาพด้านข้างของผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวาย

ภาพที่ 5 เป็นภาพด้านล่างของผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวาย

ภาพที่ 6 เป็นภาพถ่ายทัศนียภาพของผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเฟอร์นิเจอร์เครื่องหวาย